

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
ANABİLİM DALI
KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ

KENTSEL YOKSULLUK: DİYARBAKIR AZİZİYE MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hatice Kurşuncu

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
ANABİLİM DALI
KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ**

KENTSEL YOKSULLUK: DİYARBAKIR AZİZİYE MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hatice Kurşuncu

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Can Hamamcı

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
ANABİLİM DALI
KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ

**KENTSEL YOKSULLUK: DİYARBAKIR AZİZİYE MAHALLESİ
ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi .....

İÇİNDEKİLER

TABLolar DİZİNİ

GİRİŞ

1. YOKSULLUK VE GEÇİNME STRATEJİLERİ

1.1. YOKSULLUK TANIMLARI

1.1.1. Mutlak Yoksulluk

1.1.2. Görelî Yoksulluk

1.2.3. Diğêr Yoksulluk Tanımları

1.2. YOKSULLUĞU YARATAN NEDENLER

1.2.1. Yeni Liberal Politikalar

1.2.2. Esnek Üretim Biçimi

1.2.3. Göç

1.3. YOKSUL HANELERİN GEÇİNME STRATEJİLERİ

1.3.1. Toplumsal dayanışma ağları

1.3.1.1. Aile Havuzu Yaklaşımı

1.3.1.2. Yerel topluluklar

1.3.1.3. Patronaj ilişkileri

1.3.2. Emek Piyasası

1.3.2.1. Çalışan hane üyeleri

1.3.2.2. Kadın ve çocuk emeği

1.3.3. Gelir-gider dengesi

1.3.3.1. Gelir arttırma

1.3.3.2. Giderlerin azaltılması

1.3.3.3. Gecekondü

2. DİYARBAKIR KENTİNİN TARİHİ, TOPLUMSAL VE MEKANSAL GELİŞİMİ

2.1. DİYARBAKIR KENTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.2. DİYARBAKIR KENTİNİN DEMOGRAFİK YAPISI VE DEĞİŞİMİ

2.3. SOSYAL YAPI

2.4. ZORUNLU GÖÇ

3. AZİZİYE MAHALLESİ ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. GENEL ÖZELLİKLER

3.2. DEMOGRAFİK YAPI

3.3. GÖÇ

3.4. EKONOMİK DURUM

3.5. EĞİTİM DURUMU

3.6. TOPLUMSAL CİNSİYET

3.7. KONUT VE BARINMA KOŞULLARI

3.8. TOPLUMSAL AĞLAR

3.9. MAHALLE VE KENTE ENTEGRASYON

SONUÇ

ÖZET

ABSTRACT

KAYNAKLAR

EKLER

TABLO DİZİNİ

Tablo-2.2.1. Yıllara göre nüfus artışı

Tablo-2.3.1 Diyarbakır İl Geneli Doğum Yerleri ve Cinsiyete Göre Nüfus, 1960-1990

Tablo-2.3.2 Diyarbakır İli Doğum Yerine Göre Nüfus

Tablo-2.3.3 Hane halkı sayısı ve hane halkı büyüklüğü, 1970-1990

Tablo-2.3.4. Diyarbakır Kenti Hane halkı büyüklüğüne göre hane halkı sayısı

Tablo-2.3.5. Diyarbakır İli, Okuryazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus

Tablo-2.3.6 Meslek Grupları

Tablo 2.4.1. Dönemlere göre Diyarbakır ilinden göç nüfus

Tablo 3.2.1. Cinsiyete Göre Yaş Grubu Dağılımı

Tablo 3.2.2. Hanede yaşayan toplam kişi sayısı

Tablo 3.2.3. Hanede yaşayan evli çift sayısı

Tablo 3.2.4. Hane halkının doğum yerleri

Tablo 3.2.5. Hane halkının doğum yerleri (ilçe/ köy)

Tablo 3.3.1. Hane reisi ya da babasının göç durumu

Tablo 3.3.2. Göç edilen il

Tablo 3.3.3. Göç edilen ilçe

Tablo 3.3.4. Göç edilen yıllar

Tablo 3.3.5. Göç nedeni

Tablo 3.3.6. Göç nedenine göre göç edilen ilçeler

Tablo 3.3.7. Zorunlu göçle gelen hanelerin köye geri dönme düşüncesi

Tablo 3.3.8. Köye geri dönmek istememe nedeni

- Tablo 3.3.9. Köye geri dönmeyi isteyen hanelerin dönüş zamanı tahminleri
- Tablo 3.3.10. Köye geri dönmek isteme nedeni
- Tablo 3.4.1. Gelir durumu
- Tablo 3.4.2. Göç Tarihine göre gelir grubu
- Tablo 3.4.3. Ek gelir
- Tablo 3.4.4. Hane reisleri ve hane halkının Çalışma Durumu
- Tablo 3.4.5. Çalışanların dahil olduğu meslek grubu
- Tablo 3.4.6. Çalışanların sektörel dağılımı
- Tablo 3.4.7. Hane reisleri ve toplam çalışanların işyerindeki konumu
- Tablo 3.4.8. Hane reislerinin işsiz kalma nedeni
- Tablo 3.4.9. Cinsiyete göre Çalışma Durumu
- Tablo 3.4.10. Okuma çağı-Çalışma Durumu
- Tablo 3.4.11. Hane reislerinin ve hane halkının iş arama durumu
- Tablo 3.4.12. Hane halkının çalışma durumuna göre şu anda iş arama durumu
- Tablo 3.4.13. Cinsiyete göre şu anda iş arama durumu
- Tablo 3.4.14. Çalışanların ek iş durumu
- Tablo 3.4.15. Hanede mevsimlik göçe katılan kişi olması durumu
- Tablo 3.4.16. Hane üyelerinin sosyal güvenlik durumu
- Tablo 3.4.17. Sosyal güvenlik durumuna göre hane reisinin hanenin ekonomik durumuna ilişkin değerlendirmesi
- Tablo 3.4.18. Sahip olunan ev eşyası
- Tablo 3.4.19. Özel araç sahipliliği
- Tablo 3.4.20. Ekonomik sıkıntı nedeniyle menkul veya gayrimenkul satma durumu
- Tablo 3.4.21. Satılan şey

- Tablo 3.4.22. Borçlu olunan yer ya da kişi
- Tablo 3.4.23. Toplam borç miktarı (YTL)
- Tablo 3.4.24. Yardımın türü
- Tablo 3.5.1. Cinsiyete göre eğitim durumu
- Tablo 3.5.2. 20 yaş üzeri eğitim durumu
- Tablo 3.5.3. Okuma Çağındaki Çocukların Eğitim Durumu
- Tablo 3.5.4. 20-yaş üstü hane üyelerinin eğitim durumu
- Tablo 3.5.5. Hanede Eğitime Son Verilen Çocuk Sayısı
- Tablo 3.5.6. Çocukların Eğitime Son Verilme Nedeni
- Tablo 3.5.7. Çocuklarının eğitime son veren hanelerin göç nedeni
- Tablo 3.5.8. Göç dönemine göre eğitime son verilen çocuk sayısı
- Tablo 3.6.1. Kadınların eğitim durumu
- Tablo 3.6.2. Cinsiyete göre eğitim durumu
- Tablo 3.6.3. Kadınların yaş gruplarına göre eğitim durumu
- Tablo 3.6.4. Medeni duruma göre eğitim durumu
- Tablo 3.6.5. Kadınların eğitim durumuna göre çalışma durumu
- Tablo 3.7.1. Konut sahipliği
- Tablo 3.7.2. Şu anki konutun üretim biçimi
- Tablo 3.7.3. Diyarbakır'da hep aynı konutta oturma durumu
- Tablo 3.7.4. Konutların oda sayıları
- Tablo 3.7.5. Konutun ısınması için kullanılan yakıt
- Tablo 3.7.6. Oturulan konuttan memnunluk derecesi

Tablo 3.7.7. Konutun sorunları

Tablo 3.8.1. Ekonomik sıkıntıda ilk başvuru yapan kişi

Tablo 3.8.2. Oturulan mahalledeki akrabaların ve hemşerilerin hane sayısı

Tablo 3.8.3. Aziziye Mahallesi'ni seçme nedeni

Tablo 3.8.4. Göç eden hanelerin geldikleri ilçeler

Tablo 3.9.1. Mahalleye ilişkin değerlendirmeler

Tablo 3.9.2. Diyarbakır kentinin en sorunlu ve yaşamı zor semti

Tablo 3.9.3. Kentsel donatıların kullanılma durumu

GİRİŞ

Yoksulluk sorunu toplumsal eşitsizliklere maruz kalan tüm toplumların yaşadığı bir sorundur. Ancak yoksulluk sorunu farklı dönemlerde farklı özellikler göstermektedir. Konu üzerine çalışan uzmanlar İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan yoksulluk sürecini iki alt döneme ayırma eğilimindedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970’li yılların sonlarına kadar uzanan dönem, gelişmiş ülkelerde refah devletinin hakim olduğu ve Keynezyen büyüme stratejilerinin uygulandığı bir dönemdir. Bu dönemde yoksulluk sorunu büyüme sürecinden pay alamayan kesimlerin sorunu olarak görülmüş, bu kesimlere yönelik devlet merkezli destekleme politikaları uygulamaya sokulmuştur. Öte yandan 1980 sonrası uygulanan neo-liberal politikalar toplumsal sonuçları ve yoksulluk süreçleri açısından çok daha farklı kurgu ve sonuçlara sahiptir. Bir yanda büyüme sürecinin daha dar bir toplumsal tabana yönelmesi ve toplumun geniş kesimlerini dışarıda bırakması, diğer yanda dışarıda bırakılanlara yönelik bütünleştirici politikaları geliştirmesi beklenen refah devletinin kendisinin çözülmesi yoksulluk sorununun hem nicelik hem de nitelik olarak önceki dönemlerden çok daha karmaşık bir sorun haline getirmiştir.

Türkiye gibi çevre ülkelerde de, benzer bir dönemleme mümkündür. Bununla birlikte, bu ülkelerin yaşadıkları deneyim gelişmiş ülkelerinkinden oldukça farklıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, bu ülkelerde, gelişmiş ülkelerinkine benzer bir refah devletinin oluşmadığı söylenebilir. Büyüme sorunu açısından da, bu ülkelerde izlenen politikaların emek pazarına girenleri emebilecek bir hıza ulaştığı söylenemez. Bununla birlikte, gelişmeci devlet ve ithal ikameci politikalar çerçevesinde sağlanan

büyüme toplumun belli kesimlerinin emek pazarına dahil olmasını sağlamıştır. Formel emek pazarının dışında kalanların ise enformel sektör çerçevesinde emek pazarına giriş yapabildikleri gözlenmektedir. Bu nedenle, Türkiye gibi ülkelerde yaşanan yoksulluk sorunu bir yandan yaygın bir sorunken bir yandan da büyümenin bulunduğu bir ortamda sağlanan tampon mekanizmalarla yönetilebilir boyutlarda kalmıştır. Ancak gelişmiş ülkelerin deneyimine paralel bir neo-liberal dalganın 1980 sonrası bu ülkeleri de içine aldığı görülmektedir. Üretim süreçlerindeki değişim yanında toplumsal bölüşümdeki seçicilik toplumun geniş kesimlerini ekonomik ve toplumsal yaşamın dışına iterken, bu ülkelerde refah devletinin sınırlı varlığı, yoksulluk sorununu çok daha dramatik boyutlara getirmiştir. Bu çerçevede bir çok yazar için 1980 sonrasının kent yoksulluğu önceki dönemden önemli farklılıklar göstermektedir ve bu nedenle de son dönemi nitelemeye yönelik olarak yeni kent yoksulluğu kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Bu çalışma Diyarbakır kentine yönelik bir alan çalışmasını temel alarak yürütülmüş ve bu kentte son dönemde yaşanan yoksulluk sorunu üzerine odaklanılmıştır. Diyarbakır kenti Türkiye'nin çeşitli açılardan en geri kalmış bölgelerinden birisi olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin merkez kentlerinden biridir. Yukarıda özetlenen süreçler, bir çok kentte olduğu gibi, Diyarbakır'da da dikkate değer bir yoksullaşma sürecinin yaşanmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, bölgenin kendisine özgü sorunlarının da yoksulluk sorunu üzerinde önemli olumsuz etkilerinin bulunduğu gözlenmektedir. 1985'lerden sonra yoğunlaşan siyasal istikrarsızlık ve çatışma ortamı çerçevesinde, Bölgede ve Diyarbakır İli'nde boşaltılan köylerden kentlere yönelen nüfusun dikkate değer bir bölümü Diyarbakır kentine yönelmiş ve bu kentte

Suriçi gibi halihazırda yoksul bölgeler yanında kentin çeperindeki kamu arazilerine gecekondular kurarak kente yerleşmiştir. Ancak bu yoksulluk sorunu sadece kırdan gelen nüfusa özgü bir sorun değildir. Kentin yerleşik nüfusu gerek neo-liberal politikalar gerekse bölgenin yaşadığı olumsuzlukların bir sonucu olarak yoksulluk sorunu ile yüz yüze kalmış bulunmaktadır.

Bu tezin temel amacı Diyarbakır kentinde yaşanan yoksulluk sürecini sosyo-mekansal boyutlarıyla değerlendirip, bu deneyimin özgünlükleri, yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalan kesimlerin geliştirdikleri geçinme stratejilerinin farklı boyutlarını ortaya koymaktır.

Zorunlu göçün kendine özgü özellikleri nedeniyle göç sonucunda yaşanan yoksulluk da diğer dönemlerde göç edenlerin yaşadığı yoksulluktan kimi açılardan farklılıklar taşımaktadır. Bu farklar temelde göç hareketinin kısıtlı bir zaman içerisinde yaşanmasının sonucu oluşmaktadır.

Zorunlu göç süreci, geçinme stratejileri açısından da farklılıklar oluşmasına yol açmıştır. Kimi stratejiler gerekli koşulların oluşmaması ya da söz konusu stratejilerin kültürel nedenlerle tercih edilmemesiyle kullanılmazken çocukların çalıştırılması gibi kimi stratejiler de diğerlerine göre daha yoğun gözlenmektedir.

Çalışma için seçilen alan Diyarbakır kentinin çeperinde yer alan ve giderek kentin yapıları çevresi ile iç içe geçmeye başlayan Aziziye Mahallesi'dir. Çalışmaya konu

olan alan göçle gelenlerin kurduğu bir gecekondı alanıdır. Bu alanda yaşıyanların yarıya yakın kısmı zorunlu göç süreciyle kente gelmiş kesimlerden oluşmaktadır.

Çalışma giriş ve sonuç kısımları dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yoksulluk sorununa ilişkin yaklaşımlar tanımlar ve kuramsal çerçeve yer almaktadır. Bu bölümde yoksulluk üzerine farklı tanımlar, sorunu açıklayan yaklaşımlar tartışıldıktan sonra çalışmada kullanılan kuramsal çerçeve ortaya konmuştur.

İkinci bölüm kısaca Diyarbakır kentinin tarihsel, mekansal ve sosyal yapısı ve gelişimini ele almıştır. Bu bölümde kentin tarihsel gelişiminin farklı evrelerine işaret edildikten sonra, kentin nüfus yapısının değişimi ve nüfusun temel özellikleri verilmiştir. Sosyal yapı üzerine yapılan değerlendirmeler de bu bölümde yer almaktadır.

Üçüncü bölüm alan çalışmasını kapsamaktadır. Anket çalışmasına dayanan alan çalışmasının yöntemi ve kapsamı verildikten sonra, çalışmaya konu olan hanelere ilişkin bazı demografik, ekonomik ve sosyal veriler sunulurak alanda yaşıyanların niteliğine yönelik bilgilendirme yapılmıştır. Bu bölümün geriye kalan kısmında, uygulanan anketten elde edilen sonuçlar sunulmuş, alanda yaşıyanların yoksulluk sorununun ekonomik, sosyo-kültürel ve mekansal boyutları ortaya konulmuştur. Bu değerlendirmelerden sonra karşılaştıkları yoksulluk sorunu karşısında hanelerin geliştirdikleri geçinme stratejilerine yönelik bulgular üzerine bir tartışma yürütülmüştür.

Sonuç bölümü tezin kuramsal kısmında yapılan tespitler çerçevesinde Diyarbakır kentinde yaşanan yoksulluk deneyiminin düşündükleri üzerine bir değerlendirmeyi içermektedir.

1.YOKSULLUK VE GEÇİNME STRATEJİLERİ

1.1.YOKSULLUK TANIMLARI

Yoksulluk genel anlamda insanların belli ilişkiler içinde tanımlanan temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kaynaklara sahip olmaması durumudur. Belki de bu görecelilik nedeniyle, yoksulluk bir çok araştırmacı tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Yoksulluğun nasıl tanımlandığı, kıstasları ve nasıl ölçüldüğü yoksulluğun çözümü için oluşturulacak politikaları da belirleyecektir.

Mingione'ye göre; nüfusun bir kısmının çeşitli nedenlerle, değişik dönemlerde, tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir yaşam standardını sağlamak için yeterli kaynağa ulaşamaması nedeniyle yoksulluk oluşur.¹

Alcock'a göre yoksul olmak;²

- Maddesel, toplumsal ve duygusal olarak kısıtlanmış olmak,
- Ortalama geliri olan birine göre beslenme, ısınma ve giyinmeye sınırlı harcama yapmak,
- Geleceğe hazırlanmak için gerekli olan araçlardan yani yaşama şansından mahrum olmak ve
- Sağlıklı bir yaşam, nitelikli bir eğitim, güvenli bir ev ve uzun bir emeklilik fırsatı olmaması durumudur.

---

¹ E.Mingione, *Fragmented Societies*, Blackwell, Oxford, 1992

² P. Alcock, *Understanding Poverty*, Mcmillan, Londra

Rowntree, yoksulluğu normal şartlar altında dahi beslenme ve giyim gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması ve bu yüzden de yaşamsal tehlikeyle karşı karşıya kalınması olarak tanımlarlar.³

Maslow'un insan gereksinimlerini belirlediği dizgeye göre:⁴

- biyolojik ve fiziksel
- güvenlik
- ait olma istemi/ bağlanma
- saygınlık
- yetenekleri geliştirme
- entelektüel, duygusal ve estetik doyum, insanın temel gereksinimleridir.

Yoksulluk çalışmalarında genellikle kullanılan yöntem belli bir yoksulluk sınırı belirlemektir. Bu sınırın nasıl tanımlandığına göre yoksulluk tanımları da farklılaşır. Yukarıda yapılan yoksulluk tanımlarındaki ihtiyaç tanımının ölçülmesi ve birbiriyle karşılaştırılması konusunda sorunlar yaşandığı için daha çok ekonomik belirlemeler kullanılmaktadır. Yoksulluk kavramı açıklanırken mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk olmak üzere iki tanım kullanılmaktadır.

---

³ B. Seebohm Rowntree, *Poverty: A Study of Town Life*, 1901 basımı

⁴ Abraham Maslow, "A Theory of Human Motivation" , *Psychological Review*, 50, 370-396. 1943

1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk tanımı yoksulluk sınırını daha somut ve karşılaştırılabilir kılması nedeniyle daha çok gelir ve tüketim harcamaları üzerinden tanımlanmıştır⁵. Daha çok fiziksel yaşamın sürdürülebilmesini sağlayacak kaynaklara ne kadar sahip olunabildiğini araştırır. Hanelerin veya bireylerin gelirlerinin, asgari geçim standardının altına düşmesi durumunu anlatan mutlak yoksulluk kavramı, hesaplanan yoksulluk sınırının altına düşen kişi ya da haneleri tanımlar.⁶ Burada en temel soru fiziksel yaşamın sürdürülmesi sınırının nasıl hesaplanacağıdır. Bu sınırın oluşturulmasında günlük kalori ihtiyacı, gelirin gıdaya harcanan bölümü yada temel gereksinimlerin sağlanması için harcanması gereken gelir düzeyi gibi değişkenler göz önüne alınır.⁷ Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan mutlak yoksulluk çizgisi, satın alma gücü paritesine göre belirlenmiş, kişi başına günlük bir dolarlık harcama seviyesidir.⁸

Yoksulluk kıstasının belirlenmesinde, gelirden çok tüketim harcamaları kullanılmıştır. Bunun nedeni, gelire kıyasla daha kolay ve doğru ölçülebilmesidir. Fakat iki ölçütü de kullanmak yoksullar arasında daha ayrıntılı bir derecelendirme yapabilmeyi sağlar. Dünya Bankası bu kıstaslara göre yoksulları üç gruba ayırmıştır:⁹

---

⁵ F.Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim, İstanbul, 2001, s.62

⁶ S. Kalaycıoğlu, H. Rittersberger-Tılıç, “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Statejileri”, *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 2002, s. 200

⁷E. Balcı, S. Deşmek, C. Ertuna, *ibid.*,s. 49

⁸H.T. Şengül, M. Ersoy (der.), *ibid.*, s.19

⁹ F.Şenses, *ibid.*, s.65

- Tüketim harcamalarının gelirden fazla olan “muhtaçlar”,
- Tüketim harcamaları gelirden düşük olan “durumlarını iyileştirenler”,
- Harcamaların zaman zaman gelirin üstüne çıkıp inen “istikrarsızlar”.

Yoksulluk sınırını gıda ihtiyacı yanında giyim, sağlık, eğitim, barınma gibi ihtiyaçları karşılayacak şekilde geniş tutmak da mümkündür. Dünya Bankası ve ILO'nun çalışmalarında da bu kıstaslar kullanılmıştır.

ILO 1976 yılında temel gereksinimler yaklaşımını oluşturmuştur. Bu yaklaşıma göre temel gereksinimler;¹⁰

- Bir ailenin özel tüketimi için gerekli minimumlar. (beslenme, barınma, giyim vb.)
- İçinde yaşanan topluluk için, topluluk tarafından sağlanan toplu tüketim konusu olan hizmetler. (güvenli içme suyu, elektrik, sağlık, eğitim vb.)
- Kendilerini etkileyen kararların alınmasına katılım.
- Mutlak düzeydeki temel gereksinimlerin, temel insan haklarının daha geniş bir çerçevede karşılanması.
- İstihdama temel gereksinme stratejisinin hem amaç hem de araç olarak karşılanmasıdır.

---

¹⁰ İ. Tekeli, “Yoksulluğu Düşünme Biçimimiz Samimiyet Sınavını Geçebilir mi?”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu, Ankara, TMMOB Şpo, 2002, s.42

Mutlak yoksulluk kavramına getirilen eleştirilerden biri gelir tanımıyla ilgilidir. Gelir kavramının tanımının yapılması gerek zamansal açıdan, gerekse gelirin içerisine hangi verilerin alınması gerektiği konusunda tartışmalar yaratmıştır. Gelirin uzun dönemli (1 yıl ya da daha uzun) ya da kısa dönemli ele alınması yağılacak değerlendirmelerde önemsenmesi gereken konulardır.¹¹ Mutlak yoksulluk kavramı, sabit gelirlili olan yoksul kesimle sabit geliri olmayan kesimin ayrı özelliklerini göz ardı ettiği için eleştirilmektedir. Gelir ancak, hangi hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olabileceklerini anlamak için kullanılabilir bir veridir. Ancak gelir seviyesi yetse de kimi ihtiyaçların karşılanamadığı durumlar ortaya çıkabilir. Bunlar; eğitimsizlik, bilgisizlik, hastalık, temel haklardan yoksun bırakılma gibi etkenler olabilir.¹² Gelir kıstası, çalışma saatleri ve koşulları gibi parasal olmayan bir çok unsuru göz ardı etmektedir.

Temel ihtiyaçların parasal yollarla karşılanmadığı durumlarda gelir üzerinden değerlendirme yapmak doğru olmayacaktır. Örneğin devletin sağladığı sübvansiyonlar ve kamu mallarının değerlendirilmesi ne ölçüde mümkündür ve nasıl hesaplanır? Az gelişmiş ülkelerde görülen, ihtiyaçların bir kısmının piyasa dışı üretim faaliyetleriyle karşılanması yani tüketimin bir kısmının hanenin kendi üretimlerinden karşılanması durumunda gelir ve tüketim harcamaları konusunda belirli bir kıstas getirmek zordur. Toplumsal dayanışmayla yapılan yardımların düzeyi ve hane halkları arasında dağılımının belirlenememesi de mutlak yoksulluğun

---

¹¹ F.Şenses, *ibid.*, s.69

¹² Ellen Wratten, "Conceptualizing Urban Poverty", *Environment and Urbanization*, vol. 7, No. 1, April 1995, s. 28

gelir ve tüketim harcamaları üzerinden değerlendirilmesinin sakıncalar yarattığı konulardandır.¹³

Az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeleri birbiriyle karşılaştırmak da mümkün görünmemektedir. Gelişmiş ülkelerde yaşanan yoksullukla az gelişmiş ülkelerde yaşanan yoksulluk birbirinden farklı niteliklere sahiptir.

Hane halkı ilişkilerinin, dayanışma, paylaşım gibi olumlu yönleri olsa da aslında hane içerisinde cinsiyet ve yaşa dayalı hiyerarşik güç ilişkileri önemli rol oynar. Hane içerisinde kaynakların kullanımı konusunda eşitsizlikler söz konusudur. Genelde haneyi yöneten ve karar alan kişi olarak erkekler, kadınlara göre hanenin kaynaklarından daha rahat yararlanırlar.¹⁴ Hane halkı içinde her birey yoksulluğu farklı düzeylerde yaşamaktadır. Özellikle hanedeki kadınlar ve erkekler, kız çocuklarıyla erkek çocukları arasında gelirin farklı bölüştüğü gözlemlenmektedir. Yoksulluk çalışmalarında her birey üzerine ayrı ayrı inceleme yapılması gerekmektedir.

Mutlak yoksulluk kavramına getirilen eleştirilerden biri de bu kavramın ekonomik temellere oturduğu fakat insan ihtiyaçlarının yalnız ekonomik olamayacağı aynı zamanda toplumsal ihtiyaçların karşılanmamasının da yoksulluk tanımlarına katılması gereğidir.

---

¹³ F.Şenses, *ibid.*, s.69

¹⁴ M. G. Rocha, *The Resources of Poverty*, Blackwell, Cambridge, 1994, s. 30

Asgari geçim düzeyini, asgari kalori ihtiyacına göre ölçülmesi eleştirilen bir başka konudur. Çünkü kişiler arasında, hane halkları hatta toplumlar arasında kalori ihtiyacı ve bu kaloriye ulaşmak için gerekli gelir farklı olabilir. Bir ülke sınırları içerisinde bile, ülke içindeki bölgelerin farklı koşulları nedeniyle farklı ihtiyaçlar yaratabilmektedir. Bu durumda tek bir yoksulluk çizgisi belirlemek sakıncalı olabilir.¹⁵

Mutlak yoksulluk tanımlarına, katılımcı bakış açısına sahip bir başka eleştiri ise; yoksulluk düzeyinin yoksulların dışında bir kesim tarafından belirlenmesidir. Kişilerin kendilerini nasıl gördüğü ve ihtiyaçlarının ne olduğu yoksulluk tanımlamasında önemlidir. Bu bakış açısıyla oluşturulan yoksulluk tanımlarından biri “özel yoksulluk”tur. Kişinin geçinebilmek için gerekli gelir seviyesini kendisinin belirlemesi olarak tanımlanır. Bu tanım, değerlendirme yaparken kavramsal ve ölçümsel sorunlara neden olabilir.¹⁶

1.1.2. Görelî Yoksulluk

Görelî yoksulluk, yoksulluk sınırını toplumsal yapılar açısından değerlendirir. Mutlak yoksulluk daha çok fiziksel yaşamın sürdürülmesini anlatırken, görelî yoksulluk toplumun geneliyle karşılaştırmalı bir tanımlama yapmaktadır . Bu tür bir yaklaşım sadece günümüz çalışmalarında mevcut değildir. Adam Smith’in yoksulluk tanımı da görelî yoksulluk yaklaşımına yakın bir içeriktedir:

---

¹⁵F.Şenses, *ibid.* s.89

¹⁶ *ibid.* s.94

“Gereksinimlerden anladığım sadece yaşamın desteklenmesi için gerekli olan metalar değil, geleneklerin tanımlandığı şeylere toplumun parçası olan en alttaki insanlar için bile sahip olamaması durumudur. Örneğin bir keten gömlek teknik anlamda düşünürsek yaşamı sürdürebilmek için gerekli bir şey değildir. Ancak günümüzde, bir işçi için keten bir gömleğe sahip olmadan toplum içine çıkmak utanılacak bir şeydir. Bu duruma düşmek aşağılayıcı bir yoksulluk durumudur.”

Görelî yoksulluk, bir toplumdaki en düşük tüketim düzeyinin altında kalanları tanımlamak için kullanılır.¹⁷ Townsend’e göre görelî yoksulluk temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen, ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılmalarının engellenmiş olduğu insanların durumunu tanımlar.¹⁸ Streeten’e göre ise, bir kişinin veya grubun yaşam düzeyini daha yüksek gelire sahip bir referans grubu geliriyle karşılaştırmak yoluyla tanımlanır.¹⁹ Yaşanılan toplumun kabul ettiği hayat standartlarına ulaşamaması durumunda görelî yoksulluk ortaya çıkar. Görelî yoksulluk toplumun kültürel yapısına uygun olarak ve diğer kesimlerle karşılaştırmalı bir tanım yapar. Yani toplumun ortalama geçim seviyesini sınır alır.

Mutlak yoksulluk kavramı kullanıldığında, yoksulluğun yalnızca gelişmekte olan ülkelerde veya pazar ekonomisine geçiş yapan ülkelerde oluştuğu, gelişmiş ülkelerde yoksulluk sorunuyla karşılaşılmadığı gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Görelî

---

¹⁷ P. Townsend, *Poverty in United Kindom: A survey of Household Resources and Standard of Living*, Penguin, Londra, 1979

¹⁸H.T. Şengül, M. Ersoy (der.), *ibid.*, s.19

¹⁹ F.Şenses, *ibid.*, s.65

yoksulluk kullanıldığında ise mutlak yoksulluk seviyesinin, görelî yoksulluk seviyesinin üstünde kaldığı ülkelerde önemli bir kesim yoksul olarak görülmektedir. Görelî yoksulluk, kavramı eşitsizlikleri ortaya çıkarmak konusunda önemli katkılar sağlar. Ayrıca mutlak yoksulluk kavramına göre bir toplumda hiç yoksul olmaya bilir. Görelî yoksulluk tanımına göre ise her toplumda mutlaka yoksul bir kesim olacaktır.²⁰

1.2.3. Diğer Yoksulluk Tanımları

Mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk tanımlarının eleştirilerinden, yeni tanımlara gidilmiştir. Bireysel tüketime ve gelire bağılı yoksulluk analizlerinin yetersizliği görüldükçe bu yaklaşımdan uzaklaşmış ve yoksulluk analizleri içine ortak mülkiyet kaynakları ve devletin sağladığı mal ve hizmetlerin de dahil olduğu ve yoksulluğun saygınlık ve özerkliği, hatta serbest zamanı da içerecek şekilde kapsamının genişletilmesi gerekliliği savunan görüşler ortaya çıkmıştır.²¹

Bu yaklaşımlardan biri daha çok gelişmiş ülkeler için geçerli olabilecek bir yaklaşımdır. Buna göre resmi kanalların verdiği sosyal yardımların miktarı yoksulluğu belirler. Bu tanımda resmi kanalların yoksulları tamamen doğru tanımladığı varsayılmaktadır. Fakat resmi kurumların yoksulluk tanımlarını hangi kıstaslara göre yaptıkları göz önünde bulundurulmamıştır. Ayrıca, bu tanım sosyal yardımların yetersiz ve dengesiz dağıldığı az gelişmiş ülkeler için geçerli bir tanım

---

²⁰ *ibid.* s.92

²¹Y. Ecevit, S. Türkyılmaz, “Kentlerde Kadın Yoksulluğuna Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Yaklaşım: Kavramsal ve Metodolojik Vurgular”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002, s.295

olmayacaktır. Bunun yanında yardımlara ulaşabilen haneler yanında ulaşamayan dolayısıyla daha da yoksul olan kesim hesaba katılmamaktadır.²²

İnsani kaynaklara ilişkin göstergelerin kullanıldığı yoksulluk tanımlarında; yaşam beklentisi, ölüm oranları, eğitim, okuryazarlık gibi yoksulluğun belirlenmesinde birkaç yoksulluk kriteri kullanılmaktadır Yapılan bu tanımlar, yoksulluk düzeyinin belli bir aralıkta, altında yada üzerinde olmasına bağlı değerlendirmelerdir.

Dünya Bankası, dört adet yoksulluk çizgisi kullanmıştır:

- uluslararası bir standart haline gelmiş olan kişi başına günde bir dolar esasına göre belirlenen yoksulluk çizgisi;
- asgarî gıda maliyeti çizgisi;
- temel gereksinimler maliyeti çizgisi; ve
- ulusal gelir ortalamasının yarısı olarak belirlenen göreceli yoksulluk çizgisi.²³

İnsani yoksulluk kavramı, gelir yoksulluğundan farklı olarak çok temel veya ‘tahammül edilebilir’ bir yaşam sürmek için gerekli fırsat ve seçimlerden yoksunluğu anlatır. Gelir yoksulluğunu ölçmede kullanılan ölçümler mutlak gelir yoksulluğuna odaklanır. Oysa insani yoksulluk indeksi temiz su, sağlık hizmetleri ve okur-yazarlık düzeyi gibi yetenekler ve olanaklar üzerinde durur. Ayrıca insani yoksulluk kavramı, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile yoksulluk arasındaki ilişkilere ışık tutmada

---

²² F.Şenses, *ibid.* s.19

²³ M. Koyuncu, F. Şenses, “Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri”, *ERC Working Papers in Economics*, 2004, s.26

yardımcı olur. Haneler hala önemli birimler olmakla birlikte bu kavram haneleri ayırtırmayı ve görelî yoksulluğu ve haneler içinde farklı üyelerin farklı refah düzeylerini analiz edebilmeyi sağlar.²⁴

Çalışma durumuna göre yapılan yoksulluk tanımları iki şekilde açıklanır. Bunlardan biri çalışan yoksullar kavramıdır. Kamu ve özel sektörde alt düzeyde çalışanları ve enformel sektör çalışanlarını kapsar. Düşük eğitim düzeyi ve vasıfsız işgücünü oluşturan kesimi anlatır.²⁵

Diğeri ise alt sınıf kavramıdır. Sınıfsal yapının en altında olan ve düzensiz gelir durumları nedeniyle sürekli yoksul olan kişiler için kullanılır. İş olanaklarından yoksun kalanlar için Myrdal tarafından kullanılmış bir kavramdır. Gans ise uzun süre işsizlik çeken, iş bulma olasılığı zayıf veya artık çalışamayacak durumda olan veya formel sektörden dışlanmış, sadece enformel sektörde çalışabilen ve bu durumu yansıtan davranışsal özellikler geliştiren, toplumdaki ve var olan kamusal ve sosyal olanaklardan dışlanmış grupların alt sınıf olduğunun belirtir.²⁶

---

²⁴Y. Ecevit, S. Türkyılmaz, “Kentlerde Kadın Yoksulluğuna Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Yaklaşım: Kavramsal ve Metodolojik Vurgular”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002, s.296

²⁵ S. Kalaycıoğlu, H. Rittersberger-Tılıç, *ibid.*, s. 201

²⁶ H.T. Şengül, M. Ersoy (der.), *ibid.*, s.18

Marx'a göre sermaye birikimi sınıfsal yapının bir ucunda toplanır, diğer uca sürekli kullanıma hazır bir emek gücü vardır. Sermaye birikimi bu emek gücünün büyümesine bağlıdır.²⁷ Alt sınıf oluşumunu da bu açıdan görmek mümkündür.

Alt sınıf kavramında ağır basan konu, sosyal ve mekansal olarak izole edilmiş olmaktır. Wilson'a göre altsınıfı oluşturan üç nitelik vardır: yoğunluk, sosyal izolasyon ve mekansal uyumsuzluk.²⁸

Yoksulluk tanımlarından bir diğeri ise yeni yoksulluk kavramıdır. Yeni yoksulluk, yeni-liberal politikalarla birlikte uygulamaya konan esnek çalışma biçimlerinin arttığı, enformel sektörün yaygınlaştığı, refah devletinin sağladığı sosyal hizmetlerin özelleştirmelerle yoksullar için erişilemez hale geldiği koşullar için kullanılan bir kavramdır. Çalışan yoksulların artmasına neden olan yeni liberal politikalar aynı zamanda, yedek memk gücü olarak alt sınıfların oluşmasına neden olmaktadır.

Gans'a göre bilgi toplumuna geçilmesiyle, istihdamın azalması, ücretlerin düşmesi, enformel sektörün genişlemesi, işsizler ordusunun ortaya çıkmasına bağlı olarak yeni yoksulluk oluşmuştur. Gans, farklı ekonomik, toplumsal ve politik yapılara sahip ülkelerde, ırk, din, etnik köken, yaş ve cinsiyet gibi pek çok özelliğin bireyi toplum

---

²⁷E. Balcı, S. Deşmek, C. Ertuna, "Yoksulluk Olgusunun Değerlendirilmesi", *Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği*, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara, 2001, s. 50

²⁸ W. J. Wilson, *Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass and Public Policy*, Chicago University Press, Chicago, 1987.

dışına itebileceğini ve farklı koşullarda farklı özelliklerin insanların dışlanmasına neden olabileceğini belirtmiştir.²⁹

“Kent yoksulları” kavramı, 1996 yılı BM HABİTAT raporunda nüfusun kentlerde yaşayan bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir geçim standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek bir konumda olması durumu olarak açıklanmıştır.³⁰

Tekeli’ye göre yoksulluk bir durum olarak görülürse, yoksulluğu yaratan öğelerin niteliklerine bakılarak kalıcı ve geçici olmak üzere iki türe ayrılabilir. Kalıcı yoksulluk; bireylerin kapasitelerinin bulunmaması dolayısıyla olur. Geçici yoksulluk ise kapasiteyle ilgili bir sorundan kaynaklanmaz, daha çok mevcut ekonomik sistemdeki geçici daralmalardan kaynaklanır. Örneğin bir kişinin işini kaybetmesi nedeniyle olur. Kişi yeni bir iş bulduğunda ortadan kalkar.³¹ Kalıcı yoksullukla kişilere meslek edindirmeye yönelik eğitim verilerek, geçici yoksullukla ise istihdamın artırılmasıyla mücadele edilir.

Yoksulluk tanımlarından bir diğeri de **nöbetleşe yoksulluktur**. Işık ve Pınarcıoğlu’na göre nöbetleşe yoksulluk, eşitsiz güç ilişkileri temelinde kentli

---

²⁹ *ibid.* s. 53

³⁰ S. Kalaycıoğlu, H. Rittersberger-Tılıç, *ibid.*, s. 201

³¹ İ. Tekeli, “Yoksulluğu Düşünme Biçimimiz Samimiyet Sınavını Geçebilir mi?”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002, s.38

yoksul kesim içinde bir grubun diğerlerinin üzerinden zenginleşmesini, refahını arttırmasını betimlemektedir. Temel özellikleri:³²

- Arsa ve konut piyasasında kurulan ilişkilere dayanması,
- iş piyasasında kurulmuş olan, özellikle hemşerilik esaslı ilişkilerle eklemlenmesi,
- bu piyasalarda yaratılan getirilerin sistem içinde yer alanlara eşitsiz dağılımı,
- bu eşitsiz getiriler temelinde yükselen politik ilişkilerdir.

Nöbetleşe yoksulluk niteliksel bir tanım getirmez. Mutlak ya da görece yoksulluk ya da diğer yoksulluk tanımları gibi yapısal bir durum tanımlamaz. Nöbetleşe yoksulluk tanımı daha çok yoksulluğu bir süreç olarak tanımlar. Bu süreç yoksulların sistemin gediklerini bularak, yerel kaynaklardan beslenen kimlikleri temelinde hem dayanışıp hem de birbirinin üzerinden refahlarını arttırma ve yoksulluktan kurtulma sürecidir.

³³ Bu tanımın temelinde toplumsal ilişkiler sistemi yatmaktadır.

Aslında geçinme stratejileri olarak algılanabilecek bir sosyal ve ekonomik ilişkiler sistemini yoksulluktan kurtulma stratejisi olarak tanımlamaktadır. Yoksulluk biraz da zamana bağlı bir durumdur. Doğru kanalları ve kaynakları kullanan yoksullar bir süre sonra yoksulluktan kurtulurlar ama yeni gelen yoksullara yoksulluklarını devrederler. Bu doğru kanallar etnik dayanışma ağlarıdır. Kaynaklar ise işgal edilen

---

³² O. Işık, M.M. Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Y., İstanbul, 2003, s.40

³³ *ibid.* s.336

arazilerin kente yeni göç eden yoksullara kiralanması ya da satılması yoluyla elde edilir. Bu sistem kentte işgal edilebilecek arazi kalmayana kadar devam edecektir.

Bu tür bir yaklaşımın en önemli eksikliklerinden birisi genellenebilme sorunudur. Kuşkusuz kentte kalış süreci yoksulluk tehdidi altındaki kesimlerin yoksullukla baş edebilmeleri açısından bir dizi boyutta daha donanımlı hale getirmektedir. Ancak bu tür bir stratejinin farklı kentlerde aynı biçimde çalışıp çalışmadığını tespit edebilmek bugünkü veriler ışığında mümkün görünmemektedir. Nöbetleşe yoksulluk kavramı daha çok İstanbul kentinin belli bir bölgesindeki deneyimin verileri ışığında geliştirilmiştir. Bu kavramın diğer kentler ve hatta İstanbul'un başka alanları için geçerli olup olmadığı konusunda ise başka araştırmaları beklemek gerekecektir.

Oskar Lewis yoksulluk kültürünü, yoksulların kapitalist sisteme adapte olmaya yönelik ve toplum içindeki marjinal konumlarına reaksiyon gösterme olarak açıklar. Toplumun değerlerine göre başarılı olmalarının olanaksızlığını fark etmekten dolayı duyulan ümitsizlikle baş etmeye çalışmanın bir göstergesidir. Yoksulluk kültürü yoksulların zaten marjinalleşmiş ve dezavantajlı konumunun daha da derinleşmesine neden olur. Yoksulluk kültürünün göstergelerinden bazıları; düşük eğitim düzeyi, erkeklerde maçoluk, kadın erkek arasında ailedeki görevler konusunda katı bir ayırım, alkol ve uyuşturucu kullanımı gibidir. Value'ya göre ise yoksulluk kültürü yoksulların olağan dışı bir değer sistemine sahip olmalarından değil yetersiz gelirleri olmasının sonucudur.³⁴

---

³⁴ Ellen Wratten ,ibid., s.26

1.2. YOKSULLUĞU YARATAN NEDENLER

1.2.1. Yeni Liberal Politikalar

Geçmişte kentsel yoksulluk, gelişmiş ülkelerde kapitalist kentlerin yapısal özelliği olarak görülmüş, yoksulluk da kentin çöküntü alanlarında yerleşmişti. Az gelişmiş ülkelerde ise tarımdaki yapısal değişmelerle ve göçle açıklanmaktaydı. Yoksulluğun nedenleri kırdan büyük nüfusların göçü ile hızlı kentleşme ve düşük sanayileşme hızlarıydı. Göç eden kesim enformel sektörde çalışıyor, eğitim, sağlık, konut gibi olanaklardan yoksun kalıyordu. Mingione'ye göre geçmişte evsizlik ve yoksulluk, toplumsal ve mesleki hareketlilik ve sosyal devlet programları yoluyla yatıştırılmaktaydı.³⁵

Post-fordist ekonomi ve istihdam rejimi ise eğitimsiz ve herhangi bir mesleki becerisi olmayan büyük bir nüfus kesiminin yaşama şansını azaltmaktadır.³⁶ Nitekim yeni liberal ekonomi politikalarına bağlı olarak, 3. dünya ülkelerinin çoğunda ücretler düşmüş, çalışma koşulları kötüleşmiş, işsizlik oranı artmış, kamu harcamaları kısılmış, bu politikaların uygulayıcısı olan devlet kötüleşen koşullara müdahale etmemiştir.³⁷

Harvey eski kapitalist sistemden yeni kapitalist sisteme geçişi fordist üretim biçiminden esnek üretim biçimine geçişle açıklamaktadır. Fordist üretim biçimi seri üretim, politik örgütlenme ve refah devleti kavramlarıyla açıklanmaktadır. Esnek

---

³⁵ H.T. Şengül, M. Ersoy (der.), *ibid.*, s.21

³⁶ *ibid.*

³⁷ F. Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim, İstanbul, 2001

Üretim ise desantralizasyon, ulus devletin müdahaleci uygulamalarının sonu, deregülasyon ve zelletirme politikalarıyla açıklanır.³⁸

Yeni-liberal yapılanma  politika üzerine oturur;³⁹

- Sermayenin dolaşım süreciyle ilgili olarak serbestletirme
- Toplumsal ve ekonomik politikayla ilgili olarak düzenleme dışı bırakma (deregülasyon)
- Üretim ve emek süreçleriyle ilgili olarak esnekletirme

Yapısal uyum programları; üretim yapılarının dışı ticarete konu olan mallara doğru yönlendirilmesini, zelletirme yoluyla ekonomi içinde kamu kesiminin ağırlığının azaltılmasını ve kamu açıklarının azaltılmasını amaçlamaktadır. Kamu açıklarının azaltılması için sağlık, eğitim ve konut gibi sosyal sektörlere ve altyapı hizmetlerine yapılan sübvansiyonların kısılmasına yol açmıştır. Temel kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi de fiyat artışlarına neden olmaktadır. Bu düzenlemelerden en çok yoksul kesimler etkilenmektedir.⁴⁰

---

³⁸ D. Harvey, “Capitalism: The Factor of Fragmentation”, *From Modernization to Globalization*, Blackwell Publishers, 2002, s. 292

³⁹A. E. Doğan, “Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eiğinde: Dünya Kentlerine G”, *Kentleşme, G ve Yoksulluk*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 2002, s. 25

⁴⁰ F.enses, *ibid* s.195

1.2.2. Esnek Üretim Biçimi

Esnek üretim emek süreçlerini nasıl etkilemiştir? Emek süreçleriyle ilgili en önemli konu potansiyel iş gücü rezervinin kentlerde çok büyük miktarda yer almasıdır. Az gelişmiş ülkelerde tarım politikaları sonucu kente göç eden nüfus bu potansiyel işgücü ordusunu oluşturur. Bu ülkelerdeki işgücü gelişmiş ülkelere göre çok daha ucuzdur. Çalışma süreleri daha uzundur. Firmaların isteklerine bağlı olarak büyük miktarlarda işgücü istihdam edilirken istendiğinde çalışanlar hızla işten çıkarılabilmektedir.

Üretim süreçlerinin parçalanmasıyla üretim basit etaplara ayrılmış böylece vasıfsız işgücünün kullanılması sağlanmış. Buna bağlı olarak da yüksek ücretli vasıflı işgücünün yerine düşük ücretli işgücü alabilmiştir.⁴¹

Üretim birimleriyle yönetim birimlerinin birbirinden ayrı coğrafyalarda bulunabilmesi firmaların dünya üzerinde hangi ülke daha karlı olanaklar sağlıyorsa oraya hareket etmesini sağlamıştır. Firmalar iş piyasalarının kısıtlayıcılığından kurtulmak için küçük taşeron firmalarla çalışırlar. Böylece hem çalışanlara aktarılan sosyal güvenlik gibi harcamalardan kurtulurlar hem de sendikal mücadelelerle elde edilen ve korunan çalışma koşulları ve ücret düzeyi gibi konularda muhatap olmazlar.⁴²

---

⁴¹ Metin Özügürlü, “Küresel Fabrikanın Doğuşu Ve Yükselişi”,

http://Www.Uzaklar.Net/Html/Kuresel_Fabrika-Metin_Ozugurlu.Html, 09 Ağustos 2005

⁴² K. Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma*, Dost Kitabevi, Ankara, 199, s. 54

1.2.3. Göç

Kentsel yoksulluğa baktığımızda iki tip yoksulluk görüyoruz. Bunlardan ilki yerleşik nüfusun yoksulluğu. İkincisi ise kente göçle gelenlerinki. Birinci kesimde yoksulluk nedenleri işsizlik, gelir yetersizliği gibi nedenlere bağlı olabilmekte. İkinci kesim ise kırsal kesimden geldiği için kente formel yollarla eklenememekteler. Eğitim ve beceri açısından formel sektördeki yüksek gelirli işlerde çalışmamaktadırlar. Konut gibi zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli düzenlemeler devlet tarafından yapılmadığından bu sorunları da kendileri çözmek zorunda kalmışlardır.

Göç ve yoksulluk arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Kırdan kente göçün temel sebeplerinden birisi kırdaki yaşanan yoksulluktur. Kente daha çok iş bulmak, daha yüksek gelir elde etmek için gelmektedirler. Aynı zamanda kentteki yoksul kesime en yüksek yoksulluk oranının göçle gelen nüfusta olduğu görülür.

Ünalın'a göre göç demografik bir süreç olarak "tanımlanmış coğrafik bölgeler ve/veya idari alanlar arasındaki yerleşim yeri değişiklikleri" olarak tanımlanır.⁴³

Diğer bir deyişle göç, bir yerleşim yerinden, gruptan ya da siyasal sınırları belirgin bir toprak parçasından başka bir birime doğru, kısmen sürekli birey veya kitle hareketi olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴

Tekeli'ye göre bu demografik tanımlar yetersiz kalmaktadır. Kapitalist toplumda göçün iki mantıksal temeli vardır:

---

⁴³A. E. Doğan, *ibid.*, s. 22

⁴⁴ *ibid.*

- Emeğin, üretimi daha etkin kılmak için dağıtılması. Bu durum sistemin devamlılığını sağlar.
- Bireylere daha fazla ekonomik fırsat yakalama şansı sağlar.

Bilsborrow'a göre göçün iki boyutu vardır: zaman ve mekan. Bir hareketin göç sayılabilmesi için politik ya da yönetsel sınırlar arasında olması gerekir. Var olan yerleşim yerinde bir değişiklik içermesi gerekir.⁴⁵

Göç ekonomik nedenler dışındaki nedenleri devletin gündeme getirdiği sürgün/zorunlu göç, doğal afetler gibi sorunlar ve savaş da olabilir.⁴⁶

Zorunlu göç de yoksulluğa neden olan etmenlerden biridir. Kente göç etme gereksinimi duymayan, kırdan nispeten daha az yoksul bir nüfusun yoksullaşmasına neden olmaktadır.

Zorunlu göçle ilgili, kent yoksulluğu yazınında yapılan temel ve ortak vurgu, zorunlu göçte maruz kalan kesimin kent yoksulları arasında en yoksul olduğudur. Erder'e

---

⁴⁵E. Balcı, S. Deşmek, C. Ertuna, "Yoksulluk Olgusunun Değerlendirilmesi", *Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği*, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara, 2001, s. 25

⁴⁶A. E. Doğan, "Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: "Dünya Kentlerine Göç", *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 2002, s. 23

göre devletin politik sebeplerle bu göçü “zorunlu” olarak görmemesi, bu kesime özel politikalar geliştirilmesini engellemektedir.⁴⁷

Türkiye’de son dönemde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşanan zorunlu göç olgusuna ve sonuçlarına ilişkin sağlıklı bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Farklı kesimler bu süreçten etkilenen köy ve nüfus konusunda çok farklı sayılar vermektedir. İHD ve Göç-Der gibi kurumlar bu sayıyı bir milyona yakın verirken, OHAL Bölge Valiliği 1997’de köye geri dönenler hariç 378.335 kişi köylerinden göç ettiğini belirtmektedir.

Zorunlu göçün en önemli özelliği göç eden kişilerin gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan hazırlıksız olmalarıdır. Ekonomik nedenlerle göç edenler göç ettikleri şehirlerde akrabalık ve hemşerilik ağlarını kurarak ve belli bir maddi birikimle göç etmektedirler. Kimi zaman kente önce hane reisi gitmekte, kentte iş bulup belli bir ekonomik birikim sağlamakta daha sonra ailesini kente getirmektedir. Kırla ilişkilerini devam ettirmekte hatta kimi zaman çeşitli biçimlerde köyden yardım almaktadır.

Zorunlu göçle kente gelenler ise ekonomik açıdan hazırlıksızdırlar. Her şeyden önce, kısa sürede, bazı durumlarda birkaç saat içinde köylerini terk etmek zorunda kalan bu kesim, bir çok durumda bütün taşınır taşınmaz varlıklarını yitirmek durumunda kalmış, hayvan varlıklarını kente taşıyabilenler ise kente varışlarından hemen sonra,

---

⁴⁷E. Balcı, S. Demşek, C. Ertuna, “Yoksulluk Olgusunun Değerlendirilmesi”, *Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği*, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara, 2001,s. 78

bu varlıklarını satarak nakde dönüştürüp acil ihtiyaçlarını gidermek zorunda bırakılmıştır. Ayrıca bir köyün tamamen boşaltıldığını düşünürsek köyde ilişki kurabilecekleri ve yardım alabilecekleri kimse de kalmamıştır. Ayrıca ailenin bütün bireyleri yaşlılar ve çocuklar da dahil olmak üzere aynı zamanda göç etmişlerdir. Bir ortak özellik olarak ortaya çıkan durum, geleneksel göç sürecine katılanlara benzer biçimde, zorunlu göçle kente gelenler de kente ulaştıklarında ilk ilişki kurdukları kesim, var olması durumunda, daha önce kente göç etmiş akraba ve yakınlar ya da aynı köyden kente daha önce gelmiş tanışlardır.

Göç çeşitleri mekansal, zamana göre, hacimsel, şekilsel gibi niteliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Zorunlu göç bu sınıflandırmalardan şu kategorilere girer:⁴⁸

- Kırdan kente göç; kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerle uğraşan insanların, ekonomisi tarıma dayanmayan kent alanlarına göç etmesidir.
- Kalıcı ya da yarı kalıcı; kalıcı göç geri dönüşü düşünülmeyen göç biçimidir. Yarı kalıcı göç ise kalıcı olamayan ve göç edilen yerle ilişkilerin devam etmesi durumudur.
- Orta ve küçük ölçekli; bu göç türü oransal ve sayısal niteliklerine göre belirlenir.
- Aile şeklinde; ailenin tümünün göç etmesi şeklinde olur. Bu tip göçlerde aile bireylerinden birinin öncülüğü söz konusu olabilir.

---

⁴⁸ ibid.

1.3. YOKSUL HANELERİN GEÇİNME STRATEJİLERİ

Kamusal hizmetlerin ve sosyal ve ekonomik olanakların nicel ve nitel olarak kısıtlandığı, ulaşılamadığı, erişilemediği durumlarda yoksul hane halkları yaşamlarını sürdürebilmek ve konumlarını kaybetmemek için çoklu yaşam stratejileri geliştirmek zorunda kalmışlardır.⁴⁹ Oscar Lewis'e göre bu stratejileri oluşturup oluşturmamak değil bunu oluşturmak zorunda kalmak yoksulluğun bir kriteridir. Geçinme stratejileri mümkün olan en iyi şekilde ve en üst düzeyde topluma dahil olmaya çalışmakla açıklana bilir.⁵⁰

Geçinme stratejileri üç kategoride incelenebilir. Bunlardan ilki toplumsal dayanışma ağlarıdır. Diğerleri konuya emek piyasası açısından bakan görüşlerdir. Sonuncusu ise gelir- gider dengesinin kurulması çabalarını içerir.

1.3.1. Toplumsal Dayanışma Ağları

Toplumsal dayanışma ağları yoksulların kullandığı geçinme stratejilerinin en önemlilerindendir. Dayanışma ağları toplumsal eşitsizliklerin daha hızlı ortaya çıktığı sosyo-ekonomik açıdan geçiş yaşayan toplumlarda daha yoğun ortaya çıkar. Bu da yoksulluğun yeniden üretimi dinamiklerinden biridir.⁵¹ Kente göç ederken kurulan toplumsal ilişkiler konuttan iş bulmaya bir çok ihtiyacın karşılanmasında etkin rol oynar. Formel ağların zayıf olduğu ya da kurulamadığı durumlarda bu tür ilişkiler

---

⁴⁹S. Kalaycıoğlu, "Türkiye'de Kentsel Yoksulluğun Tanımlanmasında Geçinme ve Aile Stratejilerinin Etkileri", *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002, s.67

⁵⁰ F.Şenses, *ibid.* s.65

⁵¹ H.T. Şengül, M. Ersoy (der.), *ibid.*, s.110

yoksulların geçinme stratejilerinin en önemlilerinden biri haline gelir. Birbiriyle ilişkili üç kademedeki incelenmesi mümkündür:

1.3.1.1. Aile Havuzu Yaklaşımı

Yoksullukla baş etme stratejilerinden “aile havuzu” kişinin ayakta kalabilmek için güvendiği en önemli ve öncelikli dayanışmadır. Bu sistem aralarında geniş bir aile-akraba-soy ilişkisi olan, aynı hanede oturmayan ve karşılıklılık esasına dayanan bir sistemdir. Amis, akrabalık ilişkileriyle; formel sektörde iş edinme, enformel üretim yapabilme ve satabilme gibi olanakların yaratıldığını belirtmektedir.

Diğer bir dayanışma biçimi “hemşerilik” ilişkileridir. Aile sistemindeki kaynakların daha iyi değerlendirilmesi ya da ailenin yeterli olmadığı ya da iyi çalışmadığı durumlarda tercih edilen dayanışma biçimidir. nc sırada ise “komşuluk” ilişkileri gelmektedir.

Bir diğer dayanışma biçimi ise etnik ve dini kimlik ve siyasi ideolojinin yarattığı örüntüdür. Türkiye’de 1980’lerden sonra, hemşerilik dayanışmasının önüne geçmiştir. Sivil toplum kuruluşları da 1994’lerden sonra bu katmanlara eklenmiştir. Fakat bu yapıyı değiştirmeleri beklenirken var olan sistemi koruyan ve yeniden üreten bir etkide bulunmuşlardır.⁵²

---

⁵² S. Kalaycıoğlu, H. Rittersberger-Tılıç, ibid., s. 215

Aile havuzuyla diğler toplumsal ağların birbiriyle eklemlenmesinde en belirgin rolü kadınlar oynar.⁵³ Benzer bir şekilde, Moser da, gecekondulu mahallelerinde bazı altyapı hizmetlerinin mahalleye getirilmesi için örgütlenmelerin oluşturulmasında ve yönetimlerle yapılan pazarlıklarda kadınlar önemli roller oynadığını belirtmektedir.⁵⁴

Toplumdaki dayanışma ağlarından yararlanabilen ailelerdeki bireylerle, yararlanamayanlar arasında büyük bir fırsat eşitsizliği vardır.⁵⁵ Aile ölçeğinde geçinme stratejilerinin işlemediği hane tipleri:⁵⁶

- Hane reisinin hasta, özürlü, kayıp veya çalışamaz olduğu haneler.
- Hane reisinin kadın olduğu haneler.
- Ailedeki kadının çevresi ile ağ ilişkilerini geliştirmekte isteksiz veya çekingen olması.
- Geniş ailede yaşanan ailevi anlaşmazlıklar.
- Ailedeki bir önceki kuşağın bir sonraki kuşağa birikimlerini aktarmada isteksiz olması.
- Kadınların ev dışında çalıştırılmadığı aileler.
- Ayakta kalma stratejisi olmayan ve geliştirmek istemeyen ailelerde.
(yoksulluk kültürü)

---

⁵³ ibid. s. 227

⁵⁴ Beall J., Kanji N., “Households, Livelihoods and Urban Poverty”, *Urban Governance, Partnership and Poverty Theme Paper 3*, Department of Social Policy and Administration London School of Economics, August 1999, s.17

⁵⁵S. Kalaycıoğlu, H. Rittersberger-Tılıç, ibid. s. 231

⁵⁶S. Kalaycıoğlu, “Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Tanımlanmasında Geçinme ve Aile Stratejilerinin Etkileri”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002, s.67

- Hanelerdeki bağımlı kişi sayısının yüksek, çalışan sayısının tek yada hiç olmadığı durumlar.
- Etnik ve bölgesel farklılıkların etkili olduğu aileler.
- Zorunlu göç ile hazırlıksız, toplumsal ilişkiler kurmadan kente göç eden aileler.

1.3.1.2. Yerel Topluluklar

Toplumsal sermaye olarak da adlandırılmaktadır. Hemşerilik gibi etnik yada dini temele oturan topluluk içinde yaşanır.⁵⁷ Bireylere yoksulluk ve yoksulluk tehdidi karşısında belli bir güvenlik duygusu sağlar. Yerel topluluklar kendi sorununu kendi topluluğu çerçevesinde siyasallaştırarak çözmeye çalışır. Diğer yerel topluluklarla ittifaka girişmezler. Kentte kalış süresi arttıkça yerel topluluk ölçeği üzerinde ve dışında ilişkiler kurulmaktadır. Bunlar sendika, siyasal parti gibi kurumlarla sağlanır. Kimi zaman da bu ilişkileri bir arada tutan koşullar ortadan kalkınca yerel topluluk tamamen çözülür. Örneğin imar aflarıyla apartmanlaşan gecekondu alanlarında eski ilişli ağlarının devam etmemesi mümkün olabilmektedir.⁵⁸

1.3.1.3. Patronaj ilişkileri

Yoksulların kullandığı bir diğer geçinme stratejisi patronaj ilişkileriyle siyasal sisteme eklemlenmedir. Yoksulların gecekondu affı, altyapı sağlama, kamu kuruluşlarında iş bulma gibi konularda önemli kazanımlar elde etmelerini sağlamıştır. Bu ilişkilerin zayıflaması bazı yerel toplulukların içine kapanmasına

---

⁵⁷ H.T. Şengül, M. Ersoy (der.), *ibid.*, s.25

⁵⁸ H.T. Şengül, “Kentsel Yoksulluk ve Mekansal Ölçek Sorunu”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002, s.51

neden olurken bazı toplulukların dini cemaatler biçiminde içe kapanmasına neden olur. Böyle durumlarda gıda, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlar cemaatlerden karşılanır. Bu da aslında siyasal bir eğilimdir.⁵⁹ Patronaj ilişkileri ayrıcalık tanımak üstünden işler. Herkes için hak olan bir şey üstünden kurulamaz. Patronaj ilişkileri sadece oy toplamak amaçlı olmaya bilir. Gugler'a göre patronaj ilişkilerinin özellikleri;⁶⁰

- İki kişi arasında geçer.
- Karşılıklı bir ilişkidir. Patronun yardımına karşı müşteri siyasi destek verir.
- Yasal bir ilişki değildir. Enformel ilişkilerle işler.
- Eşit olmayan bir ilişkidir. Patronun hem gücü ve parası vardır, hem de birden fazla müşterisi vardır. Oysa her müşterinin tek patronu vardır.

1.3.2. Emek Piyasası

Emek gelir sağlamanın en temel yoludur. Formel ücretli istihdam, enformel çalışma, ücretsiz emek, geçimlik üretim gibi çalışma biçimlerini kapsar. Geçinme stratejileri çalışan hane üyeleri için ve emek piyasasına katılmak zorunda kalan kadın ve çocuk emeği olarak iki biçimde incelenebilir.

1.3.2.1. Çalışan hane üyeleri

Gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerdeki sanayisizleşme süreciyle birlikte düzenli gelir sağlanan işlerdeki azalma nedeniyle enformel sektör yoksullar için önemli bir geçinme kaynağıdır. Enformel sektör eğitim düzeyinin genel olarak düşük olduğu yoksullar için diğer sektörlere göre daha kolay dahil olunan bir sektördür. Sanayi

---

⁵⁹ *ibid.* s.51

⁶⁰ J. Gugler, *The Urbanisation of Third World*, Oxford University Press, Oxford. (1988)

üretiminde yaşanan yeni teknolojik gelişmeler gerek istihdam düzeyini düşürmesi gerekse istihdam edilecek kişilerin eğitim seviyesinin yüksek olmasını gerektirmektedir.

Esnek üretim biçimi nedeniyle de büyük sermayenin tercih ettiği bir üretim biçimi olan enformel sektör bir yandan yoksullar için iş alanı olurken güvencesiz ve sürekliliği olmayan özelliğiyle yoksulluğun sürdürülmesinin nedenlerinden biridir.⁶¹ ILO'nun 1996 yılı hesaplarına göre dünyada bir milyara yakın insan işsiz ya da istihdam dışıdır. Öyle ki, gelişmiş sanayi ülkelerinde bile %10'ların üzerinde seyreden kronik bir işsizlik ve yaklaşık 34 milyon işsiz bulunmaktadır.⁶²

1.3.2.2. Kadın ve çocuk emeği

Geleneksel olarak hanede çalışan kişi hane reisi yani erkek iken gelir yetersizliği ya da erkeğin işsiz kalması gibi nedenlerle hanedeki kadınlar ve çocuklar da çalışmaktadırlar. Kadınların emek piyasasına girişi genellikle enformel sektörde olmaktadır. Bunun iki nedeni olabileceği düşünülmektedir birincisi enformel sektördeki işlerde evde çalışma olanağı daha fazladır. Bu hem kadınların kamusal hayata katılmalarının istenmediği çevreler için önemli bir olanaktır, hem de ev işleri ve çocuk bakımıyla dışarıya yapılan işle aynı zamanda ilgilenilebilir. İkinci neden ise kadınların genellikle formel sektörde çalışacak eğitim seviyesine sahip olmamalarıdır. Kadınların elde ettikleri gelir çoğunlukla hane ekonomisine katkı olarak görülür ve hanenin temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılır. Buna karşın

---

⁶¹ H.T. Şengül, M. Ersoy (der.), *ibid.*, s.25

⁶² Metin Özügürlü, *ibid.*

bir çok durumda kadınların elde ettikleri gelirin nasıl kullanılacağına karar verme yetkisi hanede erk sahibi olan erkeklerindir.⁶³

Çocuklar ise daha çok hizmet sektöründe çalışmakla birlikte inşaat ve sanayi sektörlerinde de istihdam edilmektedirler.⁶⁴ Bu tür bir gelişmenin kısa erimde ev ölçeğinin yeniden üretilmesine katkısı olsa bile uzun vadede, yoksulluğun sürekli hale gelmesinin de habercisidir.⁶⁵

1.3.3. Gelir-Gider Dengesi

1.3.3.1. Gelir arttırma

Geçinme stratejilerinden bir diğeri gelir arttırma ya da yaratmadır. Hane halkının geliri haneye giren nakit para miktarı yanı sıra, ev içi yiyecek üretimi, kamusal hizmetlerden yararlanma (ücretsiz ya da indirimli) gibi piyasa dışı etkinlikleri de kapsamaktadır.⁶⁶

Gelir arttırmaya devlet yardımları ve diğeri yardımlar da eklemelidir. Örneğin yeşil kartla parasız sağlık hizmeti almak gelir arttırma stratejilerine girebilir. Ya da farklı kurumlardan yoksulluk yardımı almak da gelir arttırıcı stratejilerdir.

---

⁶³ M. G. Rocha, *ibid.*, s. 28

⁶⁴E. Balcı, S. Deşmek, C. Ertuna, “Yoksulluk Olgusunun Değerlendirilmesi”, *Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği*, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara, 2001,s. 65

⁶⁵ T. Şengül, *ibid.*, s.51

⁶⁶ S. Kalaycıoğlu, H. Rittersberger-Tılıç, *ibid.* s. 231

1.3.3.2. Giderlerin azaltılması

Rocha, kadınların geçinme stratejilerinde hem piyasada çalışan emekçiler olarak, hem evde ücret almadan ev işlerini yapan emekçiler olarak hem de sosyal ağların kurucuları olarak çok önemli roller oynadığını belirtmektedir.⁶⁷

Gider azaltma yöntemlerinin başında gıda, giyim, eğitim ve sağlık gibi konularda kısıntıya gidilmesi gelir. Gider azaltma yöntemleri en çok hanedeki kadınlar üzerinde etkili olmaktadır. Üçüncü dünya ülkelerinde, yoksul kadınların, kendi hanelerinin de en yoksulu olduğu söylenebilir. Aile içi kaynakların paylaşımında cinsiyet önemli bir rol oynamaktadır. Hane içindeki yetişkin erkeklerin ve erkek çocuklarının tüketimi, kadınlara ve kız çocuklarına göre daha ayrıcalıklıdır. Bu hem ekonomik nedenlere hem de toplumun feodal yapısına bağlıdır. Örneğin kız çocuklarının okuması kimi zaman gereksiz görülür. Ekonomik nedenlerle çocukların eğitimine son verilmesi gerektiğinde kız çocuklar tercih edilmektedir. Bu durum kadınların hem yoksulluktan kurtulma olanaklarını azaltmakta, hem de kadınların yaşadığı yoksulluğun yeniden üretilmesinde etkili olmaktadır.

Kadınların evde, ev işlerinde ve çocuk bakımında çalışması da gider azaltıcı yöntemlerden biri olarak görülmelidir. Kadınların, emekleri karşılığında herhangi bir gelir talep etmeleri söz konusu olamamakta, yaptıkları işler görevleri olarak görülmektedir. Oysa ki, çocuk bakımı ve ev işlerinin ücret karşılığı yapılması durumu yoksul hanelerin kaldıramayacakları bir yük getirecektir.

---

⁶⁷ M. G. Rocha, *ibid.*, s. 28

Ev içi gıda ve giyim eşyası üretimi de gider azaltma yöntemlerinden biridir. Kimi zaman hammaddeyi satın alarak emek gücünün haneden karşılanması şeklinde gerçekleşirken, kim zaman da bahçede sebze yetiştirmek gibi yöntemler kullanılmaktadır.

Birden çok ailenin bir arada yaşaması ve giderleri paylaşması da bir diğer gider azaltıcı stratejidir. Konutların gerek kira gerekse konutun bakım giderlerinin paylaşılması hanelere önemli ekonomik katkılar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, daha çok birbirleriyle akraba olan ve bir arada yaşayan ailelerin gıda gibi temel ihtiyaçlarının da ortaklaştırıldığı bilinmektedir. Çocuk bakımı ve ev işlerinin yapılması konusunda da ailedeki kadınlar birbirine destek olmaktadır.

1.3.3.3. Gecekondu

Gecekondu kent yoksullarının en önemli geçinme stratejilerinden biridir. Hem konut edinme biçimi olarak gider azaltıcı hem de sermaye birikimi sağlayabilen, gelir arttırıcı bir stratejidir. Gecekondu ilk aşamada konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik bir stratejiyken giderek kat veya oda ekleme ve apartmanlaşmayla kira geliri getirebilen bir gelir kaynağı olarak önem kazanmıştır.⁶⁸

Geçinme stratejisi olarak değerlendirilmesinin nedenlerinden ilki barınma ihtiyacını yüksek maliyetler ödmeden karşılayabilmesidir demiştik. Bu değerlendirmenin nedenlerinden birisi arsanın işgal edilerek elde edilmesidir. İkincisi yapı malzemesi

---

⁶⁸ T. Şengül, *ibid.*, s.51

oldukça ucuz olan malzemeler olmasıdır. Üçüncüsü ise konutun inşası için gerekli emek gücü ya tamamen hane üyeleri tarafından karşılanır ya da çok düşük bir maliyet ödenir. Bahsedilen bu özellikler genellikle gecekondulaşmanın ilk aşamalarında görülmektedir.

Gecekondu aynı zamanda değişim değeri potansiyeli taşıyan bir taşınmaz olarak da geçinme stratejileri içindeki merkeziliğini korur. Özellikle imar aflarıyla kalıcılaşan gecekondu alanlarında konuta yapılan eklerin ya da çıkılan katların kiralanmasıyla gelir getirici bir nitelik kazanmıştır.

Kentsel altyapı olanakları, yoğunluk, fiziksel çevrenin kalitesi, yoksulların konut alanlarında standartların oldukça altındadır.⁶⁹

Gecekondu ile geçinme stratejilerinden biri bahsedilmiş olan toplumsal ağlar arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Gecekondu hem bu ağlar tarafından oluşturulur, hem de bu ağların güçlenmesini sağlar.

---

⁶⁹ T. Şenyapılı, *Gecekondu: Çevre İşçilerin Mekanı*, 1984, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara

2. DİYARBAKIR KENTİNİN TARİHİ, TOPLUMSAL VE MEKANSAL GELİŞİMİ

Bu bölümde Diyarbakır Kentinin tarihsel ve mekansal gelişimi yanında kentte yaşayanların sosyal yapısına yönelik bir değerlendirme yapılarak, alan çalışmasının üzerine oturacağı bir temel sağlanmaya çalışılacaktır. Birinci bölümde Diyarbakır Kenti'nin tarihsel gelişimi üzerine bir değerlendirme yapılırken, ikinci bölümde kentin nüfus yapısı ve büyümesi tartışılacaktır. Üçüncü bölümde ise nüfusun sosyal yapısı üzerine bir değerlendirme yer almaktadır.

2.1. DİYARBAKIR KENTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Diyarbakır, insanlık ve uygarlık tarihinin geliştiği üç bölgeden biri olan, “Mezopotamya” yani Fırat ve Dicle arasındaki bölgenin kuzeyinde; insanlığın ilk kez yerleşik düzene geçtiği daha sonra tarımı ve hayvancılığı öğrendiği bölge olan verimli hilal (fertility crescent) bölgesinde yer almaktadır.

Diyarbakır kentinin yerleşik dokusunun asıl biçimlenişi Geç Roma Dönemi'nde olmuştur. Romalıların 4.yy.'ın ortasında kenti Roma Mezopotamya'sının başkenti yapmaları, kentin idari ve ticari faaliyetlerle büyümesine, MS. 330 yılında doğu surlarının yapılmasına, surların bugünkü, biçimini almasına neden olmuştur.

Dört ana kapıya bağlanan ve asal servisleri karşılayan iki ana yol aksı, merkezde genişerek Helenistik kökenli Roma kent planının ana hatlarını oluşturmaktadır. Kentin

bu dönemdeki adı Amida'da süreç içindeki değişimler sonucu günümüze sadece iki yol aksı ulaşmıştır.

Kent, Roma Döneminde ticaret merkezidir ve ticaret yollarını denetleme işlevini yüklenmiştir. Roma ve Bizans dönemlerinde dışardan gelen nüfusun yerleştirilmesi için yeni yerleşim alanları açılmıştır. Su ve kanalizasyon şebekelerinin ve kentsel fonksiyon alanlarının tanımlanması ile kent tipik bir Roma-Bizans kentine dönüştürmüştür.

Roma döneminde, 349 yılında kent surlarının çevrelediği alan şimdiki surun doğu bölümü, Mardinkapı, Yenikapı, Dağkapı bölümüdür. Eski surun batı bölümünün bugünkü Gazi Caddesi ile sınırlandığı bilinmektedir.

Roma döneminde 359 yılında Sasanlılar'ın kenti kuşatmaları sırasında kentin nüfusu 20.000 kadardır. 363 yılında Nusaybin'in Sasanlılar'a bırakılması ile 40.000'e yakın hıristiyan halk göç edip Diyarbakır Kalesi'nin eteklerine yerleşmişlerdir.

367-375 yılları arasında bugünkü Gazi Caddesi'ne rastlayan kentin batı surları yıkılarak Dağkapı'dan Urfakapı'ya ve oradan Mardinkapı'ya uzanan sur bölümleri inşa edilmiş eski kentin alanı genişletilmiştir. Böylece kent nüfusu 60.000'e ulaşmıştır. 502 tarihinde Kavad'ın kent kuşatmasında kent nüfusunun 80.000 olduğu bilinmektedir.

Kent, Bizans ve İslam Dönemlerinde bir kilise veya cami ile pazar yeri çevresinde daracık sokaklarla yağ lekeli şekilde gelişen tipik bir Ortaçağ kenti görünümünü almıştır. Ortaçağ İslam kentlerinde görülen cami veya mescitlerin çevresinde gelişen mahalle birimleri, Diyarbakır Suriçi'nin genel karakterini oluşturmuştur.

1115 yılında kentte büyük bir doğal afet olmuştur. Kenti büyük ölçüde yıkan, tapınak (cami, kilise), sur bölümleri ve konutu kullanılamaz hale getirmiştir. Günümüzde Diyarbakır'da bir-iki örnek dışında 1100 öncesine ait bir yapı bulunmamaktadır.

Artuklular Dönemi'nde yıkılmış olan surlar onarılmış, yeni burçlar yapılmış; saraylar, köşkler, medreseler ve konutlarla bir kent görünümüne kavuşmuştur. Kent gerçek bir ilim ve sanat merkezi olmuştur. Bu dönemde ticaret merkezi olması yanı sıra küçük sanayi üretimi ve bu üretimi etki alanları içinde pazarlayan bir kent işlevini de üstlenmiştir.

11. yy.dan itibaren Diyarbakır, Süryanice, Ermenice, Kürtçe, Arapça ve Türkçenin konuşulduğu kozmopolit bir kent olup, bu yapı kentin kültürel gelişimine de katkıda bulunmuştur.

13. ve 15. yy arasında, Akkoyunlular yönetiminde 75 yıl başkentlik yapan Diyarbakır tekrar gelişme sürecine girmiş, kentte birçok yapı yapılmış, içme suyu getirilmiş, çini atölyeleri kurulmuştur.

Diyarbakır 1515 yılında Osmanlı yönetimine girdikten sonra geniş bir eyaletin merkezi olması nedeniyle hinterlandında üretilen artı değer kente yansması ile

gelişmesini sürdürmüştür. Bu dönemde kentsel üretim ve ticareti elinde tutanlar Süryani ve Ermenilerdir.

1515 yılında kent nüfusunun 50.000 olduğu, Diyarbakır'ın Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasından sonra ticaretin gelişmesi ile nüfusun 100.000'e yaklaştığı belirtilmektedir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde 17. yüzyılın görkemli ve zengin Diyarbakır'ını anlatmaktadır. 18. yüzyıldan sonra salgın hastalıklar ve göçler nedeni ile kent nüfusu önemli ölçüde azalmış 1870 yılında nüfus 21.372 kişiye inmiştir. 1875 tarihli Diyar-Bekir-Salnamesi'nde kent nüfusu 12.051 olarak belirtilmiştir.

1863'de eyalet sisteminden il sistemine geçilmesi, Diyarbakır'ın yönetsel ve ekonomik kontrol alanını daraltmış, bu da kentin sosyo-ekonomik gerilemesinde önemli bir etken olmuştur.

Sur içinde yapılan imar faaliyetleri 1916 yılında Dört Yol-Saray Kapısı arasındaki yolun açılması ile surların bir kısmının yıkılarak Dört Yol-Dağkapı caddesi ile Dört Yol-Urfakapı arasındaki caddenin (İnönü Caddesi) açılmasıdır. Geleneksel ticaret aksı bu yeni caddelere kaymıştır.

Diyarbakır kentin mekansal gelişimi ve dönüşümü 19. yüzyıla kadar sur içinde olmuştur. Tanzimat sonrasında 1868-1875 yılları arasında sur dışında, Seyran Tepe'de hastane, kışla, cami ve Mülkiye Dairesi yaptırılmıştır.

Cumhuriyet döneminde 1935 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Diyarbakır Kenti'nin nüfusu 34.642 kişidir. Diyarbakır Kenti 1936'lardan sonra öncelikle Yenişehir bölgesi gelişmeye başlamış ve bunu Kooperatif ve Şehitlik mahalleri izlemiştir.1930 yılında Belediyeler Yasası'nın çıkması ile tüm Türkiye'de olduğu gibi Diyarbakır'da da imar faaliyetleri başlamış, bu dönemde Yenişehir Bölgesi planlı olarak gelişme göstermiştir.

1960'lı yıllara kadar kentin Sur dışında, özellikle Yenişehir ve Kooperatif mahallerinde planlı gelişmesini sürdürdüğü bilinmektedir. 1930'larda ülkemizdeki şehircilik yaklaşımının, planlı bahçeli yeni kent oluşturmaya yönelik modernist anlayışın Diyarbakır'da da yansımaları görülmektedir. Ancak 1950'lerde başlayan ve 1960'lardan sonra belirgin olarak ortaya çıkan kırsal göç ve nüfus artışının benzer kentlerde görülen etkileri Diyarbakır'da da yaşanmıştır. Bunun en belirgin örneği, 1960'lı yıllarda, Diyarbakır kentinin çevresinde yer alan Bağlar Bölgesi'nin, plansız biçimde hisseli parseller üzerinden denetimsiz olarak yapılaşmasıdır. Bu bölgede 1963'lerde başlayan plansız yapılaşmaya, 1985 planı ile planlanma ve denetim arayışı getirilse de bu çabalar yeterli olmamış, altyapısız ve plansız gelişme yoğunluk artışı ile sürmüştür.

Diyarbakır kentinin gelişmesini kısıtlayan doğal ve yapay eşikler aynı zamanda gelişme yönlerini etkilemiş, kentin makraformunun oluşumunda belirleyici olmuşlardır. Dicle vadisinin batı yamaçlarının topografyası doğu yönündeki gelişmeyi sınırlandırmaktadır. Havaalanı güney-batıdaki gelişmeleri, kuzeydeki askeri alan ise bu bölgedeki gelişmeleri kısıtlamaktadır. 1960 sonrası plansız ve yağ

lekesi şeklinde yayılma eğilimi gösteren kent, mevcut yollar ve yeni açılan karayolu bağlantıları boyunca gelişme göstermiştir. Kent dışında kamu tarafından 1978'de kurulan Tekel Tütün Fabrikası, 1968'de başlanan küçük sanayi sitesi, Sümerbank İplik Fabrikası gibi çalışma alanları ile, kent dışında yer seçen kamu kuruluşlarının çekiciliği de kent makroformunun oluşmasında etken olmuştur. Bu ve benzeri etkilerle kuzeyde Seyrantepe, Huzurevleri, Şehitlik Mahallesi'nde Ben-u Sen Bölgesi'nde gecekondular oluşmuştur.

1984 ve 1994 planlarının öngördüğü gelişme alanlarından planlı olarak gelen bölgeler vardır. Bunlar, Bağlar Bölgesi'nde Huzurevleri'nde, Diclekent çevresinde yoğunlaşmıştır. 1990 sonrası Şilbe Bölgesi'nde başlatılan toplu konut yapılaşması etaplar halinde sürmekte olup, toplu ve planlı gelişme örneğidir.

Diyarbakır, 1960'lara dek kamu yatırımları ve dengeli nüfus artışının getirdiği sosyo-ekonomik ortam içinde dengeli ve planlı kentsel gelişmeyi sürdürmekte iken, 1960 sonrası göç ve nüfus artışının baskısı, merkezi ve yerel yönetimlerin planlı kentleşmeyi yönlendirmedeki yetersizlikleri nedeniyle, genel olarak plansız bir gelişme süreci yaşamıştır. Kentin makroformu içinde planlı, plansız bölgeler iç içe olup bir mozaik oluşturmaktadır. Kentin büyüme sürecinde yüksek katlı yapılaşmayla ortaya çıkan yoğunluklar; altyapısız, donatısız, sağlıksız çevre koşulları gibi olumsuzluklar olarak ortaya çıkmaktadır.

2.2. DİYARBAKIR KENTİNİN DEMOGRAFİK YAPISI VE DEĞİŞİMİ

Bu bölümde, 1960-2000 yılları arasında Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Diyarbakır ili ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin genel nüfus değişimi incelenmiştir. 2000 yılında Türkiye nüfusu 1960 yılına göre 2,44 katına, Güneydoğu Anadolu Bölgesi nüfus 3,22 katına, Diyarbakır il geneli nüfusu 3,39 katına ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi nüfusu 6,83 katına çıkmıştır. Diğer bir deyişle 1960-2000 yılları arasında toplam nüfus artışı büyüklüğü sırasıyla Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Diyarbakır ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye olarak sıralanmaktadır.

Dört düzeyde de düzenli bir nüfus artışı olduğu görülmektedir. Türkiye değişim eğiliminden farklı olarak, Diyarbakır ili geneli ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin benzer bir değişim eğilimi izlediği görülmektedir. Ancak Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin değişim eğilimi incelendiğinde 1965 yılından başlamak üzere diğer üç idari birimden net bir farklılaşma olduğu görülmektedir ve son dönemlerde diğer üç birimle aradaki farkın giderek arttığı görülmektedir. Diğer bir deyişle Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin toplam nüfusu diğer üç idari birime göre daha hızlı artmaktadır.

Tablo-2.2.1 Yıllara göre nüfus artışı

Nüfus (000 Kışı)	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye Toplam	27755	31391	35605	40348	44737	50664	56473	67845
Güney Doğu Anadolu B. Toplam	2053	2368	2803	3212	3578	4104	5157	6604
Diyarbakır İli Toplam	402	476	581	651	778	935	1096	1363
Diyarbakır Büyükşehir(1)	100	127	177	203	274	354	460	685
İNDEKS	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye Toplam	100	113	128	145	161	183	203	244
Güney Doğu Anadolu B. Toplam	100	115	137	156	174	200	251	322
Diyarbakır İli Toplam	100	118	145	162	194	233	273	339
Diyarbakır Büyükşehir	100	127	177	202	272	353	459	683

(1) Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi nüfusu yeni sınırlara göre düzeltilmiş olup, Büyükşehir sınırları içine giren kentsel ve kırsal bölgeleri kapsamaktadır.

2.3. SOSYAL YAPI

Diyarbakır, nüfusu hızlı artan bir yerleşmedir. 1960 yılında ülke nüfusunun % 1,4'ünün yaşadığı ilin payı, 2000 yılında % 2'ye çıkmıştır. Aynı dönemde Diyarbakır kentinin ülke nüfusu içindeki payı da % 0.3'ten % 0.8'e yükselmiştir. Diyarbakır'ın il ve kent düzeylerindeki nüfus artış hızı ülke ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. Kentin nüfusu göçler ve doğurganlık oranının yüksek olması nedeniyle artmaktadır.

Diyarbakır'da nüfus artış hızının ülke ortalamasının üzerinde oluşu ve bu nedenle gerek ilin gerekse kentin nüfusunun artmasında alınan göçlerin payı bulunmaktadır. Ancak alınan göçler çoğunlukla ilin kendi kırsal alanından ve kısmen de çevre illerden kaynaklanmaktadır.

2000 yılı verileri itibariyle Diyarbakır ilinde yaşayanların % 87'si Diyarbakır doğumludur. Yaşadığı ilde doğanların ülke ortalaması ise yaklaşık % 71'dir. Bu veri Diyarbakır kentinin Türkiye geneline göre daha az göç aldığını gösterse de il içindeki göç hareketlerini yansıtmamaktadır. Dolayısıyla Diyarbakır ilinde ve kentinde alınan göçlerin büyük bölümünün il içindeki özellikle kırsal yerleşmelerden kaynaklandığı, diğer illerden olan göçlerin görece daha az bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Diyarbakır dışındaki bazı illerde doğanların oranları incelendiğinde, Mardin ilinin % 3,5 oranıyla ön sırada olduğu görülmektedir. GAP illerinde doğanların oranı ise yaklaşık % 7,6'dır. Bu verilerden hareketle ilin ve kentin aldığı göçün büyük ölçüde kendi kırsal alanından ve çevre illerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Tablo-2.3.1 Diyarbakır İl Geneli Doğum Yerleri ve Cinsiyete Göre Nüfus, 1960-1990

YIL		Toplam	Aynı İlde		Başka İlde		Yabancı Ülkede	
			Doğanlar	%	Doğanlar	%	Doğanlar	%
Diyarbakır İl Geneli								
1960	Toplam	401.884	359.517	89,5	39.379	9,8	2.846	0,7
	Erkek	208.650	181.304	86,9	25.608	12,3	1.625	0,8
	Kadın	193.234	178.213	92,2	13.771	7,1	1.221	0,6
1970	Toplam	581.208	504.225	86,8	74.803	12,9	2.166	0,4
	Erkek	302.237	256.388	84,8	44.584	14,8	1.256	0,4
	Kadın	278.971	247.837	88,8	30.219	10,8	910	0,3
1980	Toplam	778.150	692.184	89,0	84.437	10,9	1.488	0,2
	Erkek	403.603	353.233	87,5	49.407	12,2	936	0,2
	Kadın	374.547	338.951	90,5	35.030	9,4	552	0,1
1990	Toplam	1.094.996	938.602	85,7	144.936	13,2	11.454	1,0
	Erkek	559.446	471.526	84,3	81.860	14,6	6.056	1,1
	Kadın	535.550	467.076	87,2	63.076	11,8	5.398	1,0
2000	Toplam	1.362.708	1.187.056	87,1	174.330	12,8	1.082	0,1
	Erkek	692.167	595.133	86,0	96.347	13,9	559	0,1
	Kadın	670.541	591.923	88,3	77.983	11,6	523	0,1

Kaynak: DİE, GAP İl İstatistikleri, 1950-1996

Tablo-2.3.2 Diyarbakır İli Doğum Yerine Göre Nüfus

Doğum Yeri	1985		1990		2000	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Diyarbakır	811.282	85,00	938.602	85,72	1.187.056	87,11
Bingöl	9.328	0,98	11.839	1,08	16.860	1,24
Mardin	32.084	3,36	35.432	3,24	47.061	3,45
Şanlıurfa	10.850	1,14	14.677	1,34	12.406	0,91
Toplam	954.505	100	1.094.996	100	1.362.708	100

Kaynak: DİE, Nüfus Sayımları 2000, 1990, 1985

Diyarbakır'da yüksek doğurganlık ve nüfus artışının bir sonucu da hane halkı büyüklüğünün yüksek olmasıdır. 1955 yılında ilde 6,1 olan ortalama hane halkı büyüklüğü 2000 yılında 6,8 kişiye yükselmiştir. Diyarbakır kentinde 2000 yılı ortalama hane halkı büyüklüğü 5,83 kişidir. Belediye nümeretaj bilgilerine göre 2005 yılında Büyükşehir'de hane halkı büyüklüğü 5.63 kişidir.

Tablo-2.3.3 Hanehalkı sayısı ve hanehalkı büyüklüğü, 1970-1990

Yıl	Toplam hane halkı sayısı	Hane halkı büyüklüğü (kişi sayısı)							
		1	2	3	4	5	6	7	8+
Türkiye									
1970	6.261.949	182.608	546.878	642.598	894.344	970.058	871.637	671.465	1.482.361
	100%	2,9%	8,7%	10,3%	14,3%	15,5%	13,9%	10,7%	23,7%
1980	8.522.499	549.958	964.833	1.086.336	1.379.410	1.209.667	939.233	690.953	1.702.109
	100%	6,5%	11,3%	12,7%	16,2%	14,2%	11,0%	8,1%	20,0%
1985	9.730.018	453.064	990.021	1.234.875	1.793.212	1.574.204	1.176.467	825.687	1.682.388
	100%	4,7%	10,2%	12,7%	18,4%	16,2%	12,1%	8,5%	17,3%
1990	11.188.636	503.830	1.258.359	1.592.701	2.297.500	1.809.112	1.265.910	936.375	1.524.849
	100%	4,5%	11,2%	14,2%	20,5%	16,2%	11,3%	8,4%	13,6%
2000	15.070.093	803.120	2.097.823	2.578.281	3.534.911	2.302.818	1.387.646	1.023.323	1.342.171
	100%	5,33%	13,92%	17,11%	23,46%	15,28%	9,21%	6,79%	8,91%
Diyarbakır İl									
1970	82.843	1.193	4.748	6.524	9.252	10.878	7.526	6.949	13.697
	100%	1,4%	5,7%	7,9%	11,2%	13,1%	9,1%	8,4%	16,5%
1980	115.569	2.876	7.017	9.138	12.112	13.434	8.253	8.004	20.700
	100%	2,5%	6,1%	7,9%	10,5%	11,6%	7,1%	6,9%	17,9%
1985	133.757	2.801	6.862	9.486	13.819	15.756	8.840	8.785	25.404
	100%	2,1%	5,1%	7,1%	10,3%	11,8%	6,6%	6,6%	19,0%
1990	153.429	3.131	8.158	11.896	16.564	17.415	10.817	12.599	26.708
	100%	2,0%	5,3%	7,8%	10,8%	11,4%	7,1%	8,2%	17,4%
2000	205.208	3.972	11.664	17.451	24.399	25.560	25.310	28.236	68.616
	100%	1,9%	5,7%	8,5%	11,9%	12,5%	12,3%	13,8%	33,4%

Kaynak: DİE, GAP İl İstatistikleri, 1950-1996

Hane halkı büyüklüğü açısından Diyarbakır ili ve ülke arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. 1970-2000 yılları arasında ülke genelinde hane halkı büyüklüğünde bir azalma gözlenmesine karşın, Diyarbakır’da artış olmuştur. Bu yıllar arasında büyüklüğü 6, 7 ve 8 kişinin üzerinde olan hanelerin oranı ülkede, sırasıyla %13.9, %10.7 ve %23.7’den %9.2, %6.8 ve %8.9’a düşmüşken Diyarbakır’da bu büyüklükteki hanelerin oranı yine sırasıyla %9.1, %8.4 ve %16.5’den %12.3, %13.8 ve %33.4’e yükselmiştir. 2000 yılında Türkiye’de en yüksek orana sahip hane büyüklüğü %23.46 ile 4 kişilik haneler iken Diyarbakır’da %33.4 ile 8 kişiden büyük haneler yüksek orana sahiptir.

Bu durum Diyarbakır kenti için de geçerli görünmektedir. Tabloda görüldüğü gibi yıllar içinde azalsa da toplam hane içinde en yüksek orana sahip hane büyüklüğü 8 ve üzeri kişiden oluşan hanelerde yığılma göstermektedir. Ancak il geneli ile kıyaslandığında Diyarbakır kentinde hane halkı büyüklüğünün daha küçük olduğu görülmektedir.

Tablo-2.3.4.Diyarbakır Kenti Hane halkı büyüklüğüne göre hane halkı sayısı

Yıl	1985		1990		2000		
Hane halkı sayısı	47.176		59.347		93.351		
Toplam nüfus	289.746		381.144		546.005		
Hane halkı büyüklüğü	1	876	1,9%	1.186	2,0%	2.089	2,2%
	2	2.905	6,2%	4.007	6,8%	6.490	7,0%
	3	4.533	9,6%	6.474	10,9%	10.489	11,2%
	4	6.621	14,0%	8.873	15,0%	14.430	15,5%
	5	6.673	14,1%	8.280	14,0%	13.892	14,9%
	6	6.309	13,4%	7.653	12,9%	12.544	13,4%
	7	5.625	11,9%	7.089	11,9%	11.212	12,0%
	8+	13.634	28,9%	15.785	26,6%	22.205	23,8%

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları, 2000, 1990, 1985

1950 yılında Diyarbakır'da okuma yazma bilenlerin oranı % 20'ler düzeyinde iken bu oran 2000 da % 70'e yükselmiştir. 50 yıl içinde okuma yazma bilenlerin oranı 3.5 kat artmıştır.

Okuryazarlık durumunda kadınlar ile erkekler arasında bir eşitsizlik olduğu görülmektedir. Diyarbakır'da 1950 yılında kadınların % 9'u erkeklerin ise % 30'u okuma yazma bilirken 2000 yılında bu oranlar sırasıyla % 55 ve % 83'e yükselmiştir. Kadınlar ile erkekler arasındaki farkın yüksekliğinin yanı sıra 2000 yılında kadınların ancak yarısından biraz fazlasının okuryazar olması da olumsuz bir durumdur.

Yıllar içinde Diyarbakır'da okuryazarlık oranı artmakla birlikte il verileri ülkeye kıyasla düşük kalmaktadır. 2000 yılında ülkede % 87 olan toplam okuryazarlık oranı ilde % 70'dir. Aynı yıl erkekler için % 93, kadınlar için % 80 olan okuryazarlık oranı Diyarbakır'da erkekler için % 83 kadınlar içinse % 55 olarak ortaya çıkmıştır. Ülke genelinde kadınların okuryazarlık oranı ile ildeki oran arasında önemli bir fark vardır. Bu da ilin sosyal ve kültürel yapısına hakim olan ataerkil aile yapısının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Tablo-2.3.5. Diyarbakır İli, Okuryazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus 6 ve daha yukarı yaşta kişiler

				Okuma Yazma Bilenler						
				Okuma Yazma Bilen Toplamı	Bir Okul Bitirmemiş Kişiler	Bitirilen Okul				
						Okul Bitirenler Toplamı	İlk- okul	Orta- okul	Lise	Yüksek okul
2000	Toplam	1.122.376	341.295	780.885	322.321	458.251	243.930	52.718	85.479	30.313
	Erkek	566.959	93.560	473.369	173.712	299.620	148.686	39.343	59.942	21.744
	Kadın	555.417	247.735	307.516	148.609	158.631	95.244	13.375	25.537	8.569
1990	Toplam	882.802	386.088	496.650	152.074	344.507	241.164	44.213	35.437	14.256
	Erkek	449.659	121.139	328.483	89.210	239.227	163.248	32.838	25.619	10.864
	Kadın	433.143	264.949	168.167	62.864	105.280	77.916	11.375	9.818	3.392
1985	Toplam	739.419	352.645	385.685	134.635	250.805	175.050	33.649	24.447	8.612
	Erkek	379.568	114.678	264.362	82.333	181.881	124.872	25.579	18.236	7.007
	Kadın	359.851	237.967	121.323	52.302	68.924	50.178	8.070	6.211	1.605
Oranlar										
2000	Toplam	100	30,41	69,57	28,72	40,83	21,73	4,70	7,62	2,70
	Erkek	100	16,50	83,49	30,64	52,85	26,23	6,94	10,57	3,84
	Kadın	100	44,60	55,37	26,76	28,56	17,15	2,41	4,60	1,54
1990	Toplam	100	43,73	56,26	17,23	39,02	27,32	5,01	4,01	1,61
	Erkek	100	26,94	73,05	19,84	53,20	36,30	7,30	5,70	2,42
	Kadın	100	61,17	38,82	14,51	24,31	17,99	2,63	2,27	0,78
1985	Toplam	100	47,69	52,16	18,21	33,92	23,67	4,55	3,31	1,16
	Erkek	100	30,21	69,65	21,69	47,92	32,90	6,74	4,80	1,85
	Kadın	100	66,13	33,71	14,53	19,15	13,94	2,24	1,73	0,45

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları, 1985, 1990, 2000

İl genelinde cinsiyete göre eğitim durumu incelendiğinde yıllar itibariyle eğitim durumunun iyileşmekte olduğu görülmektedir. 1985-2000 yılları arasında okuma yazma bilenlerin oranı % 52,16'dan % 69,57'ye, lise mezunu olanların oranı ise % 3,31'den % 7,62'ye yükselmiştir.

Kadınlar ile erkekler arasında farklılık eğitim alanına da yansımış olup, kadınların erkeklere kıyasla daha dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir. 2000 yılı verilerine göre ilde okuma yazma bilen nüfus içinde bir okul bitirenlerin oranı % 40'dır. Bu oran kadınlar ve erkekler için farklılaşmakta olup, okuma yazma bilen erkeklerin % 53'ünün, kadınların ise % 29'unun bir okuldaki mezun oldukları

görülmektedir. İlkokul mezunu olanlarda ise erkeklerin oranı % 26 ve kadınların oranı ise % 17'dir. Devam zorunluluğu olan eğitim kademesinin üzerindeki eğitim kademeleri açısından kadınlar ile erkekler arasındaki fark belirginleşmektedir. 2000 yılında ortaokul mezunu olan erkeklerin oranı % 7 kadınların oranı ise % 2.5, lise mezunu olan erkeklerin oranı % 10.5 kadınların ise % 4.6 ve yüksek okul mezunu erkeklerin oranı % 3.8 kadınların ise % 1.5 olmuştur.

Nüfus verileri iş gücü kategorisinde değerlendirildiğinde, işsiz nüfus oranının Diyarbakır kentinde %30, Diyarbakır il genelinde %14 ve Türkiye genelinde ise %5 olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle Diyarbakır kentinde işsizlik oranın Türkiye genelinin 6 katı ve il genelinin ise 2 katından fazla olduğu görülmektedir. İlimi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler kategorisinde ise Diyarbakır kentinde, Türkiye ve il genelinin 2 katı bir orana sahip olduğu görülmektedir. Aynı durum idari personel ve benzeri çalışanlar kategorisinde ve hizmet sektöründe çalışanlar için de geçerlidir. Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar kategorisinde Türkiye ve merkez ilçe yaklaşık aynı oranlara sahip iken il genelinde bu oran yarı yarıyadır.

Tablo-2.3.6 Meslek Grupları

	Diyarbakır İli 2000	Diyarbakır Kenti 2000
İşsiz	65974	39240
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve ilgili diğer meslekler	21524	13977
Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	2499	1646
İdari personel ve benzeri çalışanlar	18013	10950
Ticaret ve satış personeli	14521	10087
Hizmet işlerinde çalışanlar	27313	14871
Tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve avcılık işlerinde çalışanlar	254495	2333
Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar	59365	36206
Bilinmeyen	425	245
Toplam	464129	129555
Oranlar		
İşsiz	14	30
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve ilgili diğer meslekler	5	11
Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	1	1
İdari personel ve benzeri çalışanlar	4	8
Ticaret ve satış personeli	3	8
Hizmet işlerinde çalışanlar	6	11
Tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve avcılık işlerinde çalışanlar	55	2
Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar	13	28
Toplam	100	100

2.4. ZORUNLU GÖÇ

Diyarbakır kenti 1960'lı yıllardan başlayarak Türkiye'deki diğer illerde olduğu gibi göç almaya başlamıştır. 1960 ile 1980 yılları arasında yavaş seyreden göç hızı 1980 sonrasında ekonomik politikalarındaki değişime bağlı olarak hız kazanmıştır. Bu dönemdeki göç niteliksel olarak Türkiye'nin diğer illerine yaşanan göçle aynı özellikleri taşır.

1990'lı yıllarda bölgede yaşanan çatışma ortamı, güvenlik sorunları ve yaşanan zorunlu göç süreçleri göç hareketlerinde ciddi bir artışa neden olmuştur. TMMOB'un 1996 yılında gerçekleştirdiği, Diyarbakır kentinde zorunlu göç konulu araştırmasının bulgularına göre kente zorunlu göç ve güvenlik nedenleriyle gelen haneler toplam nüfusun %39,86'sıdır. Kent nüfusunun %60,14'ü ise diğer nedenlerden kente göç edenleri ve doğal nüfus artışını kapsamaktadır.⁷⁰

Zorunlu göçü diğer göç türlerinden farklı değerlendirmek gerekir. Bunun nedenlerinden biri ekonomik ve sosyal anlamda kente göç etme ihtiyacı olmayan bir nüfusun göç etmiş olasıdır. Bu nüfus, ekonomik açıdan kentte köyde olduğundan daha zor koşullarda yaşamaktadırlar. Köyde tarımsal faaliyetlerle uğraşırken, kentte işsizlik sorunuyla baş etmek zorunda kalmışlardır.

---

⁷⁰ TMMOB, *Bölge içi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kneti Ölçeğinde Araştırılması*, TMMOB, Ankara, 1998, s.21

Zorunlu göçün diğ er bir farklı yönü, hanelerin göç etmeye hazırlıksız olmalarıdır. Çok kısa bir sürede göç etmek zorunda kalan haneler ekonomik hazırlık şansı yakalayamamışlardır.

Kente yaşanan göçün yanı sıra kentte yaşayan büyük bir nüfus Diyarbakır dışına, daha çok batıdaki Büyükşehirlere göç etmiştir. Kentten göç eden bu nüfus daha çok kentin eğitilmiş ve gelir seviyesi yüksek bir kesimdir. Bu kesim aynı zamanda kentte sermaye sahibi olan kesimdir. Göç ettiklerinde kentte kurmuş oldukları işletmeleri de kapanmak zorunda kalmış, kentin istihdam olanakları azalmıştır. Verilen göçün diğ er bir etkisi de bu nüfusun beceri gerektiren işlerde istihdam ediliyor olması ve kenti terk etmeleriyle kentte nitelikli iş gücünün de azalmış olmasıdır.

Tablo 2.4.1. Dönemlere göre Diyarbakır ilinden göç nüfus

	İlden göç edenler	İl nüfusuna oranı
1975-1980	15679	%2,01
1980-1985	12508	%1,34
1985-1990	32212	%2,94

Kaynak; TMMOB, *Bölge içi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti ölçeğinde Araştırılması*, TMMOB, Ankara, 1998

Kentte 1990 yılı çalışma çağı nüfusunun %72'si çalışırken, 1996 sonrasında bu oran %29'a düşmüştür. 1990 sonrasında yaşanan göç nedeniyle nüfusun hızla artması, buna karşılık kentteki istihdam olanaklarının aynı düzeyde artmaması göç eden nüfusun büyük bir kısmının işsiz kalmasına neden olmuştur.

Göç ve hızlı nüfus artışı, kentin teknik ve sosyal alt yapısının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Kentteki istihdam olanakları ülkenin ekonomik politikalarının da etkisiyle yeni göç eden nüfusa iş olanağı sunmada yetersiz kalmıştır. Bunun yanında konut stoğu yeni göç eden nüfus için hem yetersiz kalmış, hem de bu nüfusun

ekonomik olanakları piyasada üretilen konutlara yetmemiştir. Dolayısıyla kentte göç edenlerin yerleştiği çoğu gecekondu mahallesi olan yeni konut alanları ortaya çıkmış, mevcut konut alanlarından kentin geleneksel merkezi olan Suriçi bölgesi ise göç edenlerin yoğun olarak yaşadığı bir çöküntü alanına dönüşmüştür. Eski gecekondu mahallelerinden bazıları yoğun ve yüksek katlı apartmanlaşmış mahallere dönüşmüştür

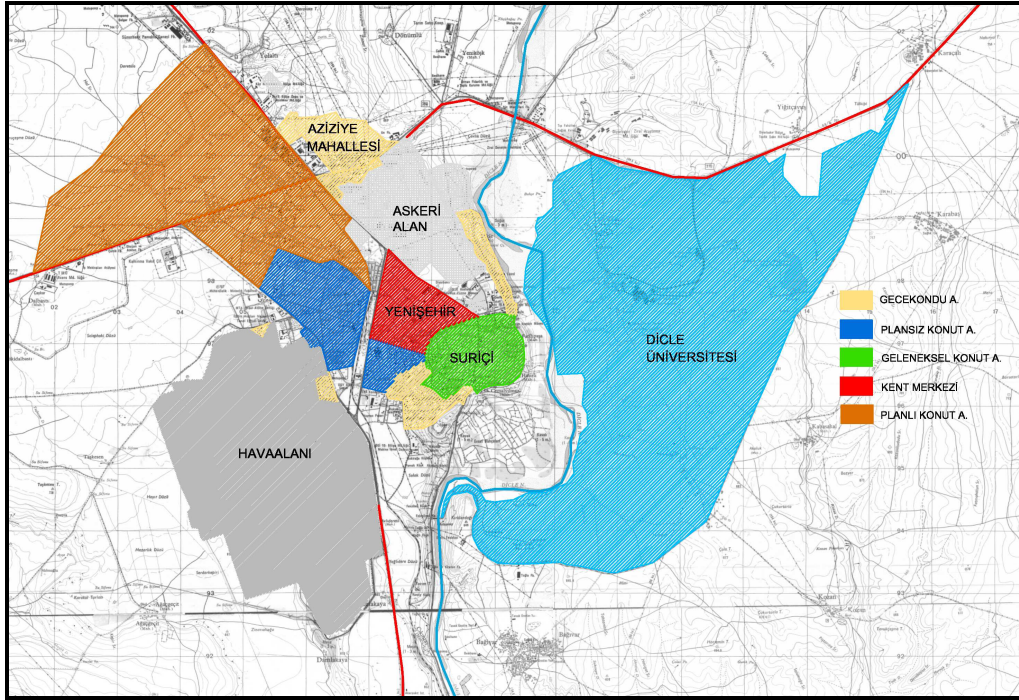

3. AZİZİYE MAHALLESİ ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. GENEL ÖZELLİKLER

Bu bölümde Aziziye Mahallesi'nin genel profili ortaya konacaktır. Anket verilerinin değerlendirmesi bölümünde ise alana özgü göç ve yoksulluk süreçleri ile çeşitli bağımsız değişkenlerin bu süreçleri nasıl etkilediğini ortaya koymak amacıyla detaylı analizler yapılacaktır.

Şema.3.1.1. Diyarbakır Kenti Konut Alanları Dağılımı

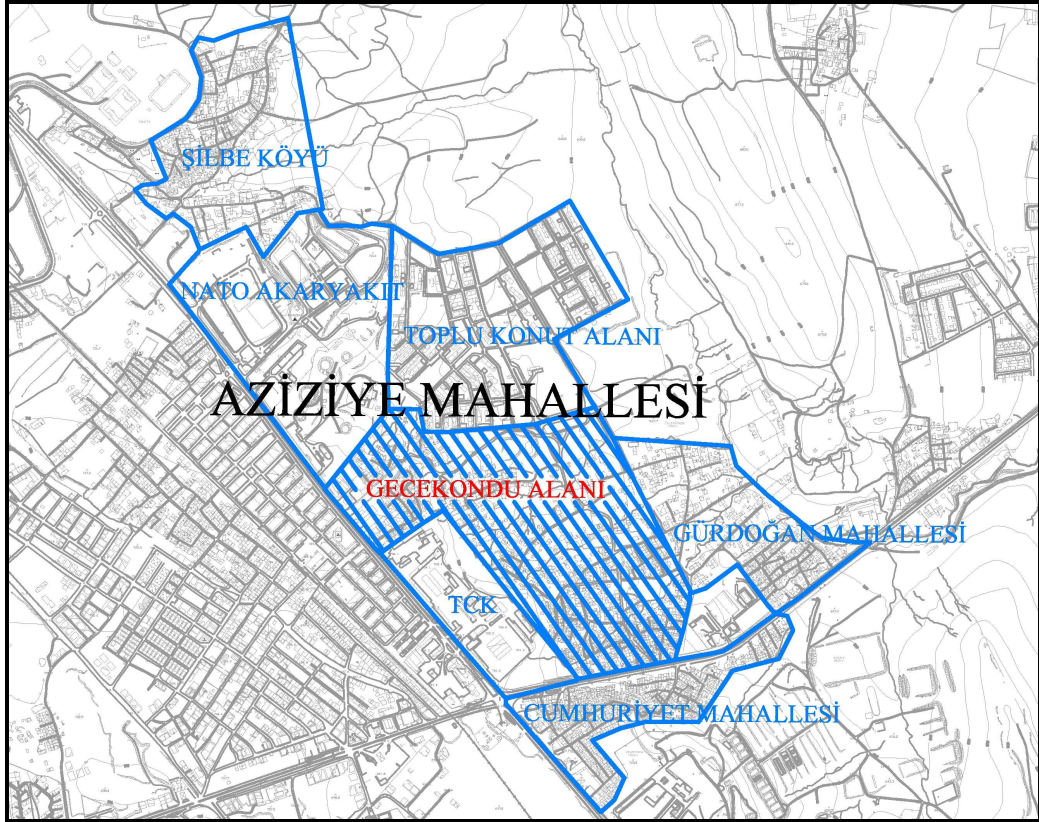

Aziziye Mahallesi Diyarbakır kentinin kuzeyinde, Elazığ- Diyarbakır karayolunun kenarında yer alır. Aziziye Mahallesi'nin tamamı yaklaşık 340 hektar ve nüfusu 21500 kişidir. Doğusunda bir gecekondu mahallesi olan Gürdoğan Mahallesi yer almaktadır. Güneyinde ise yine bir gecekondu mahallesi olan Cumhuriyet Mahallesi bulunmaktadır. Mahallenin güney batısında, Elazığ yolunun kenarında bulunan

sanayi mahallesi, anket bölgesinde oturan sanayi çalışanlarının çoğunun çalışmakta olduğu bölgedir.

Aziziye Mahallesi'nin 115 hektarı kırsal nitelikli bir yerleşim olan Yolaltı köyü, 138 hektarı Toplu Konut Alanı, ve geri kalan 87 hektarı da bu alan çalışmasına konu olan gecekondü bölgesidir. Ayrıca Aziziye mahallesi içerisinde Nato Akaryakıt Askeri Bölgesi ve TCK Bölge Müdürlüğü bulunmaktadır.

Şema.3.1.2. Aziziye Mahallesi Yerleşim Şeması

Şilbe Toplu Konut Alanı 1994 tarihli nazım imar planında gecekondü önleme bölgesi olarak planlanmıştır. Aynı yıl belediyenin yaptığı bir plan değişikliğiyle toplu konut alanına çevrilmiş, yine 1994 yılında Belediyenin mülkiyetinde olan söz konusu alan

TOKİ'ye (Toplu Konut İdaresi) satılmıştır. Bu alandaki toplu konut uygulamalarının birinci ve ikinci etabı TOKİ tarafından tamamlanmıştır. Anket çalışmasında yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere göre Şilbe Toplu konut alanında gecekondusu olanların bir kısmı toplu konut uygulamasından sonra anket çalışmasının uygulandığı gecekondu alanına yerleşmişlerdir.

Bu toplu konut uygulamasına benzer bir uygulama da Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından planlanmaktadır Anket çalışmasının yapıldığı alanın bir bölümünün mülkiyetini elinde bulunduran belediye bu alandaki gecekonduları kaldırmak ve bir toplu konut projesi gerçekleştirmek istemektedir. Yapılacak olan bu projenin yeni gecekondu alanlarına yol açmaması için bu alanda yaşayanları dışlamayan sosyal içerikli bir proje hazırlanması gerekmektedir.

Aziziye Mahallesi'nin gecekondu bölgesinin nüfusu 8880 kişidir. Bu çalışmada Aziziye Mahallesi olarak ifade edilen alan bu gecekondu bölgesidir. Çeşitli açılardan kırsal bir yerleşme özelliği gösteren bölgede tek katlı, yığma gecekondulara ek olarak ahırlar da görülmektedir. Ayrıca haneler bahçelerinde tarımsal üretim yapmakta, bazı gıda ihtiyaçlarını burada ürettikleri ürünlerden sağlamaktadırlar. Bunun dışında tandır kullanımı oldukça yaygındır. Kırsal üretim ve konut tipolojisi dışında ileride anlatılacak olan hane halkı büyüklüğü, çocuk sayısı gibi demografik özellikler de kırsal nitelikli bir yerleşmenin ipuçlarını vermektedir.

Aziziye Mahallesi'nde yapılan anket çalışmasında hane reisiyle görüşme yapılmıştır. Anket çalışmasının yapıldığı 94 hanede yaşayan nüfus 756 kişidir. Anket çalışmasının örneklem oranı %10'dur.

3.2. DEMOGRAFİK YAPI

Bu bölümde Aziziye Mahallesi anket çalışmasının sonuçlarına göre yaş, cinsiyet, hane büyüklüğü medeni durum, gibi demografik özellikler incelenecektir..

Anket çalışmasının sonuçlarına göre nüfusun %52,6'sı erkek, %47,3'ü kadındır. Kadın-erkek nüfus oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu söylenebilir.

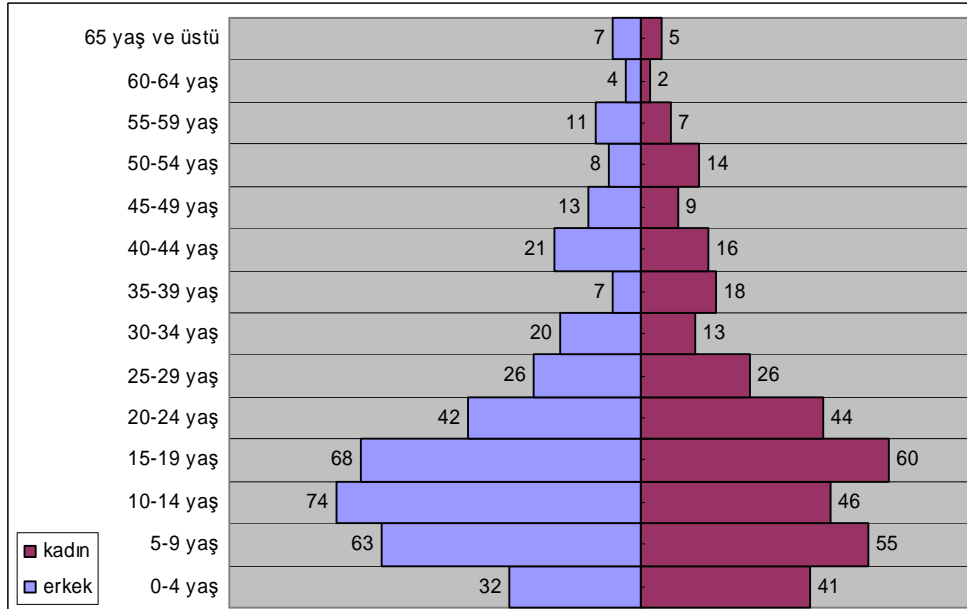
Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda genç nüfusun yüksek olduğu görülmektedir. 0-19 yaş arası nüfus, toplam nüfusun %58,4'ünü oluşturmaktadır. 0-4 yaş arası toplam nüfusun 15-44 yaş arası kadın nüfusuna oranı şeklinde hesaplanan doğurganlık oranı 0,41'dir. 2000 yılı Türkiye ortalaması 0,36 olan doğurganlık oranının bu alanda yüksek olması nüfusun hızlı arttığını göstermektedir.

Yaş gruplarına göre baktığımızda nüfus artışının devam edeceğini söyleyebiliriz. Genç nüfus (0-19 yaş arası) toplam nüfusun %56'sıdır. Cinsiyete göre ortalama yaşa baktığımızda; kadınların ortalama yaşı 21,8, erkeklerin ortalama yaşı ise 22'dir. Toplam ortalama yaş ise 21,8'dir.

Tablo 3.2.1. Cinsiyete Göre Yaş Grubu Dağılımı

	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
0-4 yaş	32	8,1	41	11,5	73	9,7
5-9 yaş	63	15,9	55	15,4	118	15,7
10-14 yaş	74	18,7	46	12,9	120	16,0
15-19 yaş	68	17,2	60	16,9	128	17,0
20-24 yaş	42	10,6	44	12,4	86	11,4
25-29 yaş	26	6,6	26	7,3	52	6,9
30-34 yaş	20	5,1	13	3,7	33	4,4
35-39 yaş	7	1,8	18	5,1	25	3,3
40-44 yaş	21	5,3	16	4,5	37	4,9
45-49 yaş	13	3,3	9	2,5	22	2,9
50-54 yaş	8	2,0	14	3,9	22	2,9
55-59 yaş	11	2,8	7	2,0	18	2,4
60-64 yaş	4	1,0	2	0,6	6	0,8
65 yaş ve üstü	7	1,8	5	1,4	12	1,6
Toplam	396	100	356	100	752	100

Şema 3-2-1- Yaş Piramidi

Aziziye Mahallesinde ortalama hane büyüklüğü 8'dir. 7 kişilik haneler %19,1 ile en yüksek orandadır. Ortalama hane büyüklüğünün yüksek olmasının temel nedeni, yukarıda da belirtildiği gibi genç nüfusun yüksek olması, doğurganlık oranının yüksekliği ve buna bağlı olarak hanedeki çocuk sayısının yüksekliğidir. Türkiye ortalamasıyla karşılaştırıldığında 7 ve üzeri nüfuslu hanelerin sayısı Türkiye ortalamasının dört katına yakındır.

Tablo 3.2.2. Hanede yaşayan toplam kişi sayısı

	Aziziye M.	Diyarbakır	Türkiye
Hane halkı büyüklüğü	%	%	%
1	0	2,2	5,3
2	1,1	7	13,9
3	2,1	11,2	17,1
4	7,4	15,5	23,5
5	8,5	14,9	15,3
6	12,8	13,4	9,2
7 ve üzeri	68,1	35,8	15,7
Toplam	100	100	100

Aziziye mahallesinde aynı ev içinde yaşayan aile sayısının yüksek olması hane halkı büyüklüğünü etkileyen faktörlerden biridir. Ancak hane büyüklüğünün yüksek çıkmasının asıl nedeninin çocuk sayısının yüksekliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Anket çalışmasına katılan hanelerde, hane başına 5,13 çocuk düşmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğünün 8 olduğu düşünülürse Aziziye mahallesinde hane tipolojisinin anne, baba, 5 çocuk ve bir de akrabadan oluşan geniş aile olduğu söylenebilir. İki evli çiftin aynı hanede yaşama oranı da azımsanmayacak kadar yüksektir. Birleşik ailelerin oranı (aynı hanede 2 ve üzeri evli çift olan aileler) %23,4'dür. Bu durum hanelerin kullandıkları geçinme stratejilerinden birisi olarak da yorumlanabilir. Konuta yönelik harcamaların ortaklaştırılması hem giderlerin azalmasını sağlamaktadır, hem de çocuk bakımı ve ev işleri gibi konularda

dayanışma sağlanmaktadır. Birlikte yaşayan ailelerin çoğu yakın akrabadır. Genelde hane reisinin çocuğu ve eşi ya da anne ve babasıyla aynı hane paylaşılmaktadır.

Tablo 3.2.3. Hanede yaşayan evli çift sayısı

Hanede yaşayan evli çift sayısı	Hane Sayısı	%
0	3	3,2
1	69	73,4
2	18	19,1
3	4	4,3
Toplam	94	100

Kırdan gelen göçle kurulmuş olan Aziziye Mahallesi'nde hane halkının doğum yerlerine baktığımızda büyük oranda Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlu olduklarını görürüz. Diyarbakır ili doğumlular %91,7'lik bir oranla nüfusun büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Diğer illerde doğanlar arasında %7,5 ile Mardin ili ilk sıradadır. Diyarbakır kenti gibi bu bölge de Diyarbakır ili içerisinde göç almaktadır.

Tablo 3.2.4. Hane halkının doğum yerleri

Doğum Yeri	Kişi s.	%
Diyarbakır	693	91,7
Mardin	57	7,5
Elazığ	1	0,1
Sinop	1	0,2
Şanlıurfa	4	0,5
İstanbul	1	0,1
Toplam	756	100

Aziziye mahallesi, konut tipolojisi, hayvancılık ve bahçecilik benzeri ekonomik faaliyetler yapılması gibi bazı açılardan kırsal nitelikler gösteren bir geçeköndü bölgesidir. Aziziye mahallesinin kırsal nitelik göstermesinin nedenlerinin birisi de kırsal alandan göç alma oranının yüksek olmasıdır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

illerinin ve ilçelerinin gelişmişlik durumu da göz önüne alındığında, özellikle merkez ilçe dışındaki ilçelerde doğmuş olanlar da kırsal kökenli olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3.2.5. Hane halkının doğum yerleri (ilçe/ köy)

	İlçe/köy	Sayı	%
Diyarbakır merkez	İlçe M.	277	91,4
	Köy	26	8,6
	Toplam	303	100
Diyarbakır ilçeleri	İlçe M.	101	25,9
	Köy	289	74,1
	Toplam	390	100
Diyarbakır dışı	İlçe M.	22	34,9
	Köy	41	65,1
	Toplam	63	100
Toplam	İlçe M.	400	52,9
	Köy	356	47,1
	Toplam	756	100

3.3. GÖÇ

Aziziye Mahallesi özellikle Diyarbakır ve çevresinden yaşanan göçle kurulan bir gecekondü mahallesidir. Aziziye mahallesine göçle yerleşen hanelerden 87'si çalışmaya dahil edilmiştir. Bu hanelerden hane reisinin göç ettiği hane sayısı 66, hane reisinin babasının göç ettiği hane sayısı 21'dir. Göç ederek yerleşen toplam hane oranı 94,5, Diyarbakır merkez içinden taşınarak yerleşenlerin oranı ise 5,5'tir.

Tablo 3.3.1. Hane reisi ya da babasının göç durumu

	Sayı	Oran
Hane reisi Diyarbakır'ın merkezinden	5	5,5
Hane reisinin babası göç etmiş	21	22,8
Hane reisinin kendisi göç etmiş	66	71,7
Toplam	92	100

Mahalle esas olarak Diyarbakır'ın ilçe ve köylerinden göç almıştır. Bunun dışında Diyarbakır'ın komşu illeri olan Mardin, Siirt ve Urfa'dan da göç almıştır. Diyarbakır ilinden göç edenlerin oranı %86,2, Mardin ilinden göç edenlerin oranı %11,5, Siirt ve Şanlıurfa illerinden göç edenlerin oranı ise %1,1'dir. Bu durum zorunlu göç sürecindeki genel durumla tutarlıdır. Göç sürecinde, kırdan ayrılanlar genellikle bağlı oldukları il ya da ilçe merkezine göç etme eğilimi göstermektedir. Bu durum Aziziye mahallesi göç eden nüfus için de geçerli görünmektedir.

Tablo 3.3.2. Göç edilen il

	Sayı	%
Diyarbakır	75	86,2
Mardin	10	11,5
Siirt	1	1,1
Şanlıurfa	1	1,1
Toplam	87	100

Göç edilen ilçe Tablosuna bakıldığında aynı ilçeden gelenlerin çok da yoğun olmadığını görürüz. Diğer büyük şehirlerde mahalleler gelinen ilçelerin adıyla anılabilecek yapıdayken burada bu kadar net bir ayırım yapmak oldukça zordur. Dicle, Hazro, Kulp, Lice ve Derik ilçelerinden daha yüksek göç alındığı söylenebilir.

Tablo 3.3.3. Göç edilen ilçe

	Sayı	%
Dicle	14	17,9
Hazro	14	17,9
Kulp	12	15,4
Lice	9	11,5
Derik	8	10,3
Hani	5	6,4
Çınar	4	5,1
Eğil	3	3,8
Mazıdağı	3	3,8
Silvan	3	3,8
Eğil	1	1,3
Bismil	1	1,3
Piran	1	1,3
Toplam	78	100

Aziziye Mahallesi özellikle 1980 sonrasında hızla göç almaya başlamıştır. 1990-1999 döneminde bölgede güvenlik sorunları nedeniyle yaşanan köy boşaltması gibi kimi uygulamalar sonucu Diyarbakır kentine yoğun göç hareketi yaşanmıştır. Aziziye mahallesinin asıl nüfus artışı ve yapılaşması bu dönemin ürünüdür. Göç eden hanelerin yıllara göre dağılımına bakıldığında 1980-1989 döneminde göç edenlerin %34,2, 1990-1999 döneminde göç edenlerinse %47 olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3.4. Göç edilen yıllar

	Sayı	%
1950-59	2	2,4
1960-69	3	3,5
1970-79	6	7
1980-89	29	34,2
1990-99	40	47
2000-05	5	5,9
Toplam	85	100

Göç edenler ağırlıklı olarak zorunlu göç ve güvenlik nedeniyle göç etmişlerdir. Diğer nedenler arasında ekonomik ağırlıklı nedenler en yüksek oranda karşılaşılan nedenlerdir. Zorunlu göç nedeniyle göç ettiğini belirten hane reislerinin oranı %41,4'dür.

Alanın özellikle 1990 sonrasında ve zorunlu göçle yerleşenlerden oluştuğu göz önüne alındığında, genelde ekonomik nedenle ortaya çıkan Türkiye'deki iç göç hareketlerinden daha farklı bir süreç yaşandığı açıktır. Türkiye'deki iç göç hareketlerinde genellikle hane üyeleri iş bulmak amacıyla, kırsal alanda belli bir süre birikim ve hazırlık yaparak, tanıdıklarına başvurarak, bazı durumlarda memleketlerindeki mülklerinin tamamını veya bir kısmını satarak kente göç etmektedirler. Ancak zorunlu göç hareketinde süreç farklı işlemektedir. İnsanlar hazırlıksız yakalandıkları bu uygulamada, birikimlerini kırsal alanda bırakmışlar,

kentte nereye yerleŖecekleri kesinleŖmeden g etmiŖlerdir. Bu nedenle Aziziye Mahallesi'ndeki sreci ve yaŖam koŖullarını i g hareketine iliŖkin yazında ele alınıŖ biçiminden belli ölçülerde farklı değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte, kente varıŖtan sonra karŖı karŖıya kalınan durumlar ve izlenen stratejiler açısından da belli benzeŖmelerin bulunduğu da belirtilmelidir.

Tablo 3.3.5. G nedeni

	Sayı	%
Zorunlu göçü/ gvenlik	36	41,4
Kyde geineme	24	27,6
İŖ arama/ bulma	19	21,8
Tayın/ atama	2	2,3
Evlilik/ boŖanma	1	1,1
Aile/ akraba arası anlaŖmazlık	1	1,1
Bilinmeyen	4	4,6
Toplam	87	100

Zorunlu göç hareketinin baŖladıęı 1990-1999 dneminde göç edenlerin %69,2'si g etme nedenlerinin zorunlu g olduğunu belirtmiŖlerdir. Ekonomik nedenlerin oranları ise kyde geineme %27,6 ve kentte iŖ arama bulma %21,8 Ŗeklinindedir.

İlçeler göre g nedenlerine baktığımızda Silvan, Kulp, Lice ve Eğil ilçelerinden gelenlerin ağırlıklı olarak zorunlu göç nedeniyle g ettikleri görülmektedir.

Tablo 3.3.6. Göç nedenine göre göç edilen ilçeler

	Ekonomik nedenler		Zorunlu göç/ güvenlik		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bismil	1	100	0	0	0	0	1	100
Derik	8	100	0	0	0	0	8	100
Dicle	9	69,23	3	23,08	1	7,69	13	100
Eğil	1	33,33	2	66,66	0	0	3	100
Hani	4	100	0	0	0	0	4	100
Hazro	8	57,14	6	42,86	0	0	14	100
Kulp	1	8,33	11	91,67	0	0	12	100
Lice	2	22,22	7	77,78	0	0	9	100
Mazıdağı	0	0	3	100	0	0	3	100
Merkez	7	77,78	0	0	2	22,22	9	100
Piran	1	100	0	0	0	0	1	100
Silvan	0	0	3	100	0	0	3	100
Çınar	2	50	1	25	1	25	4	100
Toplam	44	52,38	36	42,86	4	4,76	84	100

Göçle gelen 85 hanenin hiç biri son bir yıl içerisinde geldikleri köyden ya da ilçeden yardım almamışlardır. Aynı zamanda yardım da yapmamışlardır. Bilindiği gibi zorunlu göç sürecinde kimi köyler tamamen boşaltılmış, köylerde yaşayan hane kalmamıştır. Dolayısıyla köyle bir ilişki de söz konusu olamamaktadır.

Zorunlu göçle gelen hanelerin %54,3'ü köyelerine geri dönmeyi düşünmemektedirler. Geri dönmeyi düşünmemelerinin en önemli nedeni olarak (%42,9) köyde iş imkanının olmaması ve işlenecek arazilerinin olmayışını belirtmişlerdir. Bilindiği üzere zorunlu göç sürecinde, köylerin terk edilmesi sonrasında, konutların ve diğer taşınmazların bakımsızlığı ve yıkılması, işlenmeyen tarım arazileri ve hayvanların kısa sürede satılmasının zorunluluğu gibi etkenler köylerde ekonomik getiri sağlayacak yapıların kalmamasına da neden olmuştur. Kentte kalma gerekçesi olarak kentin daha iyi yaşam koşulları sunması gösterilmemektedir. Kuşkusuz nihai olarak kıra dönmeme ve kentte kalma bu yönde değerlendirilebilir. Ancak buradaki durum

daha karmaşık bir yapıdadır. Kıra dönmemenin gerekçesi kırım imkanlarının yaşamlarını idame ettirecek koşulları sağlamıyor olmasıdır. Bu nedenle, kentin görece koşullarına karşın, kentte kalınması, köye dönmenin ekonomik ve diğer açılardan rasyonalitesinin ortadan kalkmış olması nedeniyledir.

Tablo 3.3.7. Zorunlu göçle gelen hanelerin köye geri dönme düşüncesi

	Sayı	%
Evet	16	45,7
Hayır	19	54,3
Toplam	35	100,0

Kentte kalış süresi uzadıkça kentte belli bir ‘düzenin’ kurulmaktadır. Bu sadece ekonomik gelir anlamında geçerli değildir. Aynı zamanda diğer olanaklar açısından da belli avantajların elde edildiği gözlenmektedir. Bu çerçevede, dönmeme nedenlerinden bir diğeri ise hanelerin kentte belli bir düzen kurmuş olduklarını düşünmeleridir. Köye dönmeyi düşünmeme nedenlerinden belki de en önemlis, oransal açıdan düşük olsa da geri dönmenin güvenli olmadığını düşünülmesidir. (%21,4).

Tablo 3.3.8. Köye geri dönmek istememe nedeni

	Sayı	%
Burada düzen kurduk/ Buraya alıştık	4	28,6
İş imkanı/arazi yok	6	42,9
Güvenli değil	3	21,4
Kan davası var	1	7,1
Toplam	14	100

Köylerine geri dönmeyi düşünen hanelerin büyük bir çoğunluğu (%95,2) koşullar sağlandığı zaman döneceklerini belirtmişlerdir. Belirli bir tarih vermekte zorlanan hanelerin geri dönmenin güvenlik açısından uygun olmadığını düşündüklerini göstermektedir.

Tablo 3.3.9. Köye geri dönmeyi isteyen hanelerin dönüş zamanı tahminleri

	Sayı	%
Koşullar sağlanınca	20	95,2
1-2 yıl içinde	1	4,8
Toplam	21	100

Köye dönme isteğinin nedenlerini açıklayan hane üyesi sayısı düşük olsa da, köye geri dönmeyi düşünenlerin en önemli dönüş isteği kentte yaşamının ekonomik açıdan zor olmasıdır. (%33,3) Köyde arazisi ya da konutu olduğu için geri dönmek isteyenlerin oranı ise %25'dir.

Tablo 3.3.10. Köye geri dönmek isteme nedeni

	Sayı	%
Şehirde ekonomik anlamda yaşamak zor	4	33,3
Şehre uyum sağlayamadığı/ sevmediği için	1	8,3
Köyde konut/ arazisi olduğu için	3	25,0
Memleketi olduğu için	1	8,3
Diğer	3	25,0
Toplam	12	100

Güvenlik sorunları nedeniyle göç eden nüfusun, ancak güvenliklerinin tam olarak sağlanması durumunda, köyelerine dönmeyi düşünmeleri, köye geri dönüş konusunda dikkate alınması gereken önemli bir konudur. Fakat burada köye dönüş konusunda önemli olan iki konu daha vardır. Birincisi, kente uyum sağlamış olmak ve kentte, köyde elde edemedikleri bir takım olanaklara sahip olmaktır. Bunlar, iş olanakları gibi ekonomik olanakların yanı sıra, eğitim, sağlık gibi sosyal olanaklara ulaşımın daha rahat sağlanmasıdır. Ayrıca kadınlar açısından bakılacak olursa köyde çalışma koşullarının kente göre daha ağır olduğu ve konut konforu açısından daha kötü koşullarda yaşadıkları söylenebilir.

Yukarıda da değindiğimiz bir başka boyut ise dönüşe konu olan köylerin önemli bir bölümünün tahrip olmuş durumda bulunmasıdır. Bu tür bir tahribat sadece konutlarla ilgili değildir. Aynı zamanda, söz konusu köylerin, elektrik, su ve diğer altyapı olanakları da önemli ölçüde artık mevcut değildir. Benzer biçimde, tarımsal faaliyetlere yeniden başlamak içinde belli bir sermayeye gereksinim duyulmaktadır. Çünkü kente gelenler ellerindeki hayvanları ya göç sürecinde yitirmiş ya da kente geldiğinde elden çıkartmıştır.

Bu çerçevede genel bir değerlendirme yapılacak olursa, kente göç edenlerin geriye dönme olasılıkları oldukça düşük görünmektedir. Bir yandan köye dönüş olanaklarının sağlanmaması ve yakın gelecekte sağlanacak görünmemesi, diğer yandan kentte kalış süresi uzadıkça kentle kurulan bağların güçlenmesi söz konusu nüfusun geleceğinin büyük ölçüde kentte yattığını göstermektedir. Bu çerçevede, araştırmaya konu olan nüfusun artık kentin kalıcı nüfusu olarak görülmesi gerekmektedir. Kalıcı bir nüfus olmakla birlikte, söz konusu nüfusun artık kentin yoksul nüfusu olduğu da açıktır. Bu çerçevede araştırmaya konu olan kesimin ekonomik koşullarına göz atmak yerinde olacaktır.

3.4. EKONOMİK DURUM

Yoksulluk çalışmalarında kullanılan en temel değişkenin gelir olduğu ilk bölümde de açıklanmıştı. Gelir konusu hanelerin ekonomik durumunu ve harcama yapabilecekleri sınırları göstermesi açısından önemli bir veridir. Alan çalışmasında hanenin geliri değerlendirilirken DİE'nin kullandığı dörtlü satın alma paritesi kullanılmıştır.⁷¹ Bu dört kategori şöyledir:

- Kişi başı günlük 1 dolar(1,320 YTL)⁷² altı,
- Günlük 1 ve 2,15 dolar (2,838 YTL) arası,
- Günlük 2,15 ve 4,3 dolar (5,676 YTL) arası ve
- Günlük 4,3 dolar üstü gelir elde edenler

Her hane üyesi için hanenin toplam gelirinden ne kadar pay düştüğü hesaplanarak kişi başına düşen gelire göre 1., 2., 3. ve 4. gelir gruplarına giren hane sayısı ve kişi sayısı gösterilmiştir. Hanelerin % 46,3'ü kişi başı günlük 1 dolar altında gelire sahiptir. Diğer bir anlatımla, bu grup mutlak yoksulluk sınırı altında yaşamaktadırlar. Hanelerin % 40,2'si ise 1 dolarla 2,15 dolar arasında gelire sahiptir. Kişiler bazında bakınca %49,8'i 1.grupta, mutlak yoksulluk sınırı altındadır. Hane üyelerinin %40,3'ü ise 2. grupta yer almaktadır. Görüldüğü gibi hanelerin %86,5'i en fazla ikinci sınır olan günlük 2,15' doların altında gelire sahiptirler. Bu veri bile hanelerin ne kadar yoksul olduğunu göstermeye yeterlidir.

---

⁷¹ www.tuik.gov.tr

⁷² 1 dolar 1,320 YTL kabul edilmiştir.

Tablo 3.4.1. Gelir durumu

	Hane s.	%	Kişi s.	%
1.gelir grubu (1 dolar altı)	38	46,3	319	49,8
2.gelir grubu (1- 2,15 dolar arası)	33	40,2	258	40,3
3.gelir grubu (2,15- 4,3 dolar arası)	9	11,0	53	8,3
4.gelir grubu (4,3 dolar üzeri)	2	2,4	10	1,6
Toplam	82	100	637	100

Bu verinin bir değerlendirmesi yapılırsa, karşı karşıya bulunduğumuz nüfusun yarıya yakın bir kesimi yoksulluk skalasında en altta yer almaktadır. Diğer bir anlatımla, Aziziye Mahallesi kentin her hangi bir yoksul grubunu oluşturmamaktadır. İkinci en kötü durumdaki grupla birlikte değerlendirildiğinde, nüfusun % 86'lık bölümü oldukça güç koşullar altında kentte tutunmaya çalışan bir kesimi temsil etmektedir.

Daha önceki dönemde yaşanan göç süreçlerinde, diğer kentler için de geçerli olan bir durum kentte kalış süresi uzadıkça göçmenlerin gelir durumlarını iyileştirmeleridir. Bu durum kentle eklemlenmenin önemli bir göstergesi olarak alınmaktadır. Alan çalışmasının bulguları bu eğiliminin Aziziye örneğinde geçerli olmadığını göstermektedir. Göç dönemine göre gelir grubu değerlendirmesinde, düzenli bir eğilim görülmemektedir. Bir başka deyişle, kentte kalış süresi arttıkça, gelir durumunda bir artış ya da azalış gözlemlenmemektedir. Göç tarihleriyle gelir grubu karşılaştırmasından çıkan önemli bir sonuç, zorunlu göçle gelenlerin yoğun olduğu 1990-1999 döneminde gelir seviyesinin oldukça düşük olmasıdır. Bu kesimin kırsaldan kente ani bir geçiş sonrası kentsel ekonomik üretim biçimine entegre olamaması ve düzenli işler tutamamış olması gelir seviyesinin bu derece düşük olmasında temel etkindir. Bunun yanında dikkate alınması gereken bir diğer belirleyici geline dönemin kentsel koşullarıdır. 1980'li yılların sonunda başlayan

göç döneminde, neo-liberal politikalar ve devletin küçülmesinin yarattığı olumsuzluklar da göçmen nüfusu olumsuz etkilemiş ve kentle eklemlenmelerinde önemli sorunlara yol açmıştır.

Tablo 3.4.2. Göç Tarihine göre gelir grubu

	1960-69		1970-79		1980-89		1990-99		2000-05		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
1. grup	1	33,3	3	60	11	44	19	51,4	1	33,3	35	47,9
2. grup	2	66,7	1	20	8	32	18	48,6	0	0,0	29	39,7
3. grup	0	0,0	1	20	6	24	0	0	2	66,7	9	12,3
Toplam	3	100	5	60	25	100	37	100	3	100	73	100

Yine göç araştırmalarının bulguları, kentte ekonomik zorluklarla karşılaşan göçmen nüfusun önemli strateji ayaklarından birisinin ek işte çalışma olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yine aynı araştırmalar, kentte kalış süresi uzadıkça gecekondulara ek yaparak ve benzeri yollardan kira geliri elde edildiğini göstermektedir. Bu tür durumların da Aziziye örneğinde geçerli olmadığı görülmektedir. Ek gelire sahip olan hane sayısı iki haneye sınırlıdır. Bu veri üzerinden değerlendirme yapmak sağlıklı olmayabilir. Ancak kira geliri olan tek bir hane olması, geçinme stratejilerinden gecekondunun her yerde bir yatırım aracına dönüştüğünü söyleyen hakim söyleme karşı, burada yalnızca barınma ihtiyacını karşılamak konusunda çalıştığını göstermektedir.

Tablo 3.4.3. Ek gelir

	Aylık ek gelir (YTL)	Ek geliri olan hane s.
Kira	300	1
Emekli maaşı	200	1
Tarım/ hayvancılık	85	1

Gelir düzeyinin düşük olması hanelerde çalışan kişi sayısının düşük olmasıyla açıklanabilir. Bunun yanında yapılan işlerin yüksek gelir getirici işler olmadığı da görülmektedir. Ayrıca Diyarbakır kentinde düzenli iş bulma olanakları oldukça düşüktür. Düzensiz gelir elde edilmesi de gelir seviyesinin bu derece düşük olmasının nedenleri arasındadır.

Yukarıdaki bölümde eğitim durumuyla ilgili ortaya çıkan sonuçlara göre çalışma yaşamına giren hane üyelerinin çalışma olanakları düzensiz ve niteliksiz işlerden oluşmaktadır. Düzenli ve yüksek gelirli işlerde çalışmak için gereken eğitim düzeyi ve niteliklerden yoksun olan bu kesim daha çok düzensiz işlerde istihdam edilmektedir.

Hane reislerinin çalışma durumuna bakıldığında, iş buldukça çalışanları ve mevsimlik çalışanları içeren düzensiz işlerde çalışanların oranı %60,2 gibi yüksek bir oranda çıkmaktadır. Hane reislerinin iş buldukça çalışması hanelere düzenli gelirin girmediğini göstermektedir. Düzenli bir gelir olması bu gelir ne kadar düşük olursa olsun hanelerin yaşam koşullarının görece daha yüksek olmasını getirir. Birikim yapma olanağı sağlar, düzenli harcamaları göze alabilmeyi getirir.

Gelirin belirsiz ve düzensiz olması, geleceğin de belirsiz olmasına neden olmaktadır. Yoksulluk kültürünün yerleşmesindeki temel noktalardan biri de geleceğin belirsiz olmasıdır.

Tablo 3.4.4. Hane reisleri ve hane halkının Çalışma Durumu*

	Hane reisi		Hane halkı	
	Sayı	%	Sayı	%
Sürekli işi var	18	19,4	36	4,99
İş buldukça çalışıyor	52	55,9	91	12,60
Mevsimlik çalışıyor	4	4,3	7	0,97
İşsiz, iş arıyor	6	6,45	37	5,12
İşsiz, iş aramıyor	1	1,08	19	2,63
Ev kadını	0	0	164	22,71
Çalışamaz halde	10	10,8	17	2,35
Emekli-çalışmıyor	2	2,15	2	0,28
Toplam	93	100	722	100

*0-6 yaş ve öğrenciler çıkarılmıştır.

Alan araştırmasına katılan hanelerde tüm hane üyeleri arasında sürekli işi olanların oranı oldukça düşüktür (%4,99). İş buldukça çalışanların oranı ise %12,6'dır. Haneye gelir getirenlerin (Sürekli işi olanlar, iş buldukça çalışanlar, mevsimlik işçiler) oranı %18'dir.

Toplam çalışan hane halkının büyük bir kısmı inşaat işlerinde çalışmaktadır.(% 36,5) Kentteki istihdam olanakları göz önünde bulundurulduğunda inşaat sektörü en önemli istihdam alanlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Tablodan da görüleceği gibi Diyarbakır kenti içerisinde tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanların oranı çok yüksektir. Aziziye'de bu oran çok daha yüksektir. Vasıfsız işgücüne sahip ve eğitim seviyesi düşük olan bu kesim için inşaat sektörü iş kolları arasında en erişilebilir sektördür. Hane halklarının eğitim durumunun düşük olması da beceri gerektirmeyen işlerde istihdam edilmelerine neden olmaktadır. İlmi teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri gibi meslek gruplarında çalışanların oranı Diyarbakır kenti içerisinde ikinci meslek grubuyken Aziziye mahallesinde yalnızca %1,7'dir. Ticaret ve satış personeli olarak görülen meslek grubunun içerisinde ağırlıklı olarak seyyar

satıcılar yer almaktadır. Hizmet işlerinde çalışanlar şoförlük, hamallık gibi düşük nitelikli işlerde istihdam edilmektedirler. Tarım, hayvancılık ve ormancılık grubunda istihdam edilenler ise daha önceki bölümlerde de açıklanmış olduğu gibi daha çok kendi bahçelerinde sürdürdükleri tarımsal faaliyetlerle geçinmektedirler.

Tablo 3.4.5. Çalışanların dahil olduğu meslek grubu

	Kişi s.	%	Diyarbakır Kenti 2000*	%
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri vb.	2	1,7	26573	29,50
Ticaret ve satış personeli	23	19,5	10087	11,20
Hizmet işlerinde çalışanlar	21	17,7	14871	16,51
Tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve avcılık işlerinde çalışanlar	6	5,1	2333	2,59
Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar	23	19,5	36206	40,20
İnşaat	43	36,5		
Toplam	118	100	90070	100

Çalışanların sektörlere göre dağılımına baktığımızda yukarıdaki sonuçları destekler bir tabloyla karşılaşmaktayız. İnşaat ve hizmet sektörleri en çok istihdam edilen sektörler olarak ortaya çıkmakta.

Tablo 3.4.6. Çalışanların sektörel dağılımı

	Sayı	%
Tarım/ hayvancılık	8	6,8
Sanayi/ imalat	17	14,4
İnşaat	43	36,4
Ticaret	18	15,3
Hizmet	25	21,2
Diğer	7	5,9
Toplam	118	100

Çalışanların işyerindeki konumu, mahalledeki çalışma durumuyla ilgili daha ayrıntılı ipuçları vermektedir. Hane reislerinin %40,4'ü yevmiyeli çalışmaktadır. Geçici işler

dışında istihdam edilemedikleri için yevmiyeli çalışan oranı bu kadar yüksektir. Kendi hesabına çalışanların çalıştıkları işlere baktığımızda ticari işlerde yönetici olanların ağırlıkta olduğunu görürüz. Başka bir deyişle bu rakam seyyar satıcıları göstermektedir. Bunun yanında şoförler, hamallar gibi enformel sektörde çalışanlar da kendi hesabına çalışanlar kısmında yer almaktadırlar. Hanedeki tüm çalışanlara baktığımızda yevmiyeli ve ücretli çalışanların oranının arttığını görmekteyiz. Kendi hesabına çalışan sayısı ise düşmektedir.

Tablo 3.4.7. Hane reisleri ve toplam çalışanların işyerindeki konumu

	Hane reisi s.	%	Toplam çalışan s.	%
Ücretli	13	16,7	23	19,5
Yevmiyeli	38	48,7	64	54,2
İşveren	1	1,3	1	0,8
Kendi hesabına	26	33,3	29	24,6
Aile içi	0	0	1	0,8
Toplam	78	100	118	100

Sürekli iş bulma olanaklarının çok düşük olduğu Diyarbakır kentinde kentin en yoksul alanlarından biri olan Aziziye Mahallesi'nde düzenli çalışma oranı oldukça düşüktür. İş buldukça çalışıyor olanların genellikle inşaat işçiliği yaptığı, düzenli işi olanların büyük çoğunluğunun yine inşaat işçiliği veya işportacılık-seyyar satıcılık gibi işlerde çalıştığı göz önüne alındığında, iş sürekliliğinin düşük çıkması doğaldır. Aslında bu kesimin senenin belirli dönemlerinde çalıştığı göz önüne alındığında, iş sürekliliğinin birkaç ayda bir kesintiye uğradığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Son iki yıl içinde işsiz kalanlar arasında düzensiz iş yapanların oranı %81'dir. Genelde inşaat işçiliği gibi işlerde çalışanlar mevsimlik çalıştıkları için yılın 4 yada 5 ayında işsizdirler. Bunun dışında sağlık nedenleriyle işsiz kalanlar ise %11,1'dir.

Tablo 3.4.8. Hane reislerinin işsiz kalma nedeni

	Hane reisi s.	%
Düzensiz çalışıyor	51	82,3
İşten çıkartılma	2	3,2
İsteyerek bırakma	2	3,2
Sağlık nedeniyle	7	11,3
Toplam	62	100

Toplumsal cinsiyet açısından kadınların çalışma durumuna baktığımızda yalnızca 3 kadının çalıştığını 3 kadının da iş aramakta olduğunu görürüz (kadınlar arasında % 0,9, toplam nüfusa göre %0,1). Geçinme stratejilerinden biri olan kadının işgücüne katılımı Aziziye Mahallesi'nde gerçekleşmemiştir diyebiliriz. Bu durumun nedenlerinden biri kadınların eğitim durumunun düşüklüğü nedeniyle kendilerine uygun iş alanı bulamamalarıdır. Ancak temel neden kadınların toplumsal yaşama katılmasının feodal yaşam pratikleri nedeniyle tercih edilmeyen bir durum olmasıdır. İşsiz, iş aramıyor kategorisinin bu kadar yüksek oranda çıkmasının nedeni de budur. İşsiz iş aramıyor kategorisi içerisine ev kadınları, öğrenciler, emekliler ve çalışma çağında olmayan çocuklar ve çalışamaz halde olanlar dahil edilmiştir.

Diyarbakır kentinin ekonomik özellikleri nedeniyle kadınların evde fason iş yapma olanakları da oldukça düşük olduğundan haneye gelir getirici konumda değillerdir. Erkeklerin ancak inşaat sektörü ve seyyar satıcılık gibi işlerde çalıştığı ve yüksek oranda işsiz olduğu kentte kadınların iş bulma olasılığı oldukça düşük görünmektedir.

Tablo 3.4.9. Cinsiyete göre Çalışma Durumu

	Erkek		Kadın		Toplam	
		%		%		%
Sürekli işi var	34	8,8	2	0,6	36	5,0
İş buldukça çalışıyor	90	23,2	0	0,0	90	12,6
Mevsimlik çalışıyor	6	1,5	1	0,3	7	0,9
İşsiz, iş arıyor	34	8,8	3	0,9	37	5,1
İşsiz, iş aramıyor	224	57,7	320	98,2	544	76,1
Toplam	388	100	326	100	714	100

Çocukların iş gücüne katılımı yoksul haneler için bir diğer önemli stratejidir. Fakat çalışmak zorunda olduğu koşulları değiştirme olasılığının düşük olduğu düşünülmektedir. Bu tür eğilimler yoksulluğun giderek derinleşmesine ve kemikleşmesine neden olmaktadır.

Okuma çağındaki çocukların iş gücüne katılımına baktığımızda 10-14 yaş arasında 2 çocuğun çalıştığını (%1,8), 5 çocuğun ise iş aradığını (% 4,4) görüyoruz. Bu verilere göre çalışma çağına olmayan çocukların çoğu çalışmamaktadır.

Genel eğilim olarak yoksul hanelerde önce kadınların çalışması eğer hala gerekiyorsa çocukların da çalışma hayatına girmesi söz konusudur. Ancak Aziziye Mahallesi'nde yürütülen bu çalışmada yukarıda sözü edilen nedenlerle kadınların çalışma yaşamından oldukça uzak olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.4.10. Okuma çağı-Çalışma Durumu

Yaş aralığı	Sürekli işi var		İş buldukça çalışıyor		Mevsimlik çalışıyor		İşsiz, iş arıyor		Çalışan Toplam		Yaş grubu Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
10-14	1	0,9	1	0,9	0	0	5	4,4	9	7,7	114
15-19	6	5,2	11	9,5	1	0,9	9	7,8	43	36,7	116
20 üzeri	29	9,8	78	26,3	6	2	23	7,7	174	58,6	297
Toplam	36	5	90	12,5	7	1	37	5,1	225	31,3	719

Şu anda iş arama durumuna göre hane reislerinin %61,1'i iş aramaktadır.

Hanelerin geneline baktığımızda ise iş arama oranı %24,4'e kadar düşmektedir.

Hanedeki kadın ve çocukların iş aramaması nedeniyle oranın bu kadar düştüğü söylenebilir.

Tablo 3.4.11. Hane reislerinin ve hane halkının iş arama durumu

	Hane reisi		Hane halkı	
	Sayı	%	Sayı	%
evet	53	61,6	89	24,4
hayır	33	38,4	275	75,6
Toplam	86	100	364	100

Çalışma durumuyla karşılaştırdığımızda iş buldukça çalışanların %84,9'u iş aramaktadır. Sürekli ve düzenli bir iş, düzeli bir gelir getireceğinden hanede çalışanların büyük bir kısmı yeni bir iş aramaktadırlar. Sürekli işi olanlar ise şu anki işlerinden daha iyi bir iş bulamayacaklarını düşünüyor olmalı ki yeni bir iş aramamaktadırlar. Sürekli işi olanların yalnızca %10'u iş aramaktadır. Çalışma durumuna göre iş arama durumu aynı zamanda yapılan işten memnuniyet durumunu da ifade etmektedir.

Tablo 3.4.12.Hane halkının çalışma durumuna göre şu anda iş arama durumu *

	evet		hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sürekli işi var	3	10,0	27	90,0	30	100
İş buldukça çalışıyor	62	79,5	16	20,5	78	100
Mevsimlik çalışıyor	3	50,0	3	50,0	6	100
Öğrenci	2	2,1	94	97,9	96	100
Emekli-çalışmıyor	0	0	1	100	1	100
Toplam	70	33,2	141	66,8	211	100

*ev kadınları, işsiz iş aramayanlar, işsiz iş arayanlar, çalışma çağında olmayanlar ve çalışacak durumda olmayanlar çıkarılmıştır.

Çalışma durumunda kadın ve erkek arasındaki büyük fark, iş arama durumunda da ortaya çıkmaktadır. Kadınlar çalışma ortamına girmediği gibi, girme niyetine de sahip değildirler. Ancak bu, hem eğitim nedeniyle yetersiz kalmaları, hem çocuk sayısının yüksek olması nedeniyle evde geçirilmesi gereken sürenin çalışma süresine izin vermemesi, hem de ailelerin ataerkil yapısından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.4.13. Cinsiyete göre şu anda iş arama durumu

	evet	%	hayır	%	Toplam
Erkek	86	39,1	134	60,9	220
Kadın	3	2,1	141	97,9	144
Toplam	89	24,5	275	75,5	364

Yukarıda çalışma ortamıyla ilgili iki farklı değişkenin ortaya çıkardığı durum (çalışma durumu ve iş arama durumu) doğal olarak ek iş tutma durumuyla da ilişkilidir. İşsizlik oranlarının yüksekliği göz önünde bulundurulduğunda, ek iş bulmak bir yana, çalışma yaşındaki nüfusun büyük bölümü birinci iş bulamamaktadır.. Üstelik çalışanların düzenli çalışma olanaklarından yoksun olduğu ve iş aramayan nüfusun çok yüksek olduğu bu kesimin ek iş tutması beklenmemelidir. Bu koşullarda tüm hane halkı arasında ek iş yapan kişi sayısı ancak 6'dır.

Tablo 3.4.14. Çalışanların ek iş durumu

	Kişi Sayısı	%
Evet	6	3,8
Hayır	150	96,2
Toplam	156	100

Güneydoğu Anadolu bölgesinde mevsimlik işçiliğin oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. Göç etmeden önce tarımsal faaliyetlerle uğraşan bu kesim kentte nitelikli ve düzenli işlere erişememiştir. Bu nedenle mevsimlik işçi olarak diğer illere

göç etmektedir. Ancak Aziziye Mahallesiinde mevsimlik göç düşük oranda (% 9.7) çıkmaktadır. Bu durum dikkate alındığında, bölgede hakim olan bir geçinme stratejisi olarak mevsimlik göçün burada geçerli olmadığı söylenebilir.

Tablo 3.4.15. Hanede mevsimlik göçe katılan kişi olması durumu

	Sayı	%
Hayır	84	90,3
Evet	9	9,7
Toplam	93	100

Gerek bir yoksulluk göstergesi, gerekse yoksullukla mücadele edebilmenin araçlarından biri de sosyal güvencedir. Ayrıca devlet yardımlarından yararlanmanın bazı çalışmalarda yoksulluk kıstası olarak görüldüğü önceki bölümlerde belirtilmiştir. Hanelerin sosyal güvence durumuna göre hane üyelerinin %56,5'i yeşil kartlıdır. Bu durum göstermektedir ki söz konusu alanda yaşayanların yarısından fazlasının yoksulluk sınırının altında olduğunu devlette kabul etmektedir. Düzenli işi olanların oranının düşük olduğu göz önüne alınırsa, yeşil kartın bu kadar yaygın olması doğaldır. Yeşil kartın yaygın kullanımı, yoksullukla mücadele konusunda devlet yardımlarının önemini belirtmekteyse de, yeşil kart yalnızca sağlık sigortası işlevi görmekte, tam anlamıyla bir sosyal güvence sağlamamaktadır..

Öte yandan, herhangi bir güvencesi olmayanların oranı da oldukça yüksektir. (%21,2). Bu kesimin yeşil kartı da bulunmamaktadır.

Yeşil kart ve güvencesi bulunmayanlar dışarda bırakıldığında, düzenli bir güvenlik şemsiyesi altında bulunan kesim toplam nüfusun % 21'ini oluşturmaktadır. Diğer bir anlatımla, nüfusun % 80'e yakın bir bölümü sosyal güvenlik açısından sorunludur.

Tablo 3.4.16. Hane üyelerinin sosyal güvenlik durumu

	Kişi sayısı	%
Bağ-kur	18	3,8
SSK	77	16,2
Özel sigorta	10	2,1
Yeşil kart	269	56,5
Okul sağlık güvencesi	1	0,2
Güvencesi yok	101	21,2
Toplam	476	100

Gerek ekonomik durum ve çalışma koşulları gerekse sosyal güvence boyutunda yaşanan olumsuzluklar karşısında, hane reisleri büyük bölümünün (65.9). hanenin ekonomik durumunu kötü olarak değerlendirmeleri şaşırtıcı değildir. Durumunu iyi ya da orta görenlerin büyük bölümünün ise Bağ-kur ve SSK gibi sosyal güvencelere sahip olan kişilerden oluşması da bu anlamda şaşırtıcı değildir.

Tablo 3.4.17. Sosyal güvenlik durumuna göre hane reisinin hanenin ekonomik durumuna ilişkin değerlendirmesi

	İyi		Orta		Kötü		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bağ-kur			3	75,0	1	25,0	4	100
SSK	1	7,7	7	53,8	5	38,5	13	100
Özel sigorta					2	100	2	100
Yeşil kart	3	5,7	11	20,8	39	73,6	53	100
Güvencesi yok	1	7,7	3	23,1	9	69,2	13	100
Toplam	5	5,9	24	28,2	56	65,9	85	100

Gelir seviyesi çok düşük olan ve çalıştığı düzensiz işlerde birikim yapma olanağı kısıtlı olan bu kesim temel ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilmektedir. Hanelerin ekonomik yetersizlik nedeniyle, çocukların eğitimine son vermesi durumundan yukarıda bahsedilmiştir. Bu ekonomik yetersizlik durumu, temel ihtiyaçların karşılanması bakımından da kendisini göstermektedir.

Tablo 3.4.18. Sahip olunan ev eşyası

Sahip olunan ev eşyası	Var		Yok	
	sayı	%	sayı	%
Telefon	64	68,1	30	31,9
Televizyon	84	89,4	10	10,6
Buzdolabı	86	91,5	8	8,5
Çamaşır makinesi	36	38,3	58	61,7
Bulaşık makinesi	4	4,3	90	95,7
Bilgisayar	2	2,1	92	97,9
Klima	3	3,2	91	96,8
Cep telefonu	46	48,9	47	50
Fotoğraf makinesi / kamera	2	2,1	92	97,9
Video/ dvd	6	6,4	88	93,6

Tablodan da görüldüğü gibi temel ev eşyalarının bir kısmının çoğu konutta var olduğu görülmektedir. Ancak lüks tüketim araçları olarak görülebilecek eşyaların düşük oranda var olduğu görülmektedir. Aynı şekilde özel araç sahipliliği de düşüktür. Şu anda oturlan konut dışında hanelerin gayrimenkullerinin olup olmadığı sorusuna hanelerin %91,5'i olumsuz cevap vermişlerdir.

Tablo 3.4.19. Özel araç sahipliliği

	Özel araç		Gayrimenkul	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Var	5	5,3	7	7,5
Yok	89	94,7	86	92,5
Toplam	94	100	93	100,0

Ekonomik sıkıntıya düşüldüğünde hanelerin ilk başvuracakları yollardan biri menkul ya da gayrimenkul satmaktır. Buna rağmen Aziziye Mahallesi'nde ekonomik sıkıntı nedeniyle menkul yada gayri menkul satma yoluna gidilmediği görülür. Bunun temel nedeni zorunlu göç sürecinde köydeki gayrimenkullerini satma olanaklarının olamaması, halen de köydeki arazi ve konutlarının satış değeri olamamasıdır. Ayrıca ek gelir konusunda da tartışıldığı gibi hanelerin çoğunun kendi oturdukları konut dışında kira geliri elde edebilecekleri konutları yoktur. Ekonomik sıkıntı nedeniyle menkul ya da gayrimenkul satmış olan hanelerin oranı %17'dir. Tablo 3.4.21'de

görüldüğü gibi satılan eşyaların büyük bir kısmı ziynet eşyasıdır. Daha sonra gayri menkul ve ev eşyası gelmektedir.

Tablo 3.4.20. Ekonomik sıkıntı nedeniyle menkul veya gayrimenkul satma durumu

	Sayı	%
Hayır	78	83,0
Evet	16	17,0
Toplam	94	100

Tablo 3.4.21. Satılan şey

	Sayı	%
Gayrimenkul	3	18,8
Araç	1	6,3
Ev eşyası	3	18,8
Ziynet eşyası	9	56,3
Toplam	16	100

Belli bir birikimi olmama ve dolayısıyla ekonomik sıkıntıya düşüldüğünde kullanamama durumu hanelerin borçlanmasına neden olmaktadır. Borç durumuna baktığımızda, hanelerin %71,3'ü borçlu olduklarını belirtmiştir. Borçlu olunan kişi ise daha çok aile, akraba, arkadaş ya da esnafıdır. Kamu kurumu ya da bankalara borçlu olanların sayısı oldukça düşüktür. Formel borçlanma belirli bir gelir seviyesi, ve bu gelirin düzenli kazanılması, belli bir birikime sahip olmak gibi bir takım şartları sağlamayı gerektirmektedir. Aziziye Mahallesi hane halkları bu şartları sağlayamadıkları için borçluluk biçimi enformel ilişkiler üzerinden sürdürülmektedir.

Tablo 3.4.22. Borçlu olunan yer ya da kişi

	Sayı	%
Aile/akraba	19	28,4
Kişi (Arkadaş, hemşeri, komşu vb.)	21	31,3
Bakkal/esnaf/tüccar	21	31,3
Banka	2	3,0
Kamu kurumu	2	3,0
Ev sahibi	1	1,5
Fatura borcu	1	1,5
Toplam	67	100

Belirtilen borç miktarları, gelir seviyeleri ve ödeme kabiliyeti açısından orta ve kısa vadede karşılanması zor miktarlar olarak görülmektedir.

Tablo 3.4.23. Toplam borç miktarı (YTL)

	Sayı	%
0-500	16	24,2
500-1000	15	22,7
1000-5000	31	47,0
5000+	4	6,1
Toplam	66	100

Birinci bölümde de aktarıldığı gibi yoksulluk sorunuyla kendi olanakları ve stratejileri çerçevesinde başa çıkamayan kesimlerin başvurduğu bir yol dışardan yardım almaktır. Bunlardan bazıları gıda ve yakacak yardımı almak şeklindedir. Ayrıca yardımlara ulaşabilen hanelerin toplumsal ağlarla ilişkili oldukları söylenebilir. Verilen yardımlardan haberdar olmak ve bu yardımlar için başvuruda bulunmak bir toplumsal ağın varlığını göstermektedir. Alınan yardım türünün büyük bir kısmının gıda yardımı olması bu hanelerin en temel yaşam gereksinimlerinden bile mahrum olduğunu göstermektedir. Hanelerin yalnızca %16'sı son bir yıl içerisinde bir kurumdan yardım almışlardır. Bu kurumlar belediye ve vakıflardır. Alınan yardım türü ağırlıklı olarak (%53,3) gıda yardımıdır. Çoğu hane yılda yalnızca bir kere yardım aldıklarını belirtmiştir. (%73,3)

Tablo 3.4.24. Yardımın türü

	Sayı	Oran
Para	2	13,3
Gıda	8	53,3
Yakacak	3	20,0
Giyecek	1	6,7
Eğitim	1	6,7
Toplam	15	100

Kavramsal tartışmaların yürütüldüğü 1. bölümde de tartışıldığı gibi, yoksulların çalışma durumuyla ilgili iki kavramsallaştırma yapılmıştır. Bunlardan biri çalışan yoksullar kavramıdır. Aziziye Mahallesi'nde sürekli işi olduğunu belirten kesim çalışan yoksullar kavramının tarif ettiği biçimde yoksulluk yaşamaktadırlar. Gelirleri sabittir fakat düşük miktarlarda gelir elde etmektedirler ve vasıfsız iş gücünü oluşturmaktadırlar. Diğer kavram ise altsınıf kavramıdır. Bu alanda yaşayan hanelerin büyük bir kısmı alt sınıf içerisinde dahil edilebilir. Düzenli bir iş ve gelirleri yoktur ve ancak enformel sektörde istihdam edilebilmektedirler.

3.5. EĞİTİM DURUMU

Eğitim durumu, yoksullukla karşılıklı ilişki içinde incelenmesi gereken bir konudur. Eğitimsizliğin nedenlerinden biri yoksulluk olabileceği gibi yoksulluğun nedenlerinden biri de eğitimsizlik olabilmektedir. Bu konu bir sosyal hareketlilik aracı olduğu içinde önemlidir. Bilindiği gibi, Türkiye'de yoksulluk konusundaki çalışmalar, yoksulluk sürecinden çıkmanın en önemli aracı olarak eğitimi görmektedir. Zaman içinde özellikle eğitim yoluyla ikinci neslin yoksulluk durumunun dışına çıktıkları geçmiş dönemlere yönelik önemli bir tespittir. Bu açıdan da eğitim önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aziziye Mahallesi'nde eğitim durumuna bakıldığında genel olarak eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Okuryazar olmayanların oranı %27,8'dir. Yalnızca okuryazar olanların oranı ise %6,3'dür. Genç nüfusun yüksek olmasından dolayı öğrenci nüfusu da yüksektir (%35,1).

Eğitim durumunu cinsiyete göre değerlendirdiğimizde, kadınlara ve erkekler arasında önemli farklar olduğunu görürüz. Kadınlara yaraya yakını (%44,8) okuma yazma bilmemektedir. Erkeklerde bu oran 13,7'dir. Bir eğitim kurumundan mezun olmuş olanlara oranı da cinsiyete göre önemli farklılıklar göstermektedir. Kadınlarda bu oran 21,3 iken erkeklerde 38,7'ye çıkmaktadır. Eğitimine devam edenler arasında ise çok daha belirgin bir fark görülmektedir. Öğrenci olan erkeklerin oranı 43,3, kadınlara oranı ise 25,2'dir. Kadınlara ve erkekler arasında ortaya çıkan sosyal ve ekonomik farklılıkların detaylı incelemesi toplumsal cinsiyet bölümünde yapılmıştır.

Tablo 3.5.1. Cinsiyete göre eğitim durumu*

	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bir eğitim kurumundan mezun olanlar	133	38,7	61	21,3	194	30,8
Okuryazar	15	4,4	25	8,7	40	6,3
Okuryazar değil	47	13,7	128	44,8	175	27,8
Öğrenci	149	43,3	72	25,2	221	35,1
Toplam	344	100,0	286	100,0	630	100,0

*(0-5 yaş grubu dışında tutulmuştur)

Tablo 3.5.2. 20 yaş üzeri eğitim durumu

	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur yazar değil	42	26,58	105	68,63	147	47,27
Okur yazar	10	6,33	9	5,88	19	6,11
İlkokul mezunu	79	50,00	31	20,26	110	35,37
Ortaokul mezunu	12	7,59	2	1,31	14	4,50
Lise mezunu	8	5,06	3	1,96	11	3,54
Y. Okul/ niversite mezunu	3	1,90	0	0	3	0,96
Liseye devam ediyor	1	0,63	1	0,65	2	0,64
Y.Okul/ niversite devam ediyor	3	1,90	2	1,31	5	1,61
Toplam	158	100	153	100	311	100

Yaş gruplarına göre değerlendirme yaparken okul çağında olmayan yaş grubu 0-5 yaş olarak alınmıştır. Okul çağı ise 6-19 yaş arası olarak kabul edilmiştir. Zorunlu eğitim 8 yıl olsa da normal eğitim süresi 11 yıl olarak kabul edilmiştir. Eğitimine son verilen çocuklar, okur yazar olanlar, ilkokul mezunları ve ortaokul mezunları olarak kabul edilmiştir.

7-14 yaş arası ilköğretime devam eden çocuk oranı %79'dur. Eğitimine son verilen çocukların oranı % 4,3'dür. Cinsiyetlere göre incelediğimizde erkek çocuklarının %87,2'si eğitime devam ederken, kız çocukların %67,1'i okula devam etmektedir.

Erkek ve kız çocukların arasındaki eğitim farkı daha büyük yaşlarda daha da artmaktadır. Eğitime devam etme oranı ise iki cinsiyet için de düşmektedir. 15-19 yaş arası çocukların eğitime devam etme oranı % 36,7'dir. Okur yazar olmayanların oranı %15,6'ya çıkmaktadır. Okur yazar olanların oranı ise %12,5'dir. Bu iki oranın yüksekliği ailelerinin göç ettiği dönemde çocukların okul çağında olmalarıyla açıklanabilir. 1990'lı yıllarda göç eden ailelerin çocuklarını okutmak için yeterli geliri olmadığı tahmin edilmektedir. Eğitimine son verilen çocukların oranı (ilkokul ve ortaokul mezunları) %31,2'dir. Erkek çocuklarla kız çocuklar arasındaki fark bu yaş aralığında artmaktadır. Okuryazar olmayan erkek çocuk oranı %4,4 iken kız çocukların %28,3'ü okuma yazma bilmemektedir. Eğitimine son verilen erkek çocuk oranı %36,8, kız çocuk oranı %51,7'dir.

Tablo 3.5.3. Okuma Çağındaki Çocukların Eğitim Durumu

Yaş grubu	Eğitim durumu	Erkek		Kadın		Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
7-14 yaş	Okur yazar değil	2	1,6	6	7,1	8	3,8
	Okur yazar	0	0	5	5,9	5	2,4
	Okul çağında değil	9	7,2	12	14,1	21	10
	İlkokul mezunu	4	3,2	5	5,9	9	4,3
	Ortaokul mezunu	1	0,8	0	0	1	0,5
	İlköğretime devam ediyor	106	84,8	56	65,9	162	77,1
	Liseye devam ediyor	3	2,4	1	1,2	4	1,9
	Toplam	125	100	85	100	210	100
15-19 yaş	Okur yazar değil	3	4,4	17	28,3	20	15,6
	Okur yazar	5	7,4	11	18,3	16	12,5
	İlkokul mezunu	9	13,2	16	26,7	25	19,5
	Ortaokul mezunu	11	16,2	4	6,7	15	11,7
	Lise mezunu	5	7,4	0	0	5	3,9
	İlköğretime devam ediyor	13	19,1	4	6,7	17	13,3
	Liseye devam ediyor	18	26,5	8	13,3	26	20,3
	Y. Okula devam ediyor	4	5,9	0	0	4	3,1
	Toplam	68	100	60	100	128	100
Toplam (7-19)	Okur yazar değil	5	2,78	23	16,79	28	8,83
	Okur yazar	5	2,78	16	11,68	21	6,62
	Okul çağında değil	9	5	12	8,76	21	6,62
	İlkokul mezunu	13	7,22	21	15,33	34	10,73
	Ortaokul mezunu	12	6,67	4	2,92	16	5,05
	Lise mezunu	5	2,78	0	0	5	1,58
	İlköğretime devam ediyor	119	66,11	60	43,80	179	56,47
	Liseye devam ediyor	8	4,44	1	0,73	9	2,84
	Y. Okula devam ediyor	4	2,22	0	0	4	1,26
	Toplam	180	100	137	100	317	100

Eğitim çağındaki (7 – 19 yaş) çocukların eğitim durumlarına bakıldığında yalnızca %60,5'inin öğretime devam ettiği görülmektedir. Okula devam etme oranını gösteren bu değer kadınlar ve erkekler için oldukça farklıdır. Bu yaş grubunda kadınların yalnızca %44,5'si öğretime devam etmektedir. Ancak asıl dramatik

durum okur yazarlık oranında ortaya çıkmaktadır. Okul çağında olmasına rağmen kadınların % 16,7'si okur yazar değildir. Bu oran erkeklerde % 2,7'dir.

Zorunlu eğitim çağında öğretimine devam etmeyen hane üyelerinin çalışma durumuna göre, kadınlar okuldan alınıp evde ev işleriyle ilgilenmeye başlamakta, erkekler ise çalışma ortamına girmektedirler. Bu tartışmaya toplumsal cinsiyet bölümünde daha ayrıntılı değinilecektir.

20 yaş üstü eğitim durumuna bakıldığında okur yazar olmayanların oranının oldukça yüksek çıktığı (%47,1) görülmektedir. Ancak bu oranın yüksek çıkmasının asıl nedeni kadınların okutulmamasıdır. Kadınlar hem okur yazar olma hem de bir öğretim kurumundan mezun olma bakımından oldukça dezavantajlı konumdadır. 7-19 yaş arası jenerasyondaki kadınların durumu aşağıdaki tablo ile birlikte okunduğunda, kadınların eğitim seviyesinin yükseldiği söylenebilir fakat erkeklerle aralarındaki eğitim farkı bakımından süregelen sürecin yinelendiği söylenebilir.

Tablo 3.5.4. 20-yaş üstü hane üyelerinin eğitim durumu

	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mezun	103	64,8	36	23,5	139	44,6
Okur yazar	10	6,3	9	5,9	19	6,1
Okur yazar değil	42	26,4	105	68,6	147	47,1
Öğrenci	4	2,5	3	2	7	2,2
Toplam	159	100	153	100	312	100

Okuryazar olanlar ilkokuldan mezun olmayan, çeşitli nedenlerle eğitimine son verilen kesimi belirtmektedir. Diyarbakır'da okur yazar olmayanların oranının çok yüksek olduğu, bunun yanı sıra bir öğretim kurumundan mezun olmayan ama eğitimi

ancak okur-yazarlık seviyesinde olan kesimin de yine önemli bir oranda ortaya çıktığı görülmektedir. Eğitime son verilme durumunu anlatan bu değerler Aziziye Mahallesi'nde eğitimine son verilen çocuk sayısının oldukça yüksek çıktığı aşağıdaki tablodan okunabilir.

Tablo 3.5.5. Hanede Eğitimine Son Verilen Çocuk Sayısı

Çocuk sayısı	Hane sayısı	Toplam çocuk sayısı	%
1	11	11	31,4
2	12	24	34,2
3	7	21	20
4	4	16	11,4
5	1	5	2,8
Toplam	35	77	100

Eğitimine son verilen çocuk olan hanelerin oranı toplam hanelerin %43,6'sıdır. Toplam 77 çocuk eğitimini yarım bırakmıştır. Hanelerin neredeyse yarısında eğitimine son verilen en az bir çocuk vardır.

Tablo 3.5.6. Çocukların Eğitimine Son Verilme Nedeni

Nedeni	Çocuk s.	%
Kız çocuk olduğu için	5	12,5
Ekonomik sıkıntı nedeniyle	30	75
Kendi istemediği için	3	7,5
Göç/taşınma nedeniyle	1	2,5
Diğer	1	2,5
Toplam	40	100

Çocukların eğitimlerine son verilme nedenlerinden en önemlisi ekonomik sıkıntı olarak gösterilmiştir (%75). Bunun yanında kız çocuğu olduğu için son verilenlerin oranı %12,5'dir. Kendi istemediği için gitmeyenler %7,5 ve göçü neden gösterenler %2,5'dir. Çocukların ekonomik sıkıntı nedeniyle eğitimine son verilmesi aynı zamanda çalışma ortamına itilmesi demektir. Yeterli eğitim almamış dolayısıyla

vasıf sahibi olmayan bu kesim de aynı sürecin yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

Tablo 3.5.7. Çocuklarının eğitimine son veren hanelerin göç nedeni

	Sayı	%
Köyde geçinememe	8	27,6
İş arama/bulma	5	17,2
Zorunlu göç/Güvenlik	15	51,7
Aile/akraba vb arası anlaşmazlık	1	3,4
Toplam	29	100,0

Ekonomik nedenlerle çocuklarının eğitimine son verdiklerini belirten hanelerin Diyarbakır kentine göç etme nedenleri incelendiğinde, %51,7'lik bir kesimin zorunlu göç nedeniyle göç etmiş olduğu görülmektedir. Göç dönemlerine göre eğitimine son verilen çocuk sayısına göre 1980-1989 döneminde hanelerin %43,1'i ve 1990-1999 döneminde %41,7'si çocuklarının eğitimine son vermek zorunda kalmışlardır.

Tablo 3.5.8. Göç dönemine göre eğitimine son verilen çocuk sayısı

	Çocuk s.	%
1960-69	3	4,2
1970-79	8	11,1
1980-89	31	43,1
1990-99	30	41,7
Toplam	72	100

Hane halkı nüfusunun geneline baktığımızda gerek kadınlar açısından, gerek erkekler açısından eğitim seviyesinin yükselmekte olduğunu görürüz. Göç etmiş olmak hanelerin ciddi ekonomik sorunlar nedeniyle çocuklarının eğitimine son vermelerine neden olmuştur. Bu süreçten en çok etkilenen haneler ise zorunlu göçle kente gelen hanelerdir.

Aziziye mahallesinde belirtilmesi gereken konulardan biri de kadınların eğitim ve çalışma ortamından çekilerek toplumsal yaşamdan uzaklaşması, erkeklerin yetersiz

işgücü nitelikleriyle çalışma ortamına dahil olması ile özetlenebilecek bir yeniden üretim sürecinin yaşanıyorsa olmasıdır.

3.6. TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal cinsiyet konusu Diyarbakır gibi feodal yapıların hakim olduğu kentlerde özellikle incelenmesi gereken bir konudur. Yoksulluktan etkilenen ve yoksulluğa karşı stratejiler geliştiren hanelerde kadınların hem bu stratejilerin yaşama geçirilmesindeki rolleri hem de yoksulluktan etkilenme biçimleri önemli konulardır.

Kadınların eğitim seviyesi gerek yoksulluk seviyesini göstermesi açısından gerekse yoksullukla baş edebilmek için kullanılabilir kimi mekanizmalara girebilmelerini sağlayacak, çalışma hayatına girmelerinde etkili olabildiği için tartışılması gereken bir konudur.

Kadınların eğitim durumu tablosundan görüleceği gibi bir eğitim kurumundan mezun olan kadınların çoğu ilkokul mezunudur. eğitim basamakları arttıkça mezuniyet sayısının düşmekte olduğu görülmektedir. Bunun yanında halen eğitim görmekte olan kadın sayıları artmaktadır. Genç neslin eğitim seviyesinin yükselmekte olduğu görülmektedir. Orta okul mezunu olan altı kişi iken ilköğretime devam eden kişi sayısı oldukça yüksektir. Lise mezunu olan üç kişi mevcutken liseye devam eden 10 kişi vardır. Kadınların hiç birisi üniversite mezunu değildir. Buna karşılık üniversiteye devam eden iki kadın bulunmaktadır.

Tablo 3.6.1. Kadınların eğitim durumu

	Sayı	%
Okur yazar değil	128	35,7
Okur yazar	25	7,0
Okul çağında değil	71	19,8
İlkokul mezunu	52	14,5
Ortaokul mezunu	6	1,7
Lise mezunu	3	0,8
Y.Okul/ Üniversite mezunu	0	0
İlköğretime devam ediyor	62	17,3
Liseye devam ediyor	10	2,8
Y.Okul/ Üniversite'ye devam ediyor	2	0,6
Toplam	359	100

Aziziye Mahallesinde kişilerin cinsiyetlere göre eğitim durumu Tablo.3.1.8'de görülmektedir. Okur yazar olmayanların oranının %27,8 çıkmasının temel nedeni kadınlar arasında okur yazar olmayanların oranının yüksek olmasıdır. Kadınların %44,8'i okula gitmek bir yana okuma yazma dahi bilmemektedirler. Bu durum kadınların toplumsal hayata katılımını zorlaştırmaktadır. Okuma yazma bilmemek, kadınların en temel günlük ihtiyaçların karşılanmasında ciddi zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır.

Okuma yazma dışında daha temel bir konu dil konusudur. Kadınların % 16'sı, erkeklerin %5'i Türkçe bilmemektedir. Kadınlardaki bu yüksek oran kadınların özellikle resmi kurumlarda ve hastanelerde ciddi zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Bunun dışında da, Türkçe kullanımının gerektiği durumlarda da söz konusu kesimin dışlanma sorunu ile karşı karşıya kaldığı açıktır.

Kadınlar ve erkekler arasında eğitim seviyesi konusunda göze çarpan en temel fark bir eğitim kurumundan mezun olmuş olanlar ve halen öğrenci olanlar arasındaki

farktır. Kadınlar ve erkekler arasında, eğitim konusundaki eşitsiz durum giderek artmaktadır. Mezun olmuş olan erkeklerin oranı %38,7 iken kadınların oranı %21,3'dür. Buna karşılık öğrenci olan erkeklerin oranı %43,3 iken kadınların oranı 25,2'dir. Erkeklerin eğitim seviyeleri kadınlardan çok daha hızlı artmaktadır. Şu anda öğrenci olanlar mezun oldukları zaman kadınlarla erkekler arasındaki fark iki katına yaklaşacaktır. Bu durum kadın erkek arasındaki fırsat eşitsizliğinin, azalması beklenirken giderek arttığını göstermektedir.

Tablo 3.6.2. Cinsiyete göre eğitim durumu

	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mezun	133	38,7	61	21,3	194	30,8
Okuryazar	15	4,4	25	8,7	40	6,3
Okuryazar değil	47	13,7	128	44,8	175	27,8
Öğrenci	149	43,3	72	25,2	221	35,1
Toplam	344	100	286	100	630	100

Tablo3.6.3.'de kadınların eğitim sürecini bırakmaya 15 yaş döneminde başladığı, 18 yaşından sonra ise nerdeyse tamamen son verildiği söylenebilir. Dikkat çekici bir diğer nokta ise yaş grupları arttıkça okuma yazma bilmeyenlerin oranının arttığıdır. Bu durum kadınların eğitim seviyelerinin artmakta olduğunu gösteren diğer bir olumlu göstergedir.

Tablo 3.6.3. Kadınların yaş gruplarına göre eğitim durumu

	7-14 yaş		15-17 yaş		18-22 yaş		22-64 yaş		65 yaş üstü		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mezun	5	7,14	6	16,22	23	52,27	27	21,26	0	0	61	21,55
Okur yazar	5	7,14	8	21,62	5	11,36	7	5,51	0	0	25	8,83
Okur yazar değil	6	8,57	11	29,73	15	34,09	91	71,65	5	100	128	45,23
Öğrenci	54	77,14	12	32,43	1	2,27	2	1,57	0	0	69	24,38
Toplam	70	100	37	100	44	100	127	100	5	100	283	100

Okumayı bırakmış olanların iş yaşamına geçmiş olacağı beklense de iş arama durumunun incelendiği ekonomik durum bölümünde aktarıldığı gibi kadınların iş aramadıkları görülmüştür.. Kadınların 15 yaş civarında okuldan alındığı ve evde ev kadınlığı yapmak dışında bir şanslarının olmadığı söylenebilir. Bu kadınlar, evli olmaktan bağımsız bir şekilde çok çocuklu hanelerde ev işi ve çocuk bakımıyla ilgilenmektedirler.

Tablo 3.6.4. Medeni duruma göre eğitim durumu

Yaş grubu	Medeni durum	Hiç evlenmedi		Evli		Dul		Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-17 yaş	Mezun	6	17,14	0	0	0	0	6	16,22
	Okur yazar	7	20	1	50	0	0	8	21,62
	Okur yazar değil	10	28,57	1	50	0	0	11	29,73
	Öğrenci	12	34,29	0	0	0	0	12	32,43
	Toplam	35	100	2	100	0	0	37	100
18-22 yaş	Mezun	19	54,29	4	44,44	0	0	23	52,27
	Okur yazar	3	8,57	2	22,22	0	0	5	11,36
	Okur yazar değil	12	34,29	3	33,33	0	0	15	34,09
	Öğrenci	1	2,86	0	0	0	0	1	2,27
	Toplam	35	100	9	100	0	0	44	100
22-64 yaş	Mezun	9	42,86	18	17,82	0	0	27	21,26
	Okur yazar	2	9,52	5	4,95	0	0	7	5,51
	Okur yazar değil	8	38,10	79	78,22	4	100	91	71,65
	Öğrenci	2	9,52	0	0	0	0	2	1,57
	Toplam	21	100	102	101	4	100	127	100
65 yaş üstü	Okur yazar değil	0	0	4	100	0	0	4	100
	Toplam	0	0	4	100	0	0	4	100
Toplam	Mezun	34	37,36	22	18,97	0	0	56	26,42
	Okur yazar	12	13,19	8	6,90	0	0	20	9,43
	Okur yazar değil	30	32,97	87	75,00	4	100	121	57,08
	Öğrenci	15	16,48	0	0,00	0	0	15	7,08
	Toplam	91	100,00	117	100,86	4	100	212	100,00

Çalışma çağındaki bekar kadınlar arasında %16,48 oranında görülen öğrencilerin çok düşük bir oranda çalışma ortamına girme ihtimalleri olduğu hem eğitim durumları hem de yaşanan süreç açısından söylenebilir. Çalışma durumuyla ilgili Tablo 3.6.5’de verilen bilgilere göre toplam 3 kadın eve gelir getirmektedir. (sürekli işi olanlar, mevsimlik çalışanlar) bunun yanında 3 kadın da iş aramaktadır. Çalışma durumundaki bu düşük orana bakarak, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun çalışma hayatına dahil olmayacağını ön kabulüyle ev kadını kategorilerinin bu jenerasyon için kendinden öncekilere benzeceği düşünülmektedir.

Tablo 3.6.5. Kadınların eğitim durumuna göre çalışma durumu

	Sürekli işi var	Mevsimlik çalışıyor	İşsiz, iş arıyor	Ev kadını	Toplam
Mezun	0	0	2	50	52
Okur yazar	0	0	0	20	20
Okur yazar değil	2	1	1	110	114
Öğrenci	0	0	0	0	0
Toplam	2	1	3	180	186

Eğitim durumu bölümünde görüldüğü gibi çocukların okuldan alınma nedenlerinin %12,5’i kız çocuğu olmalarıdır. Yaş gruplarına göre eğitim durumuna baktığımızda 7-14 yaş arası toplam 13 kız çocuğunun okutulmadığını görüyoruz.

Kadınlar ve yoksullukla ilgili yapılan araştırmalarda kadınların erkeklere nazaran yoksulluktan daha fazla etkilendiği belirtilmiştir. Aziziye Mahallesi’nde yapılan araştırma da bu konuda ipuçları vermektedir. Yoksullukla geçinme stratejileri arasında gösterilen gelir azaltma bu yoksul hanelerin en çok başvurdukları yöntemdir. Haneler gıda gibi zorunlu ihtiyaçları dışındaki harcama kalemlerinden mümkün olduğunca kaçınmaya çalışmaktadırlar. Çocukların eğitimi de bu kalemlerden biridir. Özellikle feodal yapıların hakim olduğu Diyarbakır gibi illerde

kadınların okumasına önem verilmediği bilinen bir durumdur. Dolayısıyla hanede çocukların eğitime son verilmesi gereken durumlarda önce kız çocukları tercih edilmektedir. Kadınların çalışması da tercih edilmeyen bir konu olduğu için kadınların okutulması çok da gerekli olmayan bir harcama olarak görülmektedir.

3.7. KONUT VE BARINMA KOŞULLARI

Aziziye mahallesi, genellikle 1 ve 2 katlı, kırsal nitelikli, yığma yapı niteliğinde, düşük konut konforuna sahip konutlardan oluşan bir yerleşim alanıdır. Tarım ve hayvancılık gibi iş kolları bu yerleşim alanında yaşam birimini de kapsayacak şekilde yaygınlaşmıştır. Evlerin pek çoğunda küçük baş hayvan yetiştiriciliği ve bahçecilik yapılmaktadır.

Tablo 3.7.1. Konut sahipliği

	Aziziye M.	Diyarbakır	Türkiye
	%	%	%
Ev sahibi	77,7	71,0	68,3
Kiracı	17	21,8	23,9
Lojmanda oturuyor	0	3,3	2,1
Ev sahibi değil ama kira ödemiyor	5,3	2,7	4,8
Diğer	0	1,2	0,9
Toplam	100	100	100

Aziziye mahallesinde oturan hane halklarının büyük bir çoğunluğu ev sahibidir (%77,7.) Bu oran gerek Diyarbakır gerekse Türkiye ortalamalarından yüksektir. Bunun nedeni bu mahallenin belediye arsası üzerinde işgalle oluşmasındandır. Bununla birlikte, ev sahibi olan 73 hanenin oturduğu konutların yalnızca 3'ünün tapusu bulunmaktadır ve bu tapuların hepsi müstakil niteliktedir. Bir başka deyişle ev sahibi olanların % 94,5'inin tapusu bulunmamaktadır. Dolayısıyla ev sahipliği

oranının Türkiye ve Diyarbakır oranlarından yüksek çıkması bu alanın gecekondulaşma sonucu oluşmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Aziziye Mahallesi'nde kiracıların oranı Türkiye ve Diyarbakır kentine oranla düşüktür. Konutları kiraya vermek gelir elde etme yöntemlerinden biri olarak kullanılmamaktadır.

Gecekondulu edinme süreçleri daha çok bireysel üretim şeklinde gerçekleşmektedir. Konutun üretilmesi için gereken emek gücü, gecekondulu sahiplerinin kendileri tarafından sağlanmaktadır. Gecekondulu üretiminin yoksul haneler tarafından tercih edilmesinin arsa bedelinin ödenmemesi yanı sıra konut üretimi için gerekli emek gücünün de kendileri tarafından karşılanması başka bir deyişle kendi konutlarını kendilerinin yapmasıdır.

Bu bağlamda Aziziye Mahallesi'nde konut üretim biçimine baktığımızda kendi konutunu yapanların oranının %59,3 olması bu durumu açıklayacaktır. Zorunlu göçle gelenlerin çoğunlukta olduğu, kente hazırlıksız ve birikimsiz gelmiş olan bu nüfusun konutlarını kendilerinin yapmış olması oldukça doğaldır.

Tablo 3.7.2. Şu anki konutun üretim biçimi

	hane s.	%
Yap-sat/ müteahhit tarafından	9	10,5
Kendimiz yaptık	51	59,3
Bilmiyorum	26	30,2
Toplam	86	100

Aziziye Mahallesi'nin 1980 sonrası yaşanan göç hareketleriyle oluşmuş olan bir gecekondulu mahallesi olduğunu önceki bölümlerde de belirtmiştik. Şu anda oturlan konutun Diyarbakır'da oturlan konutlardan kaçınıcı olduğuna bakıldığında hanelerin %62,4'ünün ilk konutu olduğu görölmektedir. Hanelerin büyük bir kısmı Diyarbakır'a göç ettiklerinde doğrudan Aziziye Mahallesi'ne yerleşmişlerdir. Bu veriye dayanarak mahallede kuruluşundan beri konutların el değiştirmesinin sınırlı sayıda yaşandığı söylenebilir.

Tablo 3.7.3. Diyarbakır'da hep aynı konutta oturma durumu

	Sayı	%
Evet	58	62,4
Hayır	35	37,6
Toplam	93	100,0

Aziziye mahallesindeki konutlarda Diyarbakır ve Türkiye ortalamalarına göre daha az oda bulunmaktadır. Hane halkı sayısının Türkiye ortalamasının çok üzerinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu mahalledeki yaşam koşullarının standartların çok altında olduğu söylenebilir.

Tablo 3.7.4. Konutların oda sayıları

Oda sayısı	Aziziye M.	Diyarbakır	Türkiye
	%	%	%
1 odalı	4,3	2,95	1,61
2 odalı	26,6	13,87	9,58
3 odalı	46,8	38,66	37,21
4 odalı	17	36,47	40,65
5 odalı	4,3	7,78	10,81
6 odalı	1,1	0,27	0,14
Toplam	100	100	100

Çok çocuklu hanelerde gündüz salon olarak kullanılan odalar gece yatak odası olarak kullanılmaktadır. Konutların %46,8'i üç odalıdır. İki odalı konut sayısı ise %26,6'dır.

Her haneye düşen oda sayısı ortalama 2,9'dur. Her oda başına düşen kişi sayısı ise 2,6'dır.

Anket çalışmasına dahil olan tüm konutlar sobalıdır. Tamamı sobalı olan bu konutlarda yakacak olarak kömür ve odun kullanılmaktadır. Bunların dışında tezek kullanımı da oldukça yüksektir. Hanelerin yardım alma durumunda da görüldüğü gibi gıda yardımından sonra en yaygın olarak yakacak yardımı alınmaktadır. Bunun yanında bir çok hanede hayvancılık yapıldığından tezek kullanımı yakacak ihtiyacını karşılamak için kullanılan, geçinme stratejisi olarak da görülebilecek yöntemdir., Yakacak olarak tezek kullanımı, gerek kullanımı esnasında gerekse kullanıma hazırlanması sırasında özellikle çocuklar ve kadınlar için sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.

Tablo 3.7.5. Konutun ısınması için kullanılan yakıt

	Hane s.	%
Elektrik	5	5,4
Kömür	38	40,9
Odun	26	28,0
Tezek	20	21,5
Toplama malzeme	4	4,3
Toplam	93	100

Konutların %97'si şehir kanalizasyon şebekesine, tümü içme suyu şebekesine bağlıdır. Ancak konutlardan bazılarının su sistemi içeride değil dışarıda bulunmaktadır.

Oturulan konuttan memnuniyet durumuna bakıldığında memnun olduğunu söyleyenlerin oranının bu tür bir yoksul alan için %21,5 olarak yüksek sayılabilecek bir oranda çıkmış olması aslında şaşırtıcı değildir. Gelir ve yaşam koşulları açısından

son derece yoksul bir kesim için yapı kalitesinden ve konfor durumundan daha önemli olan şey, barınacak bir yaşam alanına sahip olmaktır.

Tablo 3.7.6. Oturulan konuttan memnunluk derecesi

Memnunluk derecesi	sayı	oran
Memnun	20	21,5
İdare eder	31	33,4
Memnun değil	42	45,1
Toplam	93	100

Konuttan memnun olmama durumunun %45,1 ile yüksek çıkmasının temel nedeni yukarıda anlatılan düşük yapı ve çevre kalitesinden kaynaklanmaktadır. Konutların %54,7'sinde bakımsızlık ve eski olma, %17,4'ünde nem ve rutubet sorunları bulunmaktadır. Konutunda sorun olmadığını belirtenlerin oranı %14,0 ile yüksek bir seviyededir ancak bu değerlendirme muhtemelen çevrede çok kötü durumdaki diğer konutlara kıyasla yapıldığı için, görece sorunsuz anlamına gelmektedir.

Tablo 3.7.7. Konutun sorunları

	Hane s.	%
Evin sağlam olmaması	3	3,5
Bakımsız ve eski olması	47	54,7
Altyapı sorunları	1	1,2
Güneş almaması	5	5,8
Nem-rutubet	15	17,4
Evin küçük olması	1	1,2
Sorun yok	12	14,0
Diğer	2	2,3
Toplam	86	100

Aziziye Mahalle'si batıdaki gecekondu mahallelerinin çoğunda yaşanan süreçlerden farklı bir süreç yaşamaktadır. Özellikle Ankara ve İstanbul gecekondu alanlarıyla ilgili yapılan araştırmalarda, gecekonduların ilk yapıldıkları dönemdeki konut ihtiyacını karşılamaya yönelik "masumiyetini" kaybettiği ve ranta dönük yatırım

araçları olarak kullanılmakta oldukları belirtilmektedir. Birer yatırım aracına dönüşen gecekondular mahalleleri ıslah imar planları ve imar aflarıyla apartmanlaşmışlardır. Nöbetleşe yoksulluk kavramıyla açıklanmaya çalışılan bu süreçlerde mahalleye gelen ilk gecekondular sahipleri yeni arazileri işgal edip gecekondular inşa ederek yeni gelen göçerlere bu konutları kiralamakta ve kendi gelir seviyelerini yükseltmektedir. Bu sistemin kentte işgal edecek arazi kalmayana kadar devam edeceği belirtilmektedir.

Aziziye Mahallesi'nde ise böyle bir süreç henüz yaşanmamaktadır. Kiracı sayısı oldukça düşüktür ve kira geliri olan hane sayısı yok denecek kadar azdır. Hanelerin kendi konutları dışında, Diyarbakır kenti içerisinde konutu bulunmamaktadır. Ayrıca Diyarbakır kentine geldiklerinden beri şu anda oturdukları konutta yaşamakta olduklarını belirten hane sayısı da yüksektir. Bu durum mahallede konutların el değiştirmeye başlamadığını göstermektedir.

3.8. TOPLUMSAL AĞLAR

Aziziye mahallesi özellikle zorunlu göçle gelenlerin oluşturduğu ve kırsal karakterli bir gecekondular mahallesidir. Yaşam koşullarının zorluğu ve göç sürecinin etkileri sosyal ilişkilerde ya ileri derecede bir yakınlaşma ya da tamamen yalnızlaşma durumu ortaya çıkarmaktadır. Sosyal ilişkilerde aile ve akraba çevresiyle görüşme, yardım alma, kurumsal örgütlenme gibi temalar bu açıdan farklılaşabilmektedir.

Ekonomik sıkıntıya düşüldüğünde ilk başvuru kişi sorusuna verilen cevaplar, toplumsal ağların kurulması konusunda önemli ipuçları vermektedir. Hanelerden

%19,1'i hiç kimseye başvurmayacağını belirtmektedir. Bu hanelerin toplumsal ağlara ulaşmakta güçlük çektikleri söylenebilir. Toplumsal ağların dışında kalan hanelerin diğerlerine göre yoksullukla baş etme açısından çeşitli araçlardan mahrum olduğu ilk bölümde aktarılmıştı.

Ekonomik bir sıkıntıya düştüğünde başvurulacak ilk kişi ağırlıklı olarak aileden ya da akrabalarından olmaktadır (%67), daha sonra arkadaşlar (%8,5) gelmektedir. Aşağıdaki tabloda ekonomik sıkıntıda başvurma açısından komşuluk ilişkilerinin yetersiz kaldığı görülmektedir.

Tablo 3.8.1. Ekonomik sıkıntıda ilk başvuru kişi

	Hane s.	%
Aile/ akraba	63	67
Arkadaş	8	8,5
Komşu	1	1,1
İşyeri/patron	1	1,1
Hiç kimse	18	19,1
Herhangi biri	2	2,1
Tefeci	1	1,1
Toplam	94	100

Oturulan mahallede akrabaların sayısı ve hemşerilerin sayısı etnik ve ailesel dayanışma ağlarının bulunup bulunmadığını gösteren bir başka veridir. Mahallede hiç akrabası olmayan hane sayısı %21,4'dür. Akrabalar dışında hemşerisi olmayan hane oranı ise %42,9'dur. Aziziye Mahallesi'nde göç konusunun incelendiği bölümde aktarıldığı gibi hanelerin göç ettikleri köylere bakıldığında aynı köyden göç eden hanelerin sayısının çok düşük olması bu bulguyu desteklemektedir.

Tablo 3.8.2. Oturulan mahalledeki akrabaların ve hemşerilerin hane sayısı

	Akraba sayısı		Hemşeri sayısı	
	Hane s.	%	Hane s.	%
Hiç yok	18	21,4	30	42,9
1-2 hane	28	33,3	5	7,1
3-5 hane	20	23,8	13	18,6
6-10 hane	12	14,3	13	18,6
11-20 hane	5	6,0	5	7,1
21 ve üstü	1	1,2	4	5,7
Toplam	84	100	70	100

Aziziye Mahallesi'ne göç edenlerin bu mahalleyi seçme nedenlerinden ilki ve en önemlisi kiraların düşük, arsaların ya da konutların ucuz olmasıdır. İkinci neden olarak ise akraba, hemşeri ya da tanıdıkların bu mahallede oturması gelse de az önce anlatıldığı üzere akraba ve hemşeri sayılarının düşük olması dolayısıyla bu oran da düşük çıkmaktadır.

Tablo 3.8.3. Aziziye Mahallesi'ni seçme nedeni

	Sayı	%
Kiralar düşük/ konutlar ucuz	72	79,12
Akraba/hemşeri/ tanıdıklara yakın	9	9,89
İşyerine yakın	2	2,20
Eskiden beri burada oturduğu için	1	1,10
Özel bir sebebi yok/ Fark etmez	5	5,49
Kira ödemeyen bir ev (lojman, akraba evi vb.)	1	1,10
Diğer	1	1,10
Total	91	100

Türkiye'de yaşanan göç ve gecekondulaşma deneyimleri ve Aziziye Mahallesi arasındaki bir fark da aynı mahallede oturan akraba ve hemşerilerin sayısından kaynaklanmaktadır. Zorunlu göç dışındaki göç tiplerinde haneler göç ettikleri kente akraba ya da hemşeri yardımıyla kente yerleşmektedirler. Bu yardımlar konut

bulmak ya da yapmaktan iş bulmaya kadar değişen şekillerde olmaktadır. Genel olarak da aynı köyden gelen kişiler aynı mahallelerde yaşamaktadırlar.

Burada ise aynı köyden gelen haneler aynı mahalleye yerleşmemişlerdir. Aynı köyden göç eden hane sayısı çok düşüktür. Hanelerin 71 tanesi kendi köylerinden Aziziye Mahalle'sine göç eden tek hanedir. göç edilen köyden iki hanenin göç ettiği durum sayısı 10'dur. Bir köyden de üç hane gelmiştir. Dolayısıyla diğer kentlerdeki gibi toplumsal ağlara katılımları köylüleri üzerinden olmamaktadır. Fakat bu durum toplumsal ağların oluşumunda hemşerilik faktörünün hiç rol oynamadığını göstermez. Diğer illerdekilere kıyasla çok yoğun olmasa da aynı ilçeden gelen hanelerin birbirleriyle dayanışma içinde olduğu söylenebilir.

Tablo 3.8.4. Göç eden hanelerin geldikleri ilçeler

	Sayı	%
Dicle	14	17,9
Hazro	14	17,9
Kulp	12	15,4
Lice	9	11,5
Derik	8	10,3
Hani	5	6,4
Çınar	4	5,1
Eğil	3	3,8
Mazıdağı	3	3,8
Silvan	3	3,8
Eğil	1	1,3
Bismil	1	1,3
Piran	1	1,3
Toplam	78	100

Göç edenlerin göç ettikleri yerle ilişkileri de yoksullukla baş edebilmek için kullanabilecekleri stratejilerden biridir. Haneler göç ettikleri yerlere ekonomik yardım gönderirken oradan da genellikle gıda yardımı almaktadırlar.

Aziziye Mahallesi'nde ise görüülen hanelerin hiç birisi son bir yıl içerisinde köylerinden maddi yardım almamış ve köye yardım yapmamıştır. Hanelerin köyle en azından ekonomik ilişkilerinin kesilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bunun nedenlerinden birisi de zorunlu göç nedeniyle köyde ilişkiye geçilecek hane kalmamış olması olabilir.

3.9. MAHALLE VE KENTE ENTEGRASYON

Tıpkı konuttan memnun olma değerlendirmesi gibi, mahalleden memnuniyet değerlendirmesi de alanda yaşayan insanların yaşamsal önceliklerinden bağımsız ele alınmamalıdır.

Mahallelerinin genel olarak iyi ve orta bulan haneler, yapı kalitesinin kötü olduğunu düşünmektedirler. Buna karşın yapı kalitesinin iyi olduğunu düşünenlerin sayısı da çok düşük değildir. Yapı kalitesi bakımından Aziziye Mahallesi'ni iyi durumda olarak değerlendirmek, dışarıdan bakıldığında mümkün değilse de bu cevabı verenler diğer konut alanlarına kıyasla kendi yaşadıkları konutların iyi kalitede olduğunu düşünmektedirler.

Komşuluk ilişkilerinin ise memnuluk verici düzeyde olduğunu görmekteyiz. Ekonomik sıkıntıya düşülmesi durumunda ilk yardım istenecek kişiler arasında komşular yoksa da diğer bazı konularda komşulardan yardım alındığı söylenebilir.

Tablo 3.9.1. Mahalleye ilişkin değerlendirmeler

	Genel değerlendirme		Yapı kalitesi		Komşuluk ilişkileri	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyi	35	38	26	28,3	81	88
Orta	27	29,4	20	21,7	9	9,7
Kötü	30	32,6	46	50	2	2,1
Toplam	92	100	92	100	92	100

Haneler ağırlıklı olarak (%97,8) 1-2 yıl içerisinde başka bir mahalleye taşınmayı düşünmemektedirler. Bunun en önemli nedeni ekonomik sorunlardır. Bir diğer neden ise oturlan mahalleden memnuniyettir.

Diyarbakır kentinde gecekondular alanları ve çöküntü bölgeleri oldukça tanımlı sayılabilecek şekilde ayrıştırılabilir. Aziziye mahallesinde yaşayanlara kent bütününde yaşanması en zor alan sorulduğunda, kendi yaşadıkları yerleşim alanını belirtmekte, ancak diğer gecekondular alanlarını ve Suriçi gibi çöküntü bölgelerini de eklemektedirler.

Tablo 3.9.2. Diyarbakır kentinin en sorunlu ve yaşaması zor semti

	Sayı	%
Aziziye - Seyrantepe	42	48,3
Diğer gecekondular mahalleleri	31	35,1
Sur içi	14	16,1
Toplam	87	100

Aziziye mahallesi tipik bir kırsal nitelikli gecekondular yerleşmesi olarak kentsel donatıların, servis ve hizmetlerin yetersiz olduğu bir yerleşim alanıdır. Dolayısıyla kentsel donatıların kullanılması ile ilgili aşağıdaki tablo bu alanda yaşayanların Diyarbakır'ın diğer semtlerinde bulunan kentsel donatılara erişimini ve kullanabilmesini sorgulamaktadır. Açık ki, gerek ekonomik durum, gerek yaşamsal öncelikler, gerekse özellikle kadınların ev işleriyle ilgilenme zorunluluğu nedeniyle

vakit ayıramaması gibi nedenler bu tür kentsel gündelik ihtiyaçların karşılanmasının çok düşük düzeyde kaldığını göstermektedir.

Tablo 3.9.3. Kentsel donatıların kullanılma durumu

	Evet		Hayır	
	Hane s.	%	Hane s.	%
Sinema / Tiyatro	5	5,4	88	94,6
Sanat merkezi	1	1,1	92	98,9
Alışveriş merkezi	7	7,5	86	92,5
Spor tesisi	6	6,5	87	93,5
Yeşil alan / park	4	4,3	89	95,7
Eğlence/ dinlence	8	8,6	85	91,4

SONUÇ

Diyarbakır kentinde yaşanan yoksulluk sorunu en azından üç bileşenli bir süreç olarak gelişmiştir. Neo liberal politikaların özellikle emek pazarında yarattığı daralma ve dışlayıcılık önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci neden, sosyal devlet anlayışının uğradığı erozyonun yol açtığı dışlayıcılıktır. Yeşil kart ve benzeri uygulamalar yoksulluğa bir çözüm olmaktan çok, sosyal devlet erozyonunun dramatikliğini azaltma yönünde bir hamle olarak belirginleşmektedir. Üçüncü dinamik ise bölgeye özgü zorunlu göç sürecinin yol açtığı tahribattır.

Neo-liberal politikalar, küresel sermayeyi çekebilmek için birbiriyle yarışan kentler yarattı. Kentler, küreselleşme öncesinde belli bir işbölümü ve işbirliği esasında şekillenirken, artık küresel sermayeyi çekebilmek için kentlerin birbiriyle yarışması ön plana çıkmıştır. Bu yarış hem emek piyasası hem de üretim sürelerinin kuralılaştırılmasına neden olmuştur.

Refah devleti politikalarına son verilmesi ve yoksullara yönelik sübvansiyonların azaltılması devletin özel ilgi göstermesi gereken kesimin aleyhinedir. Buna ek olarak yapılan özelleştirmelerle yoksul halkın yararlandığı devlet tarafından üretilen hizmet ve malların fiyatlandırması piyasa koşullarına bırakılarak yine yoksulların erişemeyeceği bir durum oluşturulmuştur.

Eskiden devletin kendisinin yapması gereken sosyal, uygulamaları artık devletin küçültülmesi doğrultusunda yerel yönetimler üstlenmiştir. Fakat yerel yönetimlere

merkezi yönetim tarafından ayrılan bütçenin nüfusa göre paylaşılması kuralı katma değere göre değiştirilmiştir. Yani ekonomiye ne kadar katlı yaparsa o şehirdeki yerel yönetimler o kadar daha fazla gelir elde ediyorlar. Bu durum Diyarbakır gibi yoksul ve yüksek nüfuslu bir kent için olumsuz bir gelişmedir. Bu durum bir takım hizmetlerin daha özelleştirilmesi anlamına gelmektedir.

Diyarbakır kentinde gelişmiş bir sanayi üretimi yoktur. Ulaşım, güvenlik gibi dezavantajları nedeniyle küresel sermayenin yatırım yapmadığı bir kenttir. İlk bakışta yedek işgücü ordusuna dahil olmadıkları düşünülse de kent için değil ama ülke içinde ciddi bir potansiyeldir. Bu bölgenin yüksek oranda göç verdiğini düşünürsek bu sonuç gayet net ortaya çıkar.

Aziziye Mahallesi'ne yerleşen haneler çoğunlukla zorunlu göçle gelen hanelerdir. Göçün Aziziye Mahallesi'nde yaşayan hanelere etkisi birçok yönden ele alınabilir. Herşeyden önce, göç etmek zorunda kalan haneler, başta konut olmak üzere, üretim araçlarını ve diğer birikimlerini kısa bir süre içinde yitirmek durumunda kalmış, daha önce görece iyi durumda bulunan bir çok hane kendisini bir anda kent yoksulu olarak Diyarbakır'da bulmuştur. Kırsal yapıdan göç olgusu genellikle belli bir strateji ile gerçekleştirilen bir harekettir. En sık rastlanılan durum önce hane reisi ya da yetişkin erkeklerden birisinin kente gitmesi ve belli bir altyapı sağlandıktan sonra diğer hane üyelerinin kente gelmesidir. Zorunlu göç sürecinde ise bu tür bir planlanan bir göç sürecinden söz edilemez. Bir gün içinde kente gelmek zorunda kalan bu hanelerin kentsel yaşama eklemlenebilecek maddi ve beşeri kaynaklardan yoksunluğu hızla kentte yoksul statüsünü kazanmalarına neden olmuştur.

Bu tür bir donanım eksikliğinin en önemli boyutu emek pazarına girebilecek niteliklerden yoksun olmalarıdır. Hali hazırda geniş bir yedek işsizler ordusu tarafından sarılmış bulunan emek pazarında kendilerine yer açmaları mümkün olmayan bu kesimin emek pazarına girişı daha çok inşaat işçiliği, işportacılık ve benzeri alanlarda olmuştur. Emek pazarına girişin bir başka yolu ise mevsimlik göç stratejisi ile pamuk, tütün toplama gibi geçici ve zahmetli alanlara yönelmek olmuştur.

Zorunlu göç ve yoksullaşma sürecinin etkileri sadece çalışma yaşındaki erkeklere yönelik değildir. Bu süreçten en dramatik etkilenen kesimler kadınlar ve çocuklardır. Kentleşme sürecinin en önemli pozitif etkilerinden biri eğitim olanakları olarak tespit edilmektedir. Ancak Diyarbakır örneğinde bu tür bir pozitif dışşallığın yeterince oluşmadığı gözlenmektedir. Göç döneminde kente gelen çocukların dikkate değer bir bölümü eğitim olanaklarının dışında kalmıştır. Çocukların dikkate değer bir bölümünün ise okul saatlerini de kapsayacak biçimde enformel işlerde çalışmaya başlaması geleceğe yönelik önemli maliyetlerinde habercisi olmuştur. Gider azaltma konusunda en görünür yöntem çocukların eğitime son verilmesidir. Burada da ilk tercih edilen kişi kız çocukları olmaktadır. Ölçülmesi zor bir konu olsa da hane içindeki eşitsiz yoksulluk düzeyleri konusunda önemli bir ipucu olduğu düşünülmektedir.

Çalışma özellikle çocukların konumuna ilişkin sağlıklı bir bilgi tabanı oluşturamamıştır. Bilinen bir durum, ailelerin gerek kültürel gerek yasal olmaması

nedeniyle çocuklarının okullaşmalarına ve çalışma durumuna ilişkin sağlıklı bilgi vermedikleridir. Alan çalışmasında da bu tür bir durum ortaya çıkmış, bir çok aile çocuklarının gerçek koşulları hakkında bilgi saklama yoluna gitmiştir. Bazı durumlarda, anket çalışmasında gizlenen bu durum, enformel görüşmelerde itiraf edilmiştir.

Geçinme stratejilerinden biri olan kadının çalışması Aziziye Mahallesi'nde görülmemektedir. Bunun nedenlerinden biri ataerkil toplumsal sistemdir. Diğeri ise emek piyasasının kadının çalışabileceği biçimde gelişmemiş olmasıdır. Kadının emek pazarındaki konumuna ilişkin vurgulanması gereken en azından iki temel boyut vardır. Birincisi, kadınların emek piyasasına girecek nitelikli emek gücünü oluşturmamalarıdır. Bu konuda sorun sadece bir konuda uzmanlaşma değildir. Kadınların dikkate değer bir bölümü okuma yazma bilmemektedir. Bunun yanında ikinci engel kültürelidir. Alanda yaşayan hanelerin ataerkil değerler etrafında şekillenen yaşamı kadınların çalışmasına olumlu yaklaşmamaktadır. Bu nedenle, kadının yoksulluk sürecindeki katkısı daha çok hane içi stratejilerdeki rolüne indirgenmektedir.

Bu tür bir ev ve mahalleye sıkışma durumunun sonuçları sadece ekonomik alanda ortaya çıkmamaktadır. Kadın kentsel yaşamın parçası haline gelme konusunda hane içinde en dezavantajlı kesim haline gelmekte, günlük yaşamı içinde kent merkezi başta olmak üzere kamusal alanına çıkmakta zorlanmaktadır. Ayrıca kentleşmenin sağlayacağı varsayılan cemaat ağlarının en azından kültürel değerler olarak hala

güçlü olması kadının ikincil konumunun yeniden üretilmesinde önemli bir baskı unsuru olarak varlığını sürdürmektedir.

Yerel topluluk ilişkiler sadece baskıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmamaktadır. Belli konularda baskıcı unsurlar taşıyan bu yapılanma aynı zamanda bir dayanışma odağı da olabilmektedir. Toplumsal dayanışma ağları Aziziye’de en güçlü strateji gibi görülmektedir. Yine de yardım almak için hiç kimseye baş vurmuyacağını söyleyen hanelerin oranının azımsanamayacak oranlarda olması bu stratejinin de yoksullar arasında eşitsizliklere yol açmakta olduğunu göstermektedir. Burada temel sorunlardan biri bu tür bir dayanışmanın yardım eden alan konumunu gerektirmesidir. Temel sorunlardan birisi yoksulluk sınırı içinde kalan bu kesimin kaynaklarının sınırlılığının birbirlerine destek verecek olanakları sunmamasıdır. Bununla birlikte, özellikle toplumsal ve psikolojik anlamda hanelerin birbirlerine belli bir desteği sağladığı da görülmektedir.

Yoksulluk ve yoksullukla başa çıkabilme stratejilerinin önemli boyutu ise mekansaldır. Bu çerçevede öne çıkan önemli bir unsur barınması stratejisi olarak algılanabilecek gecekondulaşmadır. Alan araştırmasına konu olan alanın önemli bir bölümü belediye mülkiyetindedir. Bu alanı işgal eden göçmen nüfus bir anlamda en azından barınma ihtiyacını olabilecek en az kaynağı kullanarak gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, Yine geçinme stratejileri olarak görülen gecekondular, yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan bir niteliğe sahiptir. Henüz dönüşüm geçirmediği için gelir elde etmenin yolu haline gelmemiştir. Geleceğe yönelik beklentilerin varlığına karşın, mevcut halleriyle gecekondular ve işgal ettikleri kentsel arsa, Nöbetleşe

Yoksulluk çalışmasında vurgulanan, bir birikim aracı olma özelliği göstermekten en azından bugün için uzaktır.

Son olarak üzerinde durulması gereken bir boyut araştırma alanının ve bu alanda yaşayanların geleceğine yöneliktir. Belli bir spekülasyon içermekle birlikte, araştırma yapılan kesimin gelecekte içinde buldukları yoksulluk durumundan ve bu durumla bağlantılı olarak ortaya çıkan diğer olumsuzluklardan sıyrılabileceklerini söyleyebilmek mümkün değildir. Bu boyutuyla tartışılması gerekli bir konu yoksulluk sorunu ile toplumsal yaşamın her boyutunda karşı karşıya bulunan bu kesimin uzun süreli bir yoksulluk durumu sonucunda yoksulluk kültürü üreten bir kesim haline dönüşüp dönüşmeyeceği sorusudur. Bilindiği gibi yoksulluk kültürü en genel tanımı ile yoksulluk durumunun bir norm haline gelmesi ve nesilden nesile aktarılmasıdır. Bu durum söz konusu kesimin giderek yoksulluk durumunu kabullenmesi ve bunu aşacak araçları aramak bir yana sunulduğunda da kullanmama yoluna gitmesidir.

Tümüyle bir yoksulluk kültürünün yeniden üretildiğini söyleyebilmek mümkün olmasa bile, bazı temel verilere bakarak, alanda yaşayanların en azından yakın ve orta vadede kentin yoksulluk kümelenmeleri içinde kalacakları söylenebilir. Bilindiği gibi, sosyal hareketliliğin önemli bir belirleyicisi eğitimidir. Alanda yürütülen çalışma göstermektedir ki, söz konusu nüfusun geleceğini temsil eden okul yaşındaki genç ve çocukları eğitim olanaklarından yoksulluk sorunun giderecek biçimde yararlanamamaktadır. Diğer bir anlatımla, bu kesim gelecekte aile büyüklerinin emek pazarındaki konumuna benzer bir vasıfsız emek gücüne dönüşecektir.

Makro ölçekte izlenen politikaların da bu kesim açısından umut verici bir gelecek yaratacağını söylemek olanaklı değildir. İzlenen neo-liberal politikaların emek pazarını daha da seçici ve daraltıcı bir etkiyi yaratacağı söylenebilir. Ayrıca, sosyal devlet anlayışındaki aşınmanın da tersine çevrileceği yönünde bir beklentiye girmek de aşırı iyimserlik olacaktır. Bu durumda söz konusu hanelerin bugün içinde buldukları durumdan daha iyi bir konuma gelmeleri bir yana mevcut durumlarını korumalarını beklemek iyimser bir öngörü olacaktır.

Bir çok kentte olduğu gibi Diyarbakır kentinde de giderek artan bir kutuplaşma söz konusudur. Diyarbakır kenti bölgenin özgün sorunları nedeniyle diğer büyük kentlerden daha sorunlu bir sosyo-mekansal yapılanmaya sahiptir. Yukarıda yaptığımız değerlendirmenin geçerli olduğu bir durumda, Diyarbakır kentinin gelecekte çok daha ağır sorunlarla karşı karşıya kalacağı açıktır. Bu boyutuyla ele alındığında sorun sadece yoksulların kendilerini nasıl gördükleri değildir. Kentin görece varsıl kesimlerinin yoksullara bakışı da önemli bir belirleyici haline gelmektedir. Başka kentlerde olduğu gibi Diyarbakır kentinde de son dönemde sosyo-mekansal bir kutuplaşma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Sokak çocuklarının sayısındaki dramatik artış, kentte arttığı vurgulanan gasp ve benzeri türden suçlar orta sınıf içinde belli bir gerginliğe yol açmakta ve bu durumdan büyük ölçüde yoksul kesim sorumlu tutulmaktadır. Bu yaklaşımın mekansal bir sonucu kentte son dönemde ağırlık kazanmaya başlayan kapalı sitelerin oluşumudur. Bir başka anlatımla, özellikle yaşam alanlarında orta sınıf kendi içine kapanma eğilimi göstermekte ve kendini yalıtılmaktadır. Benzer bir yalıtmanın farklı bir biçimde de

olsa, kent yoksullarının yaşadığı mahalleler içinde geçerli hale geldiği düşünüldüğünde, kentin birlikte yaşam alanı olarak tanımlandığında geleceğinin sorunlu hale geldiği söylenebilir. Bu nedenle, yoksulluk sorununa yönelik politikaların geliştirilmesi ve etkin sonuçların alınması sadece yoksulların durumuna ilişkin bir müdahale değildir. Bu tür bir müdahale kentin ortak geleceğine yöneliktir.

KAYNAKÇA

- Amis P., “Making Sense Of Urban Poverty”, *Environment and Urbanization*, vol. 7, No. 1, April 1995
- Balcı E., Demşek S., Ertuna C., “Yoksulluk Olgusunun Değerlendirilmesi”, *Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği*, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara, 2001
- Beall J., Kanji N. “Households, Livelihoods and Urban Poverty”, *Urban Governance, Partnership and Poverty Theme Paper 3*, Department of Social Policy and Administration
London School of Economics, August 1999
- Birsal G., Polat E., Çalışır S., Hovardaoğlu O., “Kentsel Yoksulluğun Değişik Tanımları Üzerine”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002
- Christian M. Rogerson, “Urban Poverty And The İnformal Economy In South Africa’s Economic Heartland”, *Environment and Urbanization*, Vol 8, No 1, April 1996
- DİE, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler; Diyarbakır*, DİE, Ankara, 1998
- Doğan A. E., “Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: Dünya Kentlerine Göç”, *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 2002
- Ecevit Y., Türkyılmaz S., “Kentlerde Kadın Yoksulluğuna Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Yaklaşım: Kavramsal ve Metodolojik Vurgular”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu*, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002
- Engels F., *Konut Sorunu*, Sol Yayınları, Ankara, 1992

- Eraydın A., “Sermaye Birikim Sürecinde Kentler”, Defer
- Erder S., *İstanbul Bir kent Kondu: Ümraniye*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996
- Erder S., *Kentsel Gerilim*, um:ag, Ankara, 1997
- Harvey D., *Sosyal Adalet ve Şehir*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003
- Harvey D., “Capitalism: The Factor of Fragmentation”, *From Modernization to Globalization*, Blackwell Publishers, 2002
- Işık O.; Pınarcıoğlu, M. Melih, *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- Kalaycıoğlu S., Rittersberger-Tılıç H., “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Statejileri”, *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 2002
- Kalaycıoğlu S., “Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Tanımlanmasında Geçinme ve Aile Stratejilerinin Etkileri”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002
- Keleş R., *Kentleşme Politikası*, İmge, Ankara, 1997
- Koyuncu M., Şenses F., “Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri”, *ERC Working Papers in Economics*, 2004
- Martin Ravallion, “On the Urbanization of Poverty”, Policy Research Working Paper, The World Bank Development Research Group Poverty, April, 2001
- Özügürlü, Metin, “Küresel Fabrikanın Doğuşu Ve Yükselişi”, http://www.Uzaklar.Net/Html/Kuresel_Fabrika-Metin_Ozugurlu.Html, 09 Ağustos 2005
- Rocha, M. G., *The Resources of Poverty*, Blackwell, Cambridge, 1994

- Rakodi, C., “Women’s Work or Household Strategies”, *Environment and Urbanization*, Vol. 3, No. 2. 1991
- Sen, A., *Poverty and Famines*, Clarendon Press, Oxford, 1981
- Sen, A. K., *The Standard of Living*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987
- Şengül, H. Tarık, *Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, WALD yayınları, İstanbul, 2001
- Şengül, H.Tarık., Ersoy, M. (der.), *Şanlıurfa Kentinde Yoksulluk*, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2002 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara, 2004
- Şengül T., “Kentsel Yoksulluk ve Mekansal Ölçek Sorunu”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002
- Şenses F. , *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim, İstanbul, 2001
- Tekeli İ., “Yoksulluğu Düşünme Biçimimiz Samimiyet Sınavını Geçebilir mi?”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, Ankara, TMMOB ŞPO, 2002
- Wratten Ellen, “Conceptualizing Urban Poverty”, *Environment and Urbanization*, vol. 7, No. 1, April 1995

EK-1

HANE HALKI ANKETİ

Bina kalitesi	( )Yüksek ( )Orta ( )Düşük
Hane kalitesi	( )Yüksek ( )Orta ( )Düşük

A. KONUT YERİ, NİTELİĞİ VE HANEDE YAŞAYANLAR

1. Görüşülen kişinin hane reisine yakınlık derecesi	( ) Hane reisi ( ) Diğer.....
2. Görüşülen kişinin doğum yılı	
3. Hanede yaşayan kişi sayısı (ASKERDE VE EĞİTİM AMAÇLI BAŞKA ŞEHİRDE OLANLAR DAHİL)	
4. Hanede yaşayan evli çift sayısı	
5. Hanede çalışan kişi sayısı (EMEKLİLER DAHİL)	
6. Konutun kat sayısı (ZEMİN KAT DAHİL)	

B. ŞU ANDA HANEDE YAŞAYANLARIN, EĞİTİM, MESLEK, ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK DURUMU

Hane Sıra No.	7. Hane Reisine Yakınlık	8. Doğum Yılı	9. Cinsi yefi	10. Medeni durumu	11. Doğum yeri (İL, İLÇE, KÖY BELİRTİLECEK)	12. Eğitim durumu	13. Çalışma durumu	14. Yaptığı İş ve Unvanı (ŞU AN TAM OLARAK NE YAPTIĞI AÇIKÇA YAZILACAK)
1	1-Hiçbirisi 2-Eşi 3-Çocuğu 4-Annesi 5-Babası 6-Kardeşi 7-Gelini 8-Damadı 9-Akrabası 10-Akraba olmayan		1-Erkek 2-Kadın	1-Hiç evlenmedi 2-Evli 3-Birlikte yaşıyor 4-Ayrı yaşıyor 5-Eşi ölüü 6-Boşandı	(İL, İLÇE, KÖY BELİRTİLECEK)	1- Okur-Yazar değil 2- Okur-Yazar 3- Okul çağında değil 4- İlkokul mezunu 5- Orta okul mezunu 6- Lise mezunu 7- Y. Okul / Üniversite mezunu 8- Yüksek Lisans / Doktora 9- İlköğretime devam ediyor 10- Liseye devam ediyor 11- Y.Okul/Üniversiteye devam	1- Sürekli İş Var 2- İş Buldukları Çalışıyor 3- Mevsimlik Çalışıyor 4- İşsiz İş Arıyor 5- İşsiz İş Aramıyor 6- Ev Kadını 7- Öğrenci 8- Çalışamaz haldede 9- İrat sahibi 10- Emekli-çalışıyor 11- Emekli-çalışıyor	Örnek: -Memur/işçi (Memur/işçi olması durumunda sonuht olarak ne iş yaptığını yazınız. ÖRN: Personel Müdürü/Şefi - Öğretmen -Müşahatemi, Şöför -Diz.fabrikaişçisi-Vasıflı duvar işçisi vs -Doktor -Makine Mühendisi -Banka Müdürü -Üniversite öğretim elemanı -İlkokul Öğretmeni -Odadı -Garson -Satış elemanı -Seyyar satıcı
2					/ / /			
3					/ / /			
4					/ / /			
5					/ / /			
6					/ / /			
7					/ / /			
8					/ / /			
9					/ / /			
10					/ / /			
11					/ / /			
12					/ / /			
13					/ / /			
14					/ / /			

C. HANENİN GÖÇ DURUMU

27. Hane reisinin babasına ait bilgiler:

Hane reisinin babasının doğum yeri (İL VE İLÇE ADI)	Hane reisinin babasının Mesleği ve Unvanı (BABA EMEKLİ İSE EMEKLİ OLDUĞU İŞİN BİLGİSİ ALINACAK) Örnek: -Memur/İşçi (Memur/işçi olması durumunda somut olarak ne iş yaptığını yazınız. ÖRN: Personel Müdürü/Şefi -Öğretmen -Müstahtem -Şöför -Düz fabrika işçisi -Vasıflı duvar işçisi vs) -Doktor -Makine Mühendisi -Banka Müdürü -Üniversite öğretim elemanı -İlkokul Öğretmeni -Odacı -Garson -Seyyar satıcı	Çalıştığı Kurum ( ) Kamu ( ) Özel	Çalıştığı sektör ( ) Tarım/ Hayvancılık ( ) Sanayi ( ) İnşaat ( ) Ticaret ( ) Hizmet ( ) Diğer	İşindeki konumu ( ) Ücretli ( ) Yevmiyeli ( ) İş Veren ( ) Kendi Hesabına ( ) Aile İçi
	( )Bilmiyor			

28. Hane reisi Diyarbakır kentine nasıl geldi? (TAYİN/ATAMA, EĞİTİM AMAÇLI GÖÇ DAHİL)

- ( ) Hane reisi Diyarbakır'ın içinden/merkezden. (->33. SORUYA GEC)
 ( ) Hane reisinin babası göç etmiş. (->29. SORUYA GEC)
 ( ) Hane reisinin kendisi göç etmiş. (->29. SORUYA GEC)

29.

Hane reisinin/hane reisinin babasının Diyarbakır kentine geliş yılı	Nereden geldi?	Geliş nedeni? (BİR DEN FAZLA ŞIK İŞARETLENEBİLİR)
	İl adı:..... İlçe adı ..... Köy adı:.....	( ) Köyde geçinememe ( ) İş arama-bulma ( ) Güvenlik ( ) Tayin /Atama ( ) Hanedeki fertlerden birine bağımlı göç ( ) Eğitim ( ) Evlilik ( ) Diğer (Belirtiniz).....

30. a) Son bir yıl içinde ilçe/köyünüzden maddi yardım aldınız mı?

- ( ) Hayır ( ) Evet

Yardımanın Türü		Yardımanın Sıklığı	
( ) Para	( ) Giyecek	( ) Ayda 2-3	( ) Altı ayda 1
( ) Gıda	( ) Eğitim	( ) Ayda 1	( ) Yılda 1
( ) Yakacak		( ) İki-üç ayda 1	( ) Düzensiz
( ) Para	( ) Giyecek	( ) Ayda 2-3	( ) Altı ayda 1
( ) Gıda	( ) Eğitim	( ) Ayda 1	( ) Yılda 1
( ) Yakacak		( ) İki-üç ayda 1	( ) Düzensiz

b) Son bir yıl içinde ilçe/köyünüze maddi yardım yaptınız mı?

- ( ) Hayır ( ) Evet

Yardımanın Türü		Yardımanın Sıklığı	
( ) Para	( ) Giyecek	( ) Ayda 2-3	( ) Altı ayda 1
( ) Gıda	( ) Eğitim	( ) Ayda 1	( ) Yılda 1
( ) Yakacak		( ) İki-üç ayda 1	( ) Düzensiz
( ) Para	( ) Giyecek	( ) Ayda 2-3	( ) Altı ayda 1
( ) Gıda	( ) Eğitim	( ) Ayda 1	( ) Yılda 1
( ) Yakacak		( ) İki-üç ayda 1	( ) Düzensiz

31 ve 32. Sorular yalnızca güvenlik nedeniyle gelenlere sorulacak.

31. Hane reisi köye geri dönmeyi düşünüyor mu?
( ) Evet

( ) Hayır

Ne zaman	Neden?
( ) Koşullar sağlamca ( ) 1-2 yıl içinde ( ) 3-10 yıl içinde ( ) Emekli olunca	

Neden?
( ) Burada düzen kurduk ( ) İş imkanı / Arazi yok ( ) Konut yok ( ) Güvenli değil ( ) Kan davası var ( ) Diğer (Belirtiniz).....

32. Eskiden hanenizde yaşayıp da sonradan köye geri dönenler oldu mu?
( ) Hayır ( ) Evet

Toplam Kaç Kişi?	Hane reisine yakınlık dereceleri
	( ) Hane reisi ( ) Eşi ( ) Kızı ( ) Oğlu ( ) Amnesi ( ) Babası ( ) Kardeşi ( ) Gelini/ ( ) Akrabası ( ) Akriba olmayan Damad

33. Hanenizde yaşayanlardan mevsimlik işçi olarak başka şehirlere göç eden var mı?
( ) Hayır ( ) Evet

Kaç kişi?	Hane reisine yakınlık derece(ler)i (BİRDEN FAZLA ŞIK İŞARETLENEBİLİR)	İçlerinde okul çağında olan var mı?	Hangi sektörde çalışıyorlar? (BİRDEN FAZLA ŞIK İŞARETLENEBİLİR)	Şehir adı?
	( ) Hane reisi ( ) Kardeşi ( ) Eşi ( ) Gelini ( ) Kızı ( ) Damad ( ) Oğlu ( ) Akrabası ( ) Amnesi ( ) Ailecek ( ) Babası ( ) Akriba olmayan	( ) Var-> Sayısı:..... ( ) Yok	( ) Tarım ( ) Turizm ( ) Hizmet ( ) İnşaat ( ) Diğer	1..... 2..... 3.....

34. Hanenizde yaşayanlardan son 10 yıl içinde Diyarbakır'dan başka bir şehre göç eden oldu mu? (YURTDIŞI DAHİL) (TAYİN/ATAMA, EĞİTİM AMAÇLI GÖÇ DAHİL)
( ) Hayır ( ) Evet

	Sayısı	Göç nedeni?	Şehir ya da Ülke adı?
( ) Hane reisi	-		
( ) Eşi			
( ) Kızı			
( ) Oğlu			
( ) Amnesi	-		
( ) Babası	-		
( ) Kardeşi			
( ) Diğer (Belirtiniz)			

35. Önümüzdeki 1-2 yıl içinde ailecek Diyarbakır'dan başka bir şehre taşınmayı ciddi biçimde düşünüyor musunuz?
( ) Hayır ( ) Evet

Hangi şehre?	Neden?

D. HANENİN EKONOMİK DURUMU

36. Hane reisinin **şimdiki iş hariç** Diyarbakır'da daha önce yapmış olduğu işleri ilk işten son işe doğru sıralayınız

	Yaptığı İş ve Unvanı Örnek: -Memur/İşçi (Memur/işçi olması durumunda somut olarak ne iş yaptığını yazınız. ÖRN: Personel Müdürü/Sefi -Öğretmen -Müstaahem -Soför -Düz fabrika işçisi-Vasıflı duvar işçisi vs.) -Doktor -Makine Mühendisi -Banka Müdürü -Üniversite öğretim elemanı -İlkokul Öğretmeni -Odacı -Garson -Satış elemanı-Seyyar satıcı	Kaç Yıl/Ay Bu işi yaptınız?	Çalıştığı Kurum	Çalıştığı sektör	İşteki Konumu
1			1. Kamu 2. Özel	1-Tarım/ Hayvancılık 2-Sanayi 3-İnşaat 4-Ticaret 5-Hizmet 6-Diğer	1- Ücretli 2- Yevmiyeli 3- İşveren 4- Kendi hesabına 5- Aile içi
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					

( ) Hep aynı işte çalışmış.

37. Hane reisi son 2 yıl içinde işsiz kaldı mı?

( ) Hayır ( ) Evet

Neden?	Ne kadar süre ile işsiz kaldı? (AY OLARAK)
( ) Düzensiz iş yapıyor / İş buldukça çalışıyor	1.....
( ) İşten çıkarılma/Atılma	2.....
( ) Göç nedeniyle	3.....
( ) İsteyerek bırakma (Daha iyi bir iş için vs.)	4.....
( ) Sağlık nedeniyle	5.....
( ) İşyerinin kapanması	6.....
( ) Diğer (Belirtiniz).....	.....

38. Hanenin yapılan iş ve ek işler dışında bir geliri var mı?

( ) Yok ( ) Var

Nereden?	Gelirin miktarı? (YILLIK / AYLIK BELİRTİLECEK)
( ) Kira	
( ) Emekli maaşı	
( ) Yaşlılık maaşı	
( ) Aile/ Akraba yardımı	
( ) Tarım-hayvancılık	
( ) Araç	
( ) Vadeli hesap	
( ) Diğer (Belirtiniz).....	

39. Hanenin toplam ortalama aylık geliri ne kadardır?	
---	--

40. Son 1 yıl içerisinde herhangi bir kişi ya da kurumdan sağladığımız bir yardım var mı?
(KÖYDEN ALDIĞINIZ YARDIMLAR HARİÇ / ÖĞRENİM KREDİLERİ DAHİL)
( ) Yok ( ) Var

Nereden	Yardımanın Türü	Yardımanın Sıklığı
( ) Belediye ( ) Aile/Akraba ( ) Dernek ( ) Kişi ( ) Vakıf ( ) Diğer (Belirtiniz) ( ) Kamu kurumu	( ) Para ( ) Giyecek ( ) Gıda ( ) Eğitim ( ) Yakacak	( ) Ayda 2-3 ( ) Altı ayda 1 ( ) Ayda 1 ( ) Yılda 1 ( ) İki-üç ayda 1 ( ) Düzensiz
( ) Belediye ( ) Aile/Akraba ( ) Dernek ( ) Kişi ( ) Vakıf ( ) Diğer (Belirtiniz) ( ) Kamu kurumu	( ) Para ( ) Giyecek ( ) Gıda ( ) Eğitim ( ) Yakacak	( ) Ayda 2-3 ( ) Altı ayda 1 ( ) Ayda 1 ( ) Yılda 1 ( ) İki-üç ayda 1 ( ) Düzensiz
( ) Belediye ( ) Aile/Akraba ( ) Dernek ( ) Kişi ( ) Vakıf ( ) Diğer (Belirtiniz) ( ) Kamu kurumu	( ) Para ( ) Giyecek ( ) Gıda ( ) Eğitim ( ) Yakacak	( ) Ayda 2-3 ( ) Altı ayda 1 ( ) Ayda 1 ( ) Yılda 1 ( ) İki-üç ayda 1 ( ) Düzensiz
( ) Belediye ( ) Aile/Akraba ( ) Dernek ( ) Kişi ( ) Vakıf ( ) Diğer (Belirtiniz) ( ) Kamu kurumu	( ) Para ( ) Giyecek ( ) Gıda ( ) Eğitim ( ) Yakacak	( ) Ayda 2-3 ( ) Altı ayda 1 ( ) Ayda 1 ( ) Yılda 1 ( ) İki-üç ayda 1 ( ) Düzensiz

41. Hane reisinin ekonomik bir sıkıntıya düştüğünde ilk başvuracağı kişi kimdir?

Başvurulan kişi		
( ) Aile	( ) Arkadaş	( ) Hiç kimse
( ) Akraba	( ) Komşu	( ) Diğer (Belirtiniz).....
( ) Hemşeri	( ) İşyeri / Patron	

42. Hane reisinin şu an borcu var mı?
( ) Hayır ( ) Evet ( ) Bilmiyorum

Kime? (BİRDEN FAZLA ŞIK İŞARETLENEBİLİR)	Toplam Miktar
( ) Aile-Akraba ( ) Banka ( ) Kişi ( ) Kredi Kartı ( ) Bakkal/ Esnaf ( ) Kamu Kurumu (Belirtiniz)..... ( ) Diğer (Belirtiniz)	

43. Hane reisinin son 2 yıl içinde ekonomik sıkıntı nedeniyle sattığı taşınır-taşınmaz herhangi bir malı oldu mu?
( ) Hayır ( ) Evet

Ne sattı ? (BİRDEN FAZLA ŞIK İŞARETLENEBİLİR)		
( ) Gayrimenkul	( ) Hayvan	( ) Ziynet eşyası
( ) Araç	( ) Ev eşyası	( ) Diğer (Belirtiniz).....

44. Hanede aşağıdaki eşyalardan hangileri var? (SADECE VAR OLANLARI İŞARETLEYİNİZ)

Telefon	( )
Televizyon	( )
Buzdolabı	( )
Çamaşır makinesi	( )
Bulaşık makinesi	( )
Bilgisayar	( )
Klima (cv)	( )
Cep telefonu	( )
Dijital Kamera/ Dijital fotoğraf makinesi	( )
Video/DVD	( )

Özel araç ( )	Türü (ARABA, BİSİKLET MOTOSİKLET vs.)	Markası	Modeli	Yılı
1				
2+				

Ticari araç ( )	Türü (TAKSİ, PİKAP, MİNİBÜS vs.)	Markası	Modeli	Yılı
1				
2+				

45. Ailenizin ekonomik durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?	( ) Çok iyi ( ) İyi ( ) Orta ( ) Kötü ( ) Çok kötü
---	--

E. HANENİN KONUT DURUMU

46. **Su an oturulan konuta ait bilgiler:**

Taşındığı yıl	Konut türü	Mülkiyet durumu	Konut fîretim biçimi
	( ) Villa-müstakil ( ) Apartman ( ) Gecekondu	( ) Ev sahibi ( ) Ev sahibi değil ama kira ödemiyor ( ) Lojman ( ) Kiracı	( ) Toplu konut ( ) Kooperatif ( ) Yap-satçı/Mütahit yapmış ( ) Arsamızı mütahite verdik ( ) Kendimiz yaptık ( ) Bilmiyorum

47. **Kiracı olanlara sorulacak**

Kira miktarı nedir?	
---------------------	--

48. **Ev sahibi olanlara sorulacak**

Evin tapusu var mı?	( ) Yok ( ) Var --> ( ) Müstakil ( ) Hisseli ( ) Tapu tahsis belgesi ( ) Bilmiyorum
Binanın ruhsatı var mı?	( ) Yok ( ) Var ( ) Bilmiyorum
Hane reisi konutu hangi kaynakla edindi? (BİR DEN FAZLA SEÇENEK İŞARETLENEBİLİR)	( ) Bireysel ve aile birikimi ( ) Miras ( ) Kredi/Borçlanma ( ) Arsamızı mütahite verdik ( ) Diğer (Belirtiniz).....

49. Hane üyelerinin köyedeki mülkleri ve şu an oturduğu konut dışında sahip olduğu başka bir gayrimenkul var mı?
 Yok Var

	Türü	Yeri (İL, İLÇE, SEMT)	Kullanımı
1	1- Apartman 2- Apartman dairesi 3- Müstakil ev 4- Gecekondu 5- Dükkan		1- Boş 2- Kirada 3- Aile bireyleri kullanıyor 4- Yazlık
2	6- Ofis-büro 7- Arsa 8- Tarla-bahçe 9- Diğer		
3			
4			
5			

50. Hane reisinin Diyarbakır Kentinde şimdiye kadar oturduğu konutları **şimdiki hariç** baştan sona doğru sıralayınız.

	Mahalle/Sokak adı	Bu konutta hangi yıllar arasında oturdunuz?	Konut türü	Mülkiyet durumu	Taşınma nedeni
1			☐ Villa-Müstakil ☐ Apartman ☐ Gecekondu	☐ Ev sahibi ☐ Ev sahibi değil ama kira ödemiyor ☐ Lojman ☐ Kiracı	
2			☐ Villa-Müstakil ☐ Apartman ☐ Gecekondu	☐ Ev sahibi ☐ Ev sahibi değil ama kira ödemiyor ☐ Lojman ☐ Kiracı	
3			☐ Villa-Müstakil ☐ Apartman ☐ Gecekondu	☐ Ev sahibi ☐ Ev sahibi değil ama kira ödemiyor ☐ Lojman ☐ Kiracı	
☐ Hep aynı konutta oturmuş					

51. Konut konfor durumu:

Evdeki toplam oda sayısı nedir? (Salonu da oda sayınız)	
Evin m2'si nedir?	
Tuvalet nerede?	☐ İçeride ☐ Dışarıda ☐ Ortak ☐ Yok
Banyo nerede?	☐ İçeride ☐ Dışarıda ☐ Ortak ☐ Yok
Ev nasıl ısıtıyor?	☐ Soba ☐ Kalorifer ☐ Diğer (Belirtiniz).....
Isınma için kullanılan yakıt nedir?	☐ Elektrik ☐ Kömür ☐ Odun ☐ Tezek ☐ Tüp gaz /Gazyağı ☐ Diğer (belirtiniz).....
Kanalizasyon durumu	☐ Şehir şebekesi ☐ Foseptik ☐ Yok
Belediye içme suyu şebekesine bağlantısı var mı?	☐ Var ☐ Yok-> Nereden temin ediliyor? ☐ Kuyu /Artezyen ☐ Diğer (belirtiniz).....
Oturduğunuz evin herhangi bir sorunu var mı? (ÇATI AKMASI, NEM, BAKIMSIZLIK, GÜNEŞ ALMAMA..)	....
Evinizden memnunluk dereceniz nedir?	☐ Çok memnunum ☐ Memnunum ☐ İdare eder ☐ Memnun değilim ☐ Hiç memnun değilim

F. MAHALLE ALGISI

52. Hane reisi (ya da hane reisinin babası) neden bu mahallede oturmayı seçti?

(YANIT BİRDEN FAZLA YSA EN ÖNEMLİ İKİ NEDENİ İŞARETLEYİNİZ)

☐ Kiralar düşük / Arsa, konutlar ucuz	☐ Konut / Çevre kalitesi yüksek
☐ Akraba / Hemşeri / Tamdıklara yakın	☐ Güvenli
☐ Okula yakın	☐ Eskiden beri burada oturduğumuz için
☐ İşyerine yakın	☐ Özel bir sebebi yok/ Tesadüf
☐ Diğer (Belirtiniz).....	

53. Oturduğumuz mahallede yaşayan-> **Akrabaların hane sayısı:** ..... **Hemşerilerin hane sayısı:**.....

54. Mahallenizde aşağıdaki olanakların hangilerinden faydalanabiliyorsunuz?

	Mahallede aşağıdaki olanaklar var mı?	Hane üyeleri bu olanakları kullanıyor mu?	Kullanan kişi 1- Hane reisi 2- Eşi 3- Çocukları 4- Anne/ Baba 5- Kardeşi 6- Ailecek 7- Diğer.....	Ne sıklıkta kullandığı
Yeşil Alan/ Park	☐ Var ☐ Yok	☐ Evet ☐ Hayır		☐ Her gün ☐ 2-3 ayda bir ☐ Haftada 1-2 ☐ Yılda bir ☐ Ayda 1-2
Çocuk parkı	☐ Var ☐ Yok	☐ Evet ☐ Hayır		☐ Her gün ☐ 2-3 ayda bir ☐ Haftada 1-2 ☐ Yılda bir ☐ Ayda 1-2
Sosyal tesis (Yasevi, eğitim merkezi, kurs vs)	☐ Var ->Nedir? ..... ☐ Yok	☐ Evet ☐ Hayır		☐ Her gün ☐ 2-3 ayda bir ☐ Haftada 1-2 ☐ Yılda bir ☐ Ayda 1-2
Spor tesisi	☐ Var ☐ Yok	☐ Evet ☐ Hayır		☐ Her gün ☐ 2-3 ayda bir ☐ Haftada 1-2 ☐ Yılda bir ☐ Ayda 1-2
Pazar	☐ Var ☐ Yok->Nereye gidiliyor?	☐ Evet ☐ Hayır		☐ Her gün ☐ 2-3 ayda bir ☐ Haftada 1-2 ☐ Yılda bir ☐ Ayda 1-2
Çamaşırhane	☐ Var ☐ Yok	☐ Evet ☐ Hayır		☐ Her gün ☐ 2-3 ayda bir ☐ Haftada 1-2 ☐ Yılda bir ☐ Ayda 1-2
Kahvehane	☐ Var ☐ Yok	☐ Evet ☐ Hayır		☐ Her gün ☐ 2-3 ayda bir ☐ Haftada 1-2 ☐ Yılda bir ☐ Ayda 1-2
Otopark	☐ Var-> ☐ Ücretli ☐ Ücretsiz ☐ Yok	☐ Evet ☐ Hayır		☐ Her gün ☐ 2-3 ayda bir ☐ Haftada 1-2 ☐ Yılda bir ☐ Ayda 1-2

55. Hanedeki çocuklar en çok nerede oyun oynuyor?

( ) Sokak ( ) Park ( ) Okul bahçesi ( ) Boş arsa ( ) Ev-bina içinde ( ) Diğer (Belirtiniz).....

56. Mahallenizi aşağıdaki özellikler bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?

	Çok iyi	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü	Bilmiyorum	Neden?
Yapı kalitesi (Sağlamlık, yahtım, güneş alma vb)							
Yapılama sıklığı ve kat yüksekliği (Dar sokaklar, yakın balkonlar)							
Ulaşım (Şehir merkezine, iş yerine, hastaneye, okula vs.)							
Güvenlik (Kapkak, hırsızlık, çeteleşme, madde bağımlılığı)							
Komşuluk ilişkileri							

57. Oturduğumuz mahalleyi genel anlamda nasıl değerlendiriyorsunuz?

( ) Çok iyi ( ) İyi ( ) Orta ( ) Kötü ( ) Çok kötü ( ) Bilmiyorum

G. KENT ALGISI

58. Haneden herhangi biri kentte bulunan aşağıdaki olanakları kullanabiliyor mu?

	Hane Üyeleri Bu Olanakları Kullanıyor mu?	Kullanan Kişi 1- Hane reisi 2- Eşi 3- Çocukları 4- Anne/Baba 5- Kardeşi 5- Ailecek 6- Diğer.....	Kullanım Sıklığı
Sinema / Tiyatro	( ) Hayır ( ) Evet->Tesis adı?		( ) Her gün ( ) 2-3 ayda bir ( ) Haftada 1-2 ( ) Yılda bir ( ) Ayda 1-2
Sanat Merkezi / Müze	( ) Hayır ( ) Evet->Tesis adı?		( ) Her gün ( ) 2-3 ayda bir ( ) Haftada 1-2 ( ) Yılda bir ( ) Ayda 1-2
Büyük Alışveriş Merkezleri (Diyar Galeria, Mega Center vs.)	( ) Hayır ( ) Evet->Tesis adı?		( ) Her gün ( ) 2-3 ayda bir ( ) Haftada 1-2 ( ) Yılda bir ( ) Ayda 1-2
Spor Tesisi (Hali saha, koşu parkuru spor salonu vs.)	( ) Hayır ( ) Evet->Tesis adı?		( ) Her gün ( ) 2-3 ayda bir ( ) Haftada 1-2 ( ) Yılda bir ( ) Ayda 1-2
Yeşil alan / Park (Gezinti, piknik, dinlenme amaçlı)	( ) Hayır ( ) Evet->Semt adı?		( ) Her gün ( ) 2-3 ayda bir ( ) Haftada 1-2 ( ) Yılda bir ( ) Ayda 1-2
Eğlence / Dinlenme (Cafe, kahvehane, salon, lokal, pastane, bar vs)	( ) Hayır ( ) Evet->Semt adı?		( ) Her gün ( ) 2-3 ayda bir ( ) Haftada 1-2 ( ) Yılda bir ( ) Ayda 1-2

H. SOSYO-KÜLTÜREL EĞİLİMLER

59. Hane reisi herhangi bir dernek/vakıf/klüp/oda/sendika'ya üye mi? ( ) Hayır ( ) Evet

	Sayısı	Konumu
Dernek		( ) Üye ( ) Yönetim Kurulu üyesi ( ) Başkan
Vakıf		( ) Üye ( ) Yönetim Kurulu üyesi ( ) Başkan
Klüp		( ) Üye ( ) Yönetim Kurulu üyesi ( ) Başkan
Oda		( ) Üye ( ) Yönetim Kurulu üyesi ( ) Başkan
Sendika		( ) Üye ( ) Yönetim Kurulu üyesi ( ) Başkan
Parti		( ) Üye ( ) Yönetim Kurulu üyesi ( ) Başkan
Diğer (Belirtiniz).....		( ) Üye ( ) Yönetim Kurulu üyesi ( ) Başkan

60. Hanede eğitimine son verilen çocuk oldu mu? ( ) Hayır ( ) Evet

Toplam Kaç çocuk?	Neden? (BİR DEN FAZLA ŞIK İŞARETLENEBİLİR)
	( ) Kız çocuk olduğu için ( ) Okulda başarısız olduğu için ( ) Ekonomik sıkıntı nedeniyle ( ) Diğer (Belirtiniz) .....

61. Hanenizde Türkçe bilmeyen var mı?

( ) Hayır ( ) Evet

Toplam Kaç kişi?	Hane reisine yakınlık dereceleri (BİR DEN FAZLA ŞIK İŞARETLENEBİLİR)
	( ) Hane reisi ( ) Eşi ( ) Kızı ( ) Oğlu ( ) Annesi ( ) Babası ( ) Kardeşi ( ) Gelini/Damadı ( ) Akrabası ( ) Akraba olmayan

62. Hanenizden herhangi biri meslek edinmeye yönelik kurs benzeri bir eğitim programına katıldı mı?

( ) Hayır ( ) Evet

Kimler?	Ne tür?	Nereden?
1-H.Reisi 2-Eşi 3- Oğlu 4-Kızı 5-Annesi 6-Babası	7- Kardeşi 8- Gelini 9- Damadı 10- Akrabası 11-Akraba olmayan	Örnek: DİKİŞ/NAKİŞ, BİLGİSAYAR, DİL VS. (KURUM ADI)

ÖZET

Bu tez yeni yoksulluk olarak adlandırılan 1980 sonrası süreçlerin hanehalkları üzerindeki etkisi ve hanehalklarının geliştirdikleri geçinme stratejilerini konu almakta ve öne sürülen savları Diyarbakır Kenti'nde yürütülen alan çalışmasından elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirmektedir.

Yoksulluk üzerine geliştirilen tanım ve betimlemelerin tartışmasından yola çıkarak, son dönemde ortaya çıkan yeni yoksulluk olgusunun tartışmasını yapan çalışma, yoksulluk sorununun geri planında neo-liberal politikaların emek pazarında yol açtığı dönüşüm yanında, sosyal devletin çözülüşünün de bu sürecin etkilediği kesimlerin genişlemesine ve yoksulluk sorununun bu kesimler açısından derinleşmesine yol açtığını öne sürmektedir. Bununla birlikte, yoksulluk sorunu farklı toplumlarda farklı biçimde yaşandığı da açıktır. Yukarıda sözü edilen neo-liberal politikaların küresel ölçekte tüm kentleri farklı şiddet ve boyutlarda da olsa etkilediği bilinmekle birlikte, bazı yerel birimlerde bu süreçler başka faktörler tarafından etkilenmekte ve yoksulluk sorunu çok daha dramatik boyutlar kazanmaktadır.

Diyarbakır kentini örnek olay olarak sözü edilen benzerlik ve farklılıklar açısından iyi bir örnek oluşturmaktadır. Diyarbakır kentinde yaşanan yoksulluğun en özgün boyutu söz konusu sürecin zorunlu göç gibi kırdan kente yoksullaşmış bir nüfus taşıyan bir sürecin bu kentte dramatik biçimde yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Önemli bir bölümü zorunlu göç süreci sonucu kente gelmiş bulunanların yaşadığı çalışma alanında yapılan araştırmanın ortaya koyduğu bulgular çerçevesinde çalışma

bir yandan yoksulluk süreçlerini incelerken, bir yandan da, söz konusu kesimlerin yoksullukla baş etmeye yönelik stratejilerini incelemektedir.

ABSTRACT

This thesis aims to analyze the impact of so-called new urban poverty processes on the poor households and identifies the survival strategies developed by these household by using the data gathered in a field research in one of the poverty concentrated neighborhood in Diyarbakır.

Departing from the definition of and descriptions about poverty as well as using the theoretical debates on urban poverty, the study identifies changing labour market relations and the rolling back of the welfare state under the neo-liberal strategies as the main reasons behind the so-called new urban poverty. However, it is clear that different societies and cities experience different forms of poverty. Even if almost all localities under globalizing capitalism experience similar forms of poverty with different rate and intensity, poverty experienced in certain localities are contributed by other factors leading to a more condensed form of poverty.

Diyarbakır experience constitutes a good example in terms of above mentioned similarities and differences in the experience of poverty. One of the peculiar aspects of poverty experienced in Diyarbakır is that forced migration has contributed immensely to the worsening of the poverty in the city. The case study is built upon the findings of the research carried out in an area where considerable part of the inhabitants came to the city as a result of forced migration and identifies on the one hand the mechanisms and processes of impoverishment and on the other hand the survival strategies developed by the poor population in the face of severe poverty.